

«Перемиська бібліотека»
Перемиського відділу
Об'єднання українців у Польщі

Том XVII

Вулиця Владиче

Мала проза перемиських авторів,
– дебюти 30-х років ХХ століття

Зібрав, до друку підготував
і передмову написав
Володимир Пилипович

Вступна стаття
Тадей Карабович

Перемишль 2010

Зібрав, до друку підготував і передмову написав:
Володимир Пилипович

Вступна стаття:
Тадей Карабович

Проект обкладинки:
Андрій Кісь

В оформленні обкладинки використано
картину львівського художника Івана Твердуна,
власність Володимира Пилиповича,
та лінорити Ярослави Музики
з колекції Львівської галереї мистецтв

Комп'ютерна верстка:
Мацей Журавскі

Видавець:
Перемиський відділ ОУП

ISBN 978-83-928327-1-3

© Упорядкування, передмова В. Пилипович, 2010

© Вступ Т. Карабович, 2010

Передмова

Антології «молодої прози» видаються друком в надії на майбутнє дозріле літературне життя презентованих авторів. Редактори таких видань, назагал, оправдовують себе і тішать тим, що хоч і не всі зауважені ними автори досягнуть вершин літературної творчості, то таки варта презентувати початківців хоч би тому, щоб мати уяву про потенційні можливості молодого літератури. У нашому випадку, таке оправдання тільки частково має місце, позаяк із шістки презентованих тут авторів, тільки двоє – Іван Смолій та Василь Гірний, продовжували свою творчість після війни. Євген Гринишин, Любов Марія Гуменюк-Луців і Зинаїда Савич ані під час, ані після війни літературою вже не займалися, принаймні мені не вдалося натрапити на такі сліди. Не маю теж інформацій про їхнє повоєнне життя й можу тільки надіятися, що доля була для них ласкава і дала їм шанс цю війну пережити. Останній з шістки – Степан Федачинський, помер ще до війни у 1937 р.

Читачам, але також і критикам, українська література Перемишля 30-х років ХХ століття асоціюється здебільше з поетичною творчістю Уляни Кравченко. Дехто може назвав би ще й поетів Василя Пачовського та Петра Карманського – от і всі перемиські літератори того часу¹. В єдиній, написаній на цю тему оглядовій статті, її автор Василь Лев, крім відомих прізвищ письменників старшої генерації, назвав ще двох початківців, які дебютували у 30-х роках: Івана Смолія та Григорія Тимочка². Оскільки до- й післявоєнна літературна творчість

¹ В. Пачовський проживав у Перемишлі у роках 1929-1933, працював на посаді контрактного вчителя в українській чоловічій гімназії. Звільнений з посади за доносом. В Перемишлі вийшли друком дві його книжки – збірка поезій *Розсипані перли*. Друге видання. Видавництво: Краса і сила. Перемишль 1933. Накладом А. Яцкова. Вінстка П. Ковжуня, та *Гетьман Мазепа*: Містерія воскресення в 5-ти діях. Перемишль 1933. П. Карманський закінчив перемиську гімназію і друкував свої вірші у гімназіяльних альманахах. У листі до мене, пан Петро Грицак називаючи прізвища перемиських літераторів 30-х років, згадав ще поета Андрія Волошака, що закінчив перемиську гімназію і дебютував у шкільній газеті «Наші листки».

² Див.: Василь Лев, *Український літературний рух у Перемишлі // Перемишль західний бастион України*. Збірник матеріалів до історії Перемишля і Перемиської землі зладжений редакційною колегією під проводом Проф. Б. Загайкевича. Нью Йорк - Філадельфія 1961. С. 303.

І. Смолія відома, то на сліди творчості Г. Тимочка мені не вдалося потрапити.

Тридцять років ХХ ст. принесли швидкий розвиток української преси в Галичині, зокрема у місті над Сяном, де у тому часі виходило аж сім українських газет, – тижневиків і двотижневиків³. На їхніх сторінках перед молододими авторами відкрилася можливість друкувати невеликі літературні форми: оповідання, нариси, гуморески, фейлетони і репортажі. Саме у таких жанрах дебютувало у 30-х роках в Перемишлі кількох молодих прозаїків.

Найстаршим з них був **Василь Гірний**, що свої твори підписував псевдонімами Федь Гонибіда, Федь Триндик, Панько Грушка. Народився 14 березня 1902 в селі Заліська Воля (тепер Ярославського повіту), помер 5 липня 1981 р. в Гданську. Випускник перемиської гімназії, яку закінчив у 1921 р. з відзнакою⁴. Студіював французьку філологію у Львівському університеті. Ще як студент, дебютував у 1931 р. в перемиській газеті «Бескид», в якій протягом 1931-1933 рр. опублікував цикл гуморесок *Що пише Федь Гонибіда*, написаних перемисько-надсянським говором. З 1931 р. В. Гірний почав працювати як редактор у пресовому концерні Івана Тиктора у Львові. Свої твори публікував у газетах «Новий Час», «Народня Справа», сатиричному журналі «Комар» та інших. Як член літературного угруповання «Дванадцятка», яке гуртувало наймолодших письменників Львова, швидко зайняв досить видне місце у літературному житті галицької столиці другої половини 30-х років. Як зауважив Ярослав Грицковян у *письменницькій біографії Василя Гірного вражає творча активність. Його матеріали до бібліографії за 1931-1939 роки налічують сотні статей, оповідань, спогадів, репортажів, подорожніх нарисів. Домінує в них фейлетонний жанр*⁵.

³ Див.: Олеся Дроздовська, *Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939 рр.)*. Історико-бібліографічне дослідження. Львів 2001.

⁴ Стефан Малиновський, *Кого видала перемиська державна гімназія впродовж 40 літ? // Звідолення виділу «Кружка Родичів» при державній гімназії з українською мовою навчання в Перемишлі за шкільний рік 1935-36 з альманахом п.н. «З юних днів, днів сесни» з нагоди 40-ліття паршої матури*. Перемишль 1936. С. 157. № 1299. *Гірний Василь*.

⁵ Ярослав Грицковян, *Василь Гірний (Літературно-критичний нарис) // Василь Гірний, «Розгублені сили» та інші твори*. Вступ Ярослав Грицковян. Зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Перемишль 2008. С. 9.

У 1937 р. В. Гірний під псевдонімом Федь Триндик опублікував книжку *Літературні пародії. Шаржі. Епіграми. Гуморески*. Під час війни вчителював на Лемківщині. У 1943 р. в Кракові вийшли дві повісті В. Гірного: *Розгублені сили* і *Що діялося в селі Молодівці*, його фейлетони друкувала газета «Краківські вісті». У 1947 р. депортований зі сім'єю на західні землі Польщі, проживав у місті Лемборк. У 60-х роках друкував свої твори (під псевдонімом Панько Щипавка) на сторінках уескатівських видань, в газеті «Наше Слово», альманасі «Гомін», «Українських календарях» тощо. Основний корпус творчости Василя Гірного зібрав я у недавно виданій книзі *«Розгублені сили» та інші твори* (Перемишль 2008).

Мою увагу до творчости Василя Гірного привернула гарно видана книга – *«Дванадцятка»*. *Антологія урбаністичної прози. Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ століття*⁶. У ній знайшлися вибрані твори В. Гірного – члена літературного угруповання «Дванадцятка»⁷. На згадану антологію написав я оглядову статтю, в якій висловив побажання підготувати до друку збірник творів Василя Гірного та коротко згадав про інших перемиських письменників – Степана Федачинського, Євгена Гринишина, Любов Марію Гуменюк-Луців та Івана Марківа⁸. Я помилявся гадаючи, що під псевдонімом Іван Марків скривався Іван Марко Іванусів, – насправді був ним Іван Гребінчичин, прозаїк, який у кінці 30-х років проживав у селі Сорохів на Ярославщині. Його літературний доробок варта було б зібрати окремою книжкою⁹.

З великого передвоєнного доробку Василя Гірного до нашої антології увійшли тексти з перемиською темою, – згаданий вже цикл 21 гу-

⁶ *«Дванадцятка»*. Антологія урбаністичної прози. Наймолодша львівська літературна богема 30-х років ХХ століття. Авторський проект Василя Габора. «Піраміда». Львів 2006.

⁷ Там само. С. 245-260.

⁸ Див. В. Пилипович, *На полях прочитаного* // «Наше Слово», 19 листопада 2006 р. № 47 (2572).

⁹ Народжений 15 червня 1891 р. в Тинові Дрогобицького повіту, помер 5 вересня 1970 р. у Вроцлаві. Дебютував у 1925 р. на сторінках «Літературно-Наукового Вістника». Оповідання друкував у перемиському тижневику «Український Голос», у львівській «Меті» та у місячнику католицької орієнтації «Дзвони». Після війни проживав у Польщі біля Вроцлава. Його твори друкувалися в уескатівських виданнях – «Українському календарі», антології «Гомін», місячнику «Наша Культура».

мористичних фейлетонів *Що пише Федь Гонибіда*, два фейлетони на спортивні теми *Що мовит Панько Грушка зпід Перемишля й Ще про «Сян»*, гумореска *Перемишль... (Жменя сентиментальних споминів)*. У фейлетонах надрукованих у перемиській та львівській пресі В. Гірний дав себе пізнати як тонкий спостерігач і коментатор суспільних і політичних порядків, що панували у 30-х роках на т.зв. «кресах» П Речіпосполитої, зокрема у національному питанні й у дотриманні демократичних норм, які формально декларувалися політичним елітами цієї держави. Фейлетони Гірного – це історія Галичини 30-х років зафіксована у кривому дзеркалі сатири і гумору.

Молодшим від В. Гірного прозаїком був **Степан Федачинський** (псевдоніми: Стефед, Степан Сяновий, Степан Повожатий). Народився 1913 р. в селі Кругель Великий біля Перемишля, в селянській родині. Помер 11 травня 1937 р., і похований у рідному селі. Федачинський, подібно як Гірний, дебютував 1931 р. в перемиській газеті «Бескид», перша його публікація – це оповідання *Завзятий комуніст*. В Перемишлі у 1936-1937 роках видавав власний двотижневик «Прорив», в якому публікував свої твори, фейлетони і публіцистичні статті¹⁰.

Після передчасної смерті Федачинського, Євген Грицак написав про нього спогад, який залишається єдиним, відомим мені джерелом біографічних інформацій про цього письменника і журналіста¹¹. Оцінюючи творчість покійного, Є. Грицак підкреслив, що Федачинський *вміє писати, пише легко, цікаво й чуттєво, а зокрема з великою приємністю займається справами нашої молоді і народньої освіти. Пробує теж своїх сил у белетристиці, друкуючи цілу низку нарисів, оповідань та новельок і тут теж проявляє доволі добрий хист та гарні риси своєї вдачі: щирий патріотизм, характерність і глибоку релігійність*¹².

Гаслом «Прориву» С. Федачинський проголосив патріотизм і релігійність, помістивши під логотипом газети слова *Бог і Україна!* Дослідниця галицької преси Олеся Дроздовська відзначила, що «Прорив»

¹⁰ Огляд змісту газети, див.: О. Дроздовська, *Українські часописи*. С. 291-292.

¹¹ Е. Грицак, *Посмертна згадка* // «Український Бескид» 1937, 23 травня. Ч. 19. С. 3-4. Передрук: Євген Грицак, *Вибрані українознавчі праці*. Вступ та редакція Михайло Лесів. Зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Перемишль 2002. С. 513-514. Див. також: Е. Грицак, *Федачинський Степан (1913-1937)* // «Наша Культура» 1937. Кн. 8-9. С. 368.

¹² Е. Грицак, *Посмертна згадка* // «Український Бескид» 1937, 23 травня. Ч. 19.

– «трибуна» сільської молоді. Газета антикомуністичного спрямування, про що свідчать декілька редакційних статей, зокрема у перших числах¹³.

Єдиним перемиським автором, якому вдалося опублікувати окрему книжку оповідань був **Євген Гринишин**. Він народився 6 липня 1915 р. у селі Ліщини на Лемківщині, у священничій родині, але його дитинство пройшло у надсянських селах Грушатичі та Вишатичі¹⁴. Євген закінчив перемиську гімназію у 1932 р., згодом студіював право на Віленському (Вільнюському) університеті¹⁵. Дебютував 1936 р. в перемиській газеті «Український Бескид» оповіданням *Червоний сміх*. Опублікував єдину збірку оповідань – *Кривавий Збруч* (Перемишль 1936. 45 стор.). Здається, що після війни емігрував до Америки, бо прізвище Гринишин Є., знаходиться у списку жертводавців збірника *Перемишль західний бастион України* (стор. 414).

Деякі оповідання Євгена Гринишина, згодом включені автором до збірки *Кривавий Збруч*, друкувалися у перемиському тижневику «Український Бескид» (*Червоний сміх*, *Сонце*), нарис *Гори* надруковано у львівському тижневику Богдана Кравціва «Обрії» та львівському двотижневику «Наш Лемко». Збірка *Кривавий Збруч* вийшла друком в Перемишлі у квітні 1936 р., у видавництві «Самотужки», що було, мабуть, приватною ініціативою самого Гринишина. Автором обкладинки був також Є. Гринишин. На задній обкладинці збірки подано адре-

¹³ О. Дроздовська, *Українські часописи*. С. 291.

¹⁴ Батько Євгена – Ілля Гринишин, нар. 23. VII 1888 р. у селі Дмитровичі, закінчив перемиську гімназію (матура 1909 р.). Після висвячення у 1914 р. був парохом у Ліщинах, потім у підперемиських селах Грушатичі (1918-1926) та Вишатичі (1926-1946). Депортований до УРСР у 1946 р., засланий до Сибіру, де й загинув.

¹⁵ Стефан Малиновський, *Кого видала перемиська державна гімназія впродовж 40 літ?* С. 183. № 2275, *Гринишин Євген*.

су видавництва: *Перемисьль, Водна 10*, – гадаємо, що під цією адресою проживав сам автор. Книжку надрукувала відома у Перемисьлі друкарня А. Блюя, в якій друкувався двотижневик «Прорив» та деякий час «Український Бескид». Євген Гринишин був теж автором вінетки двотижневика «Прорив» (підписана криптонімом *е.г.*), що його видавав Степан Федачинський, отже можна тут говорити про творчу співпрацю обох перемисьлян.

На появу книжки Євгена Гринишина рецензіями відгукнулися: перемисьлянин Євген Грицак та львів'янин Юліян Редько. Перший опублікував в «Українському Бескиді» огляд, в якому дав схвальну оцінку дебютантській збірці, бо *як узяти на увагу, що збірка «Кривавий Збруч» це перший письменницький виступ автора, то ця проба виходить доволі вдатно. В автора видно деякий письменницький хист, він уміє підшукувати теми, уміє теж подекуди обсервувати життя й вибирати з нього цікаві менти*¹⁶. Юліян Редько, на той час постійний рецензент львівського місячника католицької орієнтації «Дзвони», так оцінив книжковий дебют Гринишина: *тяжко сказати що-небудь про молодого, мабуть, автора, що дебютує маленькою сорокп'ятьсторінковою книжечкою, виданою в-вом «Самотужки», навіть із власноручною вінеткою на обгортці. В книжці десять коротесеньких нарисів та оповідань. Не хотілося б надто гострим осудом зразити автора до дальшої праці, бо деякі місця його оповідань, а навіть декотрі цілі оповідання дають надію, що з нього може виробитися колись добрий оповідач. Але й хвалити... нема защо... хіба за цю «самотужню» відвагу, що допомогла появі першої книжечки*¹⁷.

¹⁶ Див.: «Український Бескид» 1936, 17 травня. Ч. 18.

¹⁷ Ю. Р. [Юліян Редько] // «Дзвони» 1936. Ч. 5. С. 214.

Появу книжки відзначили бібліографічними анотаціями інші провідні львівські журнали – «Назустріч» (1 червня 1936. Ч. 11. С. 6), та «Літературний Вісник» (1937. Кн. 1. С. 71-72).

Після надрукування першої книжки, Євген Гринишин опублікував ще два оповідання: *Аквареля*, надруковане у тижневику «Обрії» (29. X. 1936. Ч. 27-28. С. 3), та *Фіялки*, – в «Українському Бескиді» (16 травня 1937. Ч. 18). На пізніші публікації Є. Гринишина мені не вдалося натрапити ні в перемиській, ні у львівській пресі.

Ровесником Є. Гринишина був **Іван Смолій** (псевдоніми: Гіякинт Брунька, Клим Булька, Аполльо Чіп, Аполльо Чхун). Майбутній письменник народився 14 серпня 1915 року¹⁸ в селі Михновець на західній Бойківщині (нині Бещадський повіт), помер 24 лютого 1984 р. в місцевості Ютика (Utica, ЗДА)¹⁹. Випускник перемиської гімназії, яку закінчив з відзначенням у 1936 р. Після закінчення гімназії вчителював на селі.

Іван Смолій дебютував у лютому 1937 р. гуморескою *Безкровна жертва воротаря*, що під псевдонімом Гіякинт Брунька з'явилася на сторінках щойно утвореного в Перемишлі, першого в Галичині, спортивного тижневика «Змаг»²⁰. Іван Смолій публікував у ньому гумористичні оповідання на спортивні теми. Там теж надруковано його першу повість *Кохання на старті* (у «підвалах» протягом 1938 р.). Твори І. Смолія друкувалися у престижному щоденнику «Діло» та й у другому львівському щоденнику «Новий Час». 1938 року двотижневик «Назустріч» опублікував гумористичний вірш *Колисанка* та дві інші публікації І. Смолія (під псевдонімами Аполльо Чіп та Аполльо Чхун)²¹. Книжковим дебютом Смолія стала п'єса *Життя на вазі*, ви-

¹⁸ Така дата народження (14 серпня) подана у каталозі випускників перемиської гімназії, див.: С. Малиновський, *Кого видала перемиська державна гімназія впродовж 40 літ?* С. 187. № 39, *Смолій Іван*. Цю саму дату народження подано у виданні: *Encyclopedia of Ukraine. Vol. IV Ph-Sr. Edit. Danylo Husar Struk. Toronto - Buffalo - London 1993. С. 776.*

¹⁹ Див. коротка біографія письменника, надрукована у альманасі *Слово*. Збірник 12. Література, мистецтво, критика, мемуари, документи. Об'єднання українських письменників «Слово» 1990. С. 212.

²⁰ Перше число газети вийшло з датою 1 лютого 1937 р., див.: О. Дроздовська, *Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939 рр.)*. С. 243-245.

²¹ Див.: Степан Костюк, *«Назустріч» 1934-1938*. Систематичний покажчик змісту. Львів 1999. С. 14, 18, 196.

дана у Львові 1939 р. Під час війни Смолій емігрував до Німеччини, у Регенсбурзі видав книжку оповідань *Дівчина з Вінниці* (1947). З 1947 року проживав у Америці, де працював як журналіст, а від 1979 р. був головним редактором тижневика «Народня воля» у Скрантоні. На еміграції друком вийшли такі твори І. Смолія: повість *Кордони падуть* (Мюнхен 1951), п'єса *Ніч над пшеничною землею* (1954), збірки оповідань *Манекени* (1956) і *Зрада* (1959). У видавництві «Свобода» появилась повість *У зеленому підгір'ї* (1960), а видавництво «Сучасність» опублікувало роман з воєнних переживань *Неспокійна осінь* (1981). Смолій є теж автором ілюстрованого віршованого оповідання *Сонцебори* (1960). І. Смолій був членом еміграційного Об'єднання українських письменників «Слово»²².

Поміщені в антології оповідання і фейлетони Івана Смолія (Гіякінта Бруньки), передруковано з тижневика «Змаг». Сюжети більшості оповідань і фейлетонів автор почерпнув із спортивного життя Галичини кінця 30-х років, напр. опис шкільного подвір'я в оповіданні *Втратив посаду (Фейлстон на появу «Змагу»)* нагадує подвір'я філіяльного будинку української гімназії в Перемишлі, що містилася в домі Літинських при вул. Словацького № 18²³. Деякі факти і особи, що в них виступають, в міру можливости пояснено упорядником в примітках. На той час в Галичині виробилася і живилася, відмінна від східноукраїнської, спортивна термінологія²⁴, і саме такою у своїй творчості користувався Іван Смолій. Для кращого розуміння термінів, що виступають у текстах І. Смолія, упорядник пояснив їх у примітках.

Майже нічого не відомо про Любов Марію Гуменюк-Луців та Зинаїду Савич. **Любов Марія Гуменюк-Луціва**, народилася, як припускаємо, у 1907 р. в селі Мигова (суч. назва Мигове Мостиського району Львівської області), де її батько був священиком. У 1925 р. закінчила

²² Див. альманах *Слово*. Збірник 12. Література, мистецтво, критика, мемуари, документи. Об'єднання українських письменників «Слово» 1990. С. 212.

²³ Таке припущення висловив пан Петро Грицак у листі з 8 грудня 2009 р. до автора статті.

²⁴ Про спортивну мову учнів перемиських шкіл писав у 1936 р. Євген Грицак, див. стаття: *Спортова мова наших учнів*, передрук у збірнику: Є. Грицак, *Вибрані українознавчі праці*. С. 158-160. Питання української спортивної термінології цікавили також Богдана Ігоря Антонича, див. його стаття: *Децо про нашу спортову термінологію // Твори*. Київ 1998. С. 455-456.

Дівочий інститут в Перемишлі²⁵. Починаючи з 1934 р. публікувала короткі оповідання й нариси в перемиському тижневику «Український Бескид». Повоєнна доля невідома. Крім передрукованих в антології «гуцульських» оповідань, в «Українському Бескиді» опублікувала ще такі твори: *Двобій* (9 лютого 1936 р. Ч. 5. С. 4-5; 16 лютого. Ч. 6. С. 4-5), *Зустріч з життям* (22 березня 1936 р. Ч. 11. С. 4-5), *Одно слово* (12 квітня 1936 р. Ч. 14. С. 6-7-8), *На богацькій толоці* (17 травня 1936 р. Ч. 18. С. 4-5), *Зневіра* (1 листопада 1936 р. Ч. 42. С. 4-5), *Свят-Вечірні зорі* (17 січня 1937 р. Ч. 2. С. 4-5), *Несподіванка* (19 грудня 1937 р. Ч. 49. С. 4-5), *Свят-Вечір верховинський* (6 січня 1938 р. Ч. 1. С. 6-7), *За волю* (16 січня 1938 р. Ч. 2. С. 4; 23 січня. Ч. 3. С. 4-5). Мовні діалектизми, що виступають у текстах Марії Гуменюк-Луцевої, пояснено у примітках спираючись на видання: *Гуцульські говірки. Короткий словник*. Відп. ред. Я. Закревська. Львів 1997.

Зинаїда Савич, авторка циклу репортажів *По забутих селах (Репортаж з Надсяниціни)*, друкованих 1939 р. в перемиському двотижневику «Надсянська Земля», була, як можна судити по нетиповому для Галичини імені авторки, дочкою надніпрянських емігрантів, яких чимало проживало у передвоєнному Перемишлі. Цикл її репортажів виник підчас манрівки авторки (разом з чоловіком?) бездоріжжями українських територій на південь від Перемишля. Мовні бойківські ознаки вказують, що авторка побувала десь між Хировом та Лиськом. Наявні у репортажі діалектизми, пояснено у примітках спираючись на видання: М. Й. Онишкевич, *Словник бойківських говірок*. Частина перша і друга. Київ 1984.

Єдиним літературним критиком у міжвоєнному Перемишлі, який уважно слідкував за літературними появами місцевих молодих авторів, був **Євген Грицак**. Народився 5 січня 1890 р. в Пиратині. 1912 р. закінчив Львівський університет, у 1913 захистив докторську дисертацію в Ягеллонському університеті. У 1913-1915 та 1922-1939 роках вчителював в українській чоловічій гімназії у Перемишлі та в українському Інституті для дівчат у Перемишлі. У 1944 р. загинув на Словаччині

²⁵ Див.: *Український Інститут для дівчат у Перемишлі 1895-1995*. Ювілейна Книга Пам'яті до 100-річчя заснування. Дрогобич 1995. С. 95.

з рук советських партизанів²⁶. Автор мовознавчих і літературознавчих праць, дослідник історії Перемишля та Надсяння. Довголітній голова перемиського відділу Товариства Наукових Викладів ім. П. Могили, в якому, крім науковців, виступали теж провідні галицькі літератори 30-х років ХХ ст.²⁷ У *Додатках* передруковано рецензію Євгена Грицака на збірку Є. Гринишина *Кривавий Збруч*, і спогад *Посмертна згадка*, присвячений особі і творчості Степана Федачинського. Передруковано також рецензію Юліяна Редька на збірку Є. Гринишина *Кривавий Збруч* та некролог Степана Федачинського. Публікацію закриває *Бібліографія творів і статей надрукованих у збірнику*.

У 30-х роках редакції перемиських тижневиків на своїх сторінках радо поміщали твори українських письменників, тут друкувалися такі відомі автори як Євген Маланок, Іван Филипчак, Анатоль Курдидик, Олесь Бабій. Серед менш відомих треба назвати О. Горицвіт, автора літературних нарисів і оповідань, о. Василя Попадюка, автора нарисів надрукованих в «Українському Бескиді», Лідію Романівну (*Голос Різдвяної Ночі*, «Надсянська Земля», 6 січня 1939. Ч. 1). З перемиських авторів старшого покоління можна назвати Володимира Загайкевича, автора нарису *Коли промовить могила* («Бескид», 21 червня 1931. Ч. 10); Івана Гонтарського *Довго вижиданий гість (з нагоди посвячення першого дзвона в Засянській Церкві)* («Наша Земля», 17 березня 1935. Ч. 10), Романа Дмоховського, автора нарисів витриманих у жанрі кримінальної хроніки, т.зв. пітавалю, надрукованих у львівській «Неділі» – *Три грушки за 965 зл.* (1931 р. Ч. 2), *«За Кальварію»*. *З судової практики* (1931 р. Ч. 10.). Р. Дмоховський написав теж спогад про Софію Шептицьку – матір митр. Андрея: *Тіням Великої Матері Великого Сина. Спогад: 29/7 1865 – 29/7 1936* («Дзвони» 1936. Ч. 10. С. 377-378). Тим способом у місті витворився невеликий творчий гурт прозаїків і критиків.

Перемишль не був єдиним провінційним містом Галичини, де літературне життя набирало організованих проявів. Для прикладу тижневих «Гомін Басейну», що виходив у Дрогобичі, в ч. 8 за 1937 рік

²⁶ Людмила Грицак, *Життєвий шлях проф. д-ра Євгена Грицака*. Кліфтон 1968. С. 47-48.

²⁷ Біографія та основні наукові праці зібрані у книзі: Євген Грицак, *Вибрані українознавчі праці*. Перемишль 2002.

інформував про другий літературний вечір, який відбувся у цьому місті, і на якому виступили молоді дрогобицькі літератори: Федір Настьошин, Петро Драган, Тарас Лялюк, Ольга Біласівна, Терентій Піхоцький, Степан Митриш²⁸. До речі одним із редакторів цього часопису був Юліян Середяк, згодом відомий український книгар і видавець у Буенос-Айресі. Організатором літературного життя у Сокалі і на Надбужанщині був двотижневик «Голос з-над Буга». Олеся Дроздовська, дослідниця української преси в Галичині, аналізуючи зміст газети пише, що особливої уваги заслуговує тематична сторінка «Голос молоді», у кожному випуску якої друкувалися твори (іноді рецензії на них) молодих українських поетів, письменників та публіцистів, серед них: Нестора Ріпецького, П. Стефанишина, П. Слюсаря, П. Іванця, В. Лісовського, В. Сурмача, С. Гординського, П. Скалецького, І. Тернівської та ін. Редактором цієї сторінки був Нестор Ріпецький²⁹, згодом на еміграції у Канаді, відомий літератор і журналіст, публікував під псевдонімом Богдар Жарський. Ця провінційна сторінка історії української літератури в Галичині варта уваги літературознавців.

*

Якщо у нинішньому Перемишлі шукати місьць, де зберігся дух давнього міста й характерний для української культури цього міста клімат, то напевно одним з них буде історичний квартал Владиче і його головна артерія – вулиця Владиче.

Цей квартал виник у XVI столітті у південно-східній частині Перемишля, якою управляли перемиські владики (звідси й назва), на Владичі у тому ж XVI столітті побудовано муровану катедральну церкву св. Івана Хрестителя й Предтечі. Серединою кварталу проходила вул. Владиче, з відгалуженням, що називалося Нижнє Владиче, і якому під кінець XIX ст. надано нову назву – вулиця єп. Івана Снігурського. Вулиця Владиче починається від вежі-дзвіниці св. Івана – єдиного видимого сьогодні сліду по соборі святого Івана Хрестителя. Іван Вишенський свою *Зачапку мудрого латинника з глухим русином* адре-

²⁸ О. Дроздовська, *Українські часописи*. С. 221.

²⁹ Там само. С. 217.

сував саме перемиській церкві св. Івана Хрестителя на Владичу, позаяк за його словами *сія имат похвалу – то єсть церквов премискаая – [...] в захованню віри непорочности от всіх прочих честнійшую. [...] Тім же всему сему писанію у церкви премийской остатися ізволяю. І сам же, аще Христос ізволит, оной дароватися прагну*³⁰.

Напроти вежі-дзвіниці св. Івана, до 40-х років ХХ ст. стояв будинок готелю «Під Провидінням», в театральній залі якого, починаючи від 1849 року і протягом другої половини ХІХ ст., проходили вистави українських театральних колективів.

На його сцені як композитор дебютував Михайло Вербицький і тут вперше офіційно прозвучала пісня *Ще не вмерла Україна*. Невдавно, на місці готелю збудовано гарний фонтан, чим несвідомі цього факту будівничі підкреслили особливість цього місця. Відомий культурний і освітній діяч Анатоль Вахнянин згадуючи своє навчання у перемиській гімназії у другій половині ХІХ ст. писав, що на вул. Владиче, в невеликих будинках жили вдовиці по священниках, від яких радо винаймали квартири перемиські гімназисти, в тому й він сам³¹. На початку ХХ ст. на Владичу під ч. 18 мешкав й творив Станіслав Людкевич, – тут він скомпонував баркаролу присвячену перемиським інституткам (своїм ученицям з Дівочого Інституту), – тут він редагував «Артистичний Вісник», – перший український мистецький журнал. У кінці ХVІІІ ст. простір Владича значно поширився за рахунок переданого цісарем по-кармелітського монастиря і костелу на потреби греко-католицької

Нижня частина вул. Владиче з видом на давню дзвіницю катедри св. Івана Хрестителя.
Фото Мацей Журавкі

³⁰ Іван Вишенський, *Твори*. Київ 1959. С. 197.

³¹ Анатоль Вахнянин, *Спомини з життя*. Львів 1908. С. 33-34.

катедри і капітули, та будинку префекта зліквідованої єзуїтської колегії, в якому замешкали перемиські владики. Згодом на цій площі збудовано теперішню палату перемиських владик, у приміщеннях якої містилася редакція тижневика «Бескид», а згодом його продовжувача – «Українського Бескиду». Осип Новицький, редактор і видавець спортивного тижневика «Змаг», розповідаючи про історію виникнення цього першого в Галичині спортивного часопису писав:

Чому часопис почав виходити в Перемишлі, а не в столиці? [Львові – В. П.] Це складніша справа, може тому, що в Перемишлі були завжди кращі легкоатлети (скакати треба було пригадує!), може тому, що Перемишль менше розгублений ніж Львів, а може й тому, що провінція завжди боїться, що не дорівнює столиці, працює над собою [...]. По правді сказати тому, що Перемишль виступав постійно з починами в організаційних і видавничих справах³².

Резюмуючи, можна сказати, що українська духовність через кілька століть вирувала по цій території, витворюючи специфічний для неї *genius loci*, й, що у 30-х роках ХХ століття вулицею Владиче «пройшло» останнє довоєнне покоління українських перемиських літераторів, закриваючи тим робом його (Владича) кількасот літню інтелектуальну історію.

Львівський музиколог Борис Кудрик (1897-1952) так писав про особливе значення Перемишля в історії української культури ХІХ ст.:

В історії мистецтва й літератури нераз лучається, що огнище нової творчості твориться поза столицею, здалека від великої товквітні її життя, серед іділічних відносин провінції. Такі провінціяльні огнища мають у собі особливу принаду; є в них щось з романтики старо-римського Тускулум, і сей чар романтики підносить ще іноді гарне природне положення та нерідко старинний характер города.

Типом такого центру являється пр. в Німеччині Ваймар доби

³² О. Новицький, *Почалося від хованки* // «Змаг», 7 лютого 1938. Ч. 5 (51). С. 2.

Гетого й Шіллера. Історія української духової культури також може почитатися дечим подібним. Ось саме на полі літератури: Харків та Полтава в перших роках ХІХ ст., а на полі музики не багато пізніше аналогічне явище: *Перемішль*.

Старинний княжий город положений романтично на узгір'ю, над «срібнолентним Сяном», не надто далекий від «Бескидів зелених». Уже своїм фантастичним виглядом, відмінним від шаблону пересічних міст, міг принадажувати фантазію поета. В додатку старинности города запліднювали уяву народа в багатство легенд, з яких, що правда, як то в нас буває, чимало затратилося невикористаного думками й руками мистців³³.

Перемиські легенди, всеж таки, стали творчим імпульсом для львівської художниці Ярослави Музики (1898-1973), яка у 1963 р. створила цикл кольорових ліногравюр «Перемиська легенда»³⁴. Публікуємо їх за згодою Дирекції Львівської галереї мистецтв, де вони зберігаються. Для нашої публікації їх сфотографував Андрій Кісь.

* * *

Антологія *Вулиця Владиче. Мала проза перемиських авторів, – дебюти 30-х років ХХ століття*, презентує творчі надбання молодого української літератури в *Перемішлі*. Ідею видання книжки радо підтримав пан Петро Грицак, довголітній Голова Товариства «Переміщина» у ЗДА, який і допоміг зібрати кошти на її друк. Гроші на видання антології, крім п. Петра Грицака, передав також пан Орест Загайкевич із ЗДА, за що складаю їм сердечну подяку.

Тексти передруковані у антології підібрано упорядником із колекції перемиських газет, що зберігається у Відділі україніки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Національної академії наук України.

³³ Борис Кудрик, *Перший наш хор в Галичині. В соті роковини його заснування в Перемішлі (1829–1929)* // «Нова Зоря», 28 квітня 1929. Ч. 32. С. 6.

³⁴ Див.: Олена Ріпко, *У пошуках страченого минулого. Ретроспектива мистецької культури Львова ХХ століття*. Львів 1996. С. 207-208.

Дирекції Бібліотеки складаю сердечну подяку за дозвіл на копіювання і передрук вибраних до антології текстів.

Вдячність належиться також моїм друзям, які допомогли зібрати матеріали до цієї антології й видати її друком: львів'янам – Юрієві Ясіновському, Андрієві Кісьові та Андрієві Ясіновському, перемишлянам – Михайлові Пульковському й Мацейові Журавському, та Тадейові Карабовичу із Голі на Холмщині.

У публікації повністю збережено правопис авторів.

Володимир Пилипович

Вулиця Владиче. Фото Мацей Журавскі

Тадей Карабович

Присутність, або категорії перемиського літературного розвитку 20 - 30-х років ХХ ст.

З тобою разом тут нам суджено й дано
Стрівати дань достиглу літа:
Полудня дні – прозорі, як вино,
Що в келихи тремкі його налито.

Богдан Кравців

Українське літературне середовище Перемишля міжвоєнного періоду вписується у весь культурологічний розвиток Галичини. Це закономірно, оскільки у Перемишлі – місті найменованому у ХІХ столітті «Атенами над Сяном»¹, діяли структури українського життя та виходила українська преса, яка надавала свої сторінки літературним презентаціям та дебютам.

Українська інтелігенція Перемишля гуртувалася навколо своїх суспільно-культурних організацій, кооперативів, українських шкіл та музею «Стривігор», де обговорювалися літературні, культурні та політичні справи. Важливе місце в житті українців Перемишля та Надсяння займала Греко-Католицька Церква з єпископською катедрою, духовною семінарією – як вищим богословським закладом та жіночими і чоловічими монастирями. З-посеред духовенства багато священиків займалося різноманітними формами творчості розбудовуючи напрямок української католицької літератури. На тому релігійно-

¹ Назва «Атени над Сяном» – по відношенні до українського Перемишля – з'явився як спроба найменування ширшого історично-культурного осереддя з його старовинною спадщиною. Назва ця стала модифікацією значення слова «Перемишль» по відношенні до Львова, який набув у ХІХ ст. статусу українського «П'ємонту» – як афіксації виняткового символу у структурі української національної ідентичності.

культурно-літературному тлі 20 - 30-х років живою залишалася рана програшу самостійності ЗУНР і УНР, та спустошення російсько-австро-угорського фронту першої світової війни, базованого на військових укріпленнях міста.

У Перемишлі, в рамках офіційних українських організацій, відбувалися зустрічі, які давали поштовх до здійснювання різноманітних задумів та плянів. У 1931 році вийшов у Львові накладом Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка двочастинний *Українсько-польський і польсько-український словник* у підготовці д-ра Євгена Грицака з Перемишля і д-ра Костя Кисілевського². У Перемишлі від 1909 до 1938 року жила малярка Олена Кульчицька (1877-1967), вчителька рисунку у місцевому Інституті для дівчат. У її майстерні відбувалися мистецькі бесіди, а ілюстрацією творчого піднесення перемиського періоду хай слугує хоча б знаменита акварель *Перемишль взимку*, яку художниця створила у 1926 році³. Перемишль 30-х років славився також цікавим музичним життям, якого важливою постаттю був Василь Витвицький (1905-1999), диригент, композитор і музиколог, дослідник галицької музики другої половини XIX ст.⁴

Місцем зустрічей була хата легендарної постаті – поетеси Уляни Кравченко (1860-1947), де літератори могли висловити свої міркуван-

² Словник д-ра Євгена Грицака був складений вченим у Перемишлі. Силою обставин плекалася у ньому українська мова з її «галицькою» відміною, набуваючи статусу рівної до літературної. Нею бо писала «Руська Трійця»: Маркіян Шашкевич (1811-1843), Іван Вагилевич (1811-1866) та Яків Головацький (1814-1888), часів виданої ними *Русалки Дністрової* у 1837 р. «Галицькою» українською мовою послуговувалися у творчості Іван Франко, Уляна Кравченко чи урожденець Чесанова Петро Карманський (1878-1956), член угруповання «Молода Муза». Вихід словника порядкував основи існування польсько-українських мовних відносин, де здавалося, що в Галичині у міжвоєнному періоді обі мови: польська та українська були на однаковому рівні зрозуміння, і не вимагали словникових правописних кодифікацій. Словник, якого авторами були українські галицькі мовознавці міжвоєнного періоду дочекався свого фототипічного перевидання. див.: *Українсько-польський і польсько-український словник*, з передмовою проф. Мар'яна Юрковського. Перша і Друга частина. Варшава 1990.

³ Див. репродукцію у виданні: *Художньо-меморіальний музей Олени Кульчицької у Львові*. Путівник. Львів 1978; А. Попов, *Елена Кульчицкая. Графика, живопись*. Москва 1983. С. 3-22; також: Ю. Беличко, *Український живопис*. Київ 1985. С. 9, де зокрема писалося: *Кульчицька свідомо й декларативно присвятила увесь свій талант відображенню історії та побуту українського народу, природі рідного краю. В ній жило незбориме почуття глибокої відповідальності за стан і розвиток української культури, за духовне багатство народу.*

⁴ Див. В. Витвицький, *Старогалицька сольна пісня XIX століття*. Вступ та упорядкування Володимир Пилипович. Перемишль 2004.

ня на літературні теми та самі почути міркування на тему поезії⁵. Слова «Бабуні» – як називали у Перемишлі Уляну Кравченко, дебютанти 30-х років сприймали серйозно, так зрештою як і те, що говорила про українську культуру Олена Кульчицька, малярка, декораторка, різьбяр та етнограф⁶.

Галичина – писав Микола Жулинський – це вічна українська ностальгія за Україною. За Великою Україною, в якій Галичина могла б бути справді великою завдяки історично «забезпеченій» потузі бути патріотичним серцем України. Галичина завжди боялася втратити саму себе, тому чітко хапалася в тяжкі часи випробувань на всеукраїнську єдність за етноохоронну пасіонарність. І не помилялась. Бо вірила у Велику Україну, яку вона своєю присутністю в ній витворить і забезпечить їй національне обличчя⁷.

Ці міркування про самототожність Галичини зі Львовом, як центром Західноукраїнських земель, можна віднести й до Перемишля – а ширше Надсяння, яке будучи часткою Галицької землі, стреміло до Львова, як силового полюсу, а щойно з перспективи галицького «П'ємонту» бачило Україну та Київ – як її національний центр. Тому не випадково лідери українського культурного життя у Перемишлі, коли тільки трапилася нагода, відбували до Львова, де були кращі можливості самореалізації. Культурна тканина міста над Сяном була отже плинною, і як писала Марія Козак – втратою для міста було те, що Олена Кульчицька *приневолена була покинути Перемишль [...] яка зі своїми власними музейними скарбами виїхала до Львова⁸.*

В стуртурі Галичини, Перемишль займав важливе місце, десь на рівні Станіславова та Дрогобича. Його національна ідентичність досягнула у міжвоєнному періоді високий рівень експресії, маючи, як писав Микола Жулинський *геоетнічну вкоріненість, місце розвитку української нації* [через – Т. К.] *духовні ресурси⁹.*

⁵ Уляна Кравченко, *Твори*. За редакцією Юліана Бескида. Торонто 1975.

⁶ Там само: М. Козак, *Про Уляну Кравченко*. С. 11-19.

⁷ М. Жулинський, *Культурологічний дискурс Галичини*. Вступна стаття до книжки: Стефанія Андрусів, *Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.* Тернопіль 2000. С. 5.

⁸ М. Козак, *Про Уляну Кравченко*. С. 13.

⁹ М. Жулинський, *Культурологічний дискурс Галичини*. С. 6-7.

Тими «духовними ресурсами», були поети та письменники, які знайшовшись у Перемишлі як вчителі чи працівники різних професій, намагалися заявляти про себе публікаціями творів, зустрічами та розмовами про літературну творчість. І хоч, як уже мовилося, близькість Львова була для деяких викликом переїхати туди, міжвоєнне двадцятиріччя витворило у Перемишлі свій літературний канон, який можна назвати перемиським.

Характеризуючи модус національної ідентичности 30-х років Стефанія Андрусів писала:

Галицька інтелігенція розширювала просторові межі українського світу, Дому, в галицьких сполонізованих містах і не розчинялася у них, як східноукраїнська, а навпаки, викристалізувалася саме як українська. На вакаціях у селі набиралася українського духу, щоб вистояти в неукраїнському місті і перетворювати його в українське¹⁰.

Ці рядки Стефанія Андрусів віднесла до цілої Галичини, проте вони могли б стосуватися також Перемишля, де існував подібний код культурологічної ідентичности. Питомці з духовної семінарії, гімназійна та шкільна молодь набираючись знань у місцевих школах, переносила їх до театрального, музичного та художнього руху, який проходив під оком їх вчителів; учні писали вірші, прозу та збирали український фольклор. Вагоме місце у тому процесі займали священічі плебанії, як культурно-просвітницький причілок до Церкви, де підтримувалися рідні традиції та дискутувалися нові ідеї, як українського, так і європейського рівня¹¹.

Визначалися також нові концепції українського літературного дискурсу в Галичині, який відрізнявся від Наддніпрянського. Сприяла тому велика кількість періодичних видань різних напрямків та культурно-соціологічних стремлінь. У Перемишлі виходило – як подає Олеся Дроздовська, сім українських газет – тижневиків або двотиж-

¹⁰ С. Андрусів, *Модус національної ідентичности: Львівський текст 30-х років XX ст.* С. 104.

¹¹ Див.: Микола Шлемкевич, *Галичанство*. Нью-Йорк – Торонто 1956. С. 43-111.

невиків¹². Крім того деякі львівські газети друкувалися у перемиських друкарнях з огляду на менші кошти друку.

Стефанія Андрусів підкреслювала, що видавнича мережа преси в Галичині витворила власний стиль журнальної мови та культури, що не було легким завданням, адже українська преса розвивалася в умовах *політично дискримінованої провінції, [...] в умовах політичного протистояння, [...] та економічного зубожіння*¹³.

Художня творчість та естетична думка в Галичині в міжвоєнному періоді базувалися на досвіді нації здобутому в ході визвольних змагань. У перемиському українському суспільстві панували погляди закладені ще у ХІХ ст., але після першої світової війни свій слід відбила тут також трагедія недавнього самостійницького програшу. Живий залишився церковний меценат та формування поглядів молоді гімназійними середовищами. Притягальними виявилися також літературні групи, яких естетика нав'язувала до програми українського символізму. Найбільш відома літературна група «Митуса», яка виникла у Львові у 1922 році базувала на програмі «молодомузівців». Це було закономірне, як пише Микола Ільницький:

У стильовому плані «митусівці» були послідовниками «молодомузівців» – передовсім в орієнтації на символістську поетику з гіперболізацією ліричного героя та поетизацією страждань. Водночас їхня поезія збагатилася новими рисами. Умови першої світової війни, гіркота поразки в змаганні за українську державність переакцентували «молодомузівський» мотив страждання як культуру

¹² О. Дроздовська, *Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939)*. Львів 2001. С. 198-330. У дослідженні мова йде про такі видання: «Бескид» (1931-1933), де свої статті поміщали переважно священники: о. Мирослав Ріпецький, о. Василь Гриник та інші. Його продовження – тижневик «Український Бескид» (1933-1939) – офіціоз Перемиської єпархії. «Змаг» – спортивний тижневик, якого перші числа вийшли у Перемишлі. «Надсянська Земля» – двотижневик (1938-1939), редактором якого був Юліян Костюк. «Наука та розвага» (1929-1930) – додаток до тижневика «Український Голос», редактором якого був Зенон Пеленський. «Наша Земля» (1935) – редактор Євген Домарадський. Двотижневик «Прорив» (1936-1937) – редактор Степан Федачинський, у якому друкувалися статті д-ра Євгена Грицака про історичне минуле Перемишля та Надсяння.

¹³ С. Андрусів, *Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.* С. 109-122.

песимізму від поза часовості й космічного болю на реальний ґрунт, конвертні історичні обставини¹⁴.

Справді, досвід січового змагу закладений у поезіях-піснях Василя Бобинського, Олеся Бабія, Романа Купчинського, Миколи Матіїва-Мельника, Юри Шкрумеляка та Івана Ірлявського був виявом прагнення до перемоги, і передавався до змісту життя українців Галичини протягом цілого періоду 20 - 30-х років. Модною залишалася фраза Василя Бобинського: «Від символізму – на нові шляхи», зачерпнута із заголовка статті, що друкувалася у літературному журналі групи «Митуса». Тут викладалася естетика єдності української літератури, щоб заперечити її багатошаровий поділ: українська література у більшовиками зайнятому Києві, українська література, яку несли вояки УНР на еміграцію (Євген Маланюк, «вісниківці»: Леонід Мосендз, Олена Теліга, Олег Ольжич) та українська література Галичини, Волині, Холмщини й інших етнічних земель, що опинилися під Польщею. Для поетів та письменників Галичини першочерговим завданням було те, щоб власне «українська література Галичини» стала нормально функціонувати в національному громадсько-культурному річищі життя українців Львова, Перемишля, Тернополя, Дрогобича, Станіславова та інших міст Галичини, там, де виходила українська преса, де проживали і працювали українські словесники.

Досвід показував, що в умовах бездержавности силою залишаються літературні групи та їх маніфести і програми. Тому, згідно з поділом суспільства і літературної орієнтації письменників, наслідуючи діяльність групи «Митуса», звільна але послідовно у Галичині з'явилося чимало поетичних угруповань, які утворили мережу, що виросла в бурхливе культурно-літературне життя. Передував у тому Львів, де в місцевому університеті студіювала молодь з усієї Галичини; тут продовжувала розвиватися стрілецька епопея, але не відставав у цьому також Перемишль, де збереглися, як уже мовилося, українські структури суспільно-культурного життя іще з-перед першої світової війни,

¹⁴ М. Ільницький, *На перехрестях віку // Над рікою часу*. Західноукраїнська поезія 20 - 30-х років. Харків 1999. С. 7; також: *Антологія сучасної української поезії*. Львів 1936; М. Гнатішак, *Нова українська лірика в Галичині*. Львів 1934; П. Карманський, *Українська богема*. Львів 1936.

а після включення Галичини до Польщі, вони існували надалі й успішно продовжували розвивати свою діяльність. Як писала Стефанія Андрусів: *модус національної ідентичності втілюється у кшталт масової культури; апелюючи до масової читацької аудиторії*¹⁵, а з другого боку успадкований з минулого символізм «молодомузівців» втілюється в оплакування свіжих стрілецьких могил, щоб закріплювати у суспільстві почуття української ідентичності та посідання власної історичної тотожності¹⁶.

Для Перемишля, а ширше Надсяння, місцем свіжої шани залишався український військовий цвинтар в Пикуличах, де підтримувалася пам'ять стрілецької боротьби. Тут місцеве Товариство для збереження стрілецьких могил організовувало щорічні пропам'ятні врочистості за участю церковних ієрархів, священників, шкільної молоді та широкого громадського загалу.

Під впливом стрілецької епопеї, а отже ретроспективного способу мислення, з'явилась у літературній творчості національна тематика, яка глибоко занурювалась у історію української нації, наказувала переосмислити символічне минуле та кликала до пошуків національного навіть у відлеглих епохах, скажімо у дохристиянському періоді України, Козачині, бароко. Тому не випадково свіжі язичницько-лемківські мотиви «великої гармонії» у поезії Богдана Ігоря Антонича викликали шире зацікавлення його поезією. Так само читач захоплювався діпазоном форм вжитих у поезії Святослава Гординського чи згадуваного вже Романа Купчинського – відомого автора стрілецьких пісень¹⁷, де на перший плян було висунуто історичну духовність, козацьку добу та власну національну ідентичність.

В житті українців Галичини вагоме місце посів фольклор та етнокультура. Зросло зацікавлення народним ремеслом, мовою та піснями бойків, лемків, гуцулів, етнографією Сокальщини, Яворівщини та Любачівщини.

¹⁵ Проф. Стефанія Андрусів має на думці розвиток у Галичині прози та малих літературних форм, як доповнення поезії. На її думку, цей тип літератури був своєрідним «чтливом» для галицького читача, який радо купував та цікавився новинками української прози 20 - 30-х років. Ширше про це див.: С. Андрусів, *Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.* С. 269-279.

¹⁶ М. Ільницький, *На перехрестях віку // Над рікою часу.* С. 13.

¹⁷ Там само. С. 594-629.

Письменники, художники та етнографи, базуючи на мистецьких стилях 20 – 30-х років включали до своєї творчості народну традицію та етнічні мотиви. Літератори стилізували свої твори на базі народних говірок або використовували мовні елементи для підкреслення експресії стилю. Художники у своїй мистецькій творчості використовували народну традицію – Іван Труш, Олена Кульчицька, Олекса Новаківський, або стилізували образ села для потреб міста, що особливо помітне у творчості мистців, які дебютували у 30-х роках.

Протягом 30-х років відбувалася у Львові важлива «жива» етнографічна виставка «Покази народного вбрання», де презентовано народний одяг різних етнографічних груп Галичини – з Надсяння, Лемківщини, Бойківщини, але також із Холмщини, Волині, Підляшшя та Полісся. Ці виставки стали ширшим модусом до подібної діяльності поза Львовом, збирання фольклору та дослідження етнографії українських земель¹⁸, а також інспірацією для літератури.

*

Малу прозу перемиських авторів у антології *Вулиця Владиче* відкривають фейлетони та гуморески Василя Гірного (1902-1981), власника кількох псевдонімів, оригінального стиліста, гумориста та непересічного фантаста у галицькій літературі 30-х років, зв'язаного з концерном «Українська Преса» Івана Тиктора у Львові.

Василь Гірний дебютував у 1931 році на сторінках греко-католицького часопису «Бескид», який має львівсько-перемиську історію. Співпраця письменника з тим часописом надавала його творчості взірцевого моделю читабельності. Читач радо слідкував за фейлетонами Василя Гірного, вбачаючи у них «свій» канон розуміння дійсності, а з другого боку у дещо застарілому консерватизмі – у доброму того слова значенні, ідентифікував себе з українською галицькою традицією. Мовна стилізація творів *Що пише Федь Гонибіда*, *Що мовит Панько Грушка зпід Перемишля* та *Перемишль... (Жменька сентиментальних споминів)* доводить не лишень сміливості говіркового дис-

¹⁸ Ширше на цю тему, див.: Н. Даниленко та інші, *Український народний одяг*. Торонто – Філадельфія 1992. С. 64-106 та 150-247.

курсу, можливо стилізованого, а можливо родом з села Заліська Воля – батьківщини Василя Гірного, але також дає змогу простежити психологію відкритості редактора «Бескиду» о. Онуфрія Орського на говіркові твори. Можна сказати, що тут сповнювався модус ідентичності і самореалізації Василя Гірного зі своїм етносом; він, на думку автора, через говірку повинен розчулити душу ліричного героя пропонувананих читачеві творів¹⁹.

Популярність Василя Гірного серед читачів залишалася очевидною, молодий письменник порушував теми близькі перемиському загалові, втілював у героїв прикмети місцевого побуту та поведінки, критикував людей тогочасного світу та ставив діагноз реального життя суспільства його мовою. «Метафора споглядання» на суспільство не була банальною, – своєю творчістю Василь Гірний якби віддзеркалював категорії мислення, а ірраціональними формами вислову і етнографізмом мови притягав до себе читачів. З перспективи виданої у 1937 році книжки *Літературні народії. Шаржі. Епіграми. Гуморески*, та повісті *Розгублені сили* (Краків 1943), помітно, що Василь Гірний осягнув у своїй творчості модель еволюції. Його ранні публікації з «Бескиду», де потік свідомості базується на мовному ареалі говірки, уступає ширшій рефлексії, яка стає каталізатором національної гордості і веде до сакралізації українського²⁰. Живі та соковиті діалоги, досада та контраст у змісті творів, врешті барвисті псевдоніми під якими виступав Василь Гірний, в тривалій спосіб вписуються у свідомість гумористичного жанру західноукраїнської літератури.

Перемиська тематика творів Василя Гірного має також політичний контекст. Автор зачіпає у них питання існування української Галичини в умовах Польщі. Можливо, що мовна тканина текстів має відвести око цензора часів Другої Речіпосполитої від національних болячок українців, їх ідентичності кумульованої у стрілецькому модусі. Автор свідомо бере на себе роль оборонця правди, навіть там, де вона «схована»

¹⁹ Див.: В. Гірний, *«Розгублені сили» та інші твори*. Вступна стаття Ярослав Грицьковян. Зібрав і до друку підготував Володимир Пилипович. Перемишль 2008.

²⁰ Ширше на цю тему: Я. Грицьковян, *Василь Гірний (Літературно-критичний нарис)* // *«Розгублені сили» та інші твори*. С. 9-10. Критик розглядає феномен Василя Гірного з його кількома «епохами» творчості: перемисько-львівською (1931-1939), воєнною на Лемківщині та Надсянній (1939-1947) та переселенською у Лемборку неподалік Гданська (1947-1981).

за говіркою, чи непорядністю вислову нарратора. Помітно це у творі *Що мовит Панько Грушка зпід Перемишля*, де, здавалося б представлена звичайна спортивна сценка футбольних змагань перемиських команд: українського «Сяну» та польського «Чуваю», яскраво висвітлює польсько-українські відносини того складного міжвоєнного періоду. Адже, не чесний виграш «Сяну», але міжусобиці «розмили» спортивну основу змагань. Василь Гірний залишався, отже, тонким знавцем життя, і силою його гуморесок та фейлетонів є феноменальна вірцевість та архетипність сюжетів.

У творі *Перемишль... (Жменька сентиментальних споминів)*, Василь Гірний являється автором непересічного ретроспективу змальовуючи у ньому вчителя польської та німецької мов у перемиській гімназії – пана Баюру. Автор показує шкільне життя з точністю репортажу та водночас спомину. Блискучі діалоги між професором Баюрою та учнями надають цьому невеличкому творі-мініатюрі виміру широкого фільмового полотна, або сповненої гумору шкільної вистави. Василь Гірний у поле зору читачів ставить відвічний конфлікт молодости та старости. Викликаючи до відповіді своїх учнів, професор Баюра *схиляв голову на катедру і засипляв, а ученик [...] плів, що йому сліна на язик принесла і кінчав отченашом. Врешті професор будився...* Отже домінантою авторського мислення Василя Гірного знову ж таки залишається гумор та аналітичність; описана ним сцена могла трапитися у будь яку епоху та у будь якій школі. Характерною рисою цього короткого твору є те, що він написаний літературною мовою, лишень з деякими вкрапленнями польськомовних слів переданих українською абеткою для збільшення суті влучного змісту.

Василь Гірний, як подає Ярослав Грицковян, претендував на роль літератора в повному розумінні цього слова, адже зумів висказатися у різних жанрах, *художньо і драматично представити читачеві всю глибину людських переживань і страждань, яких, як відомо не бракувало нашому народові*²¹.

Творчість Василя Гірного періоду публікації у перемиському «Бескиді» писана під псевдонімом Федь Гонибіда, лишень розпочинає до-

²¹ Там само. С. 19.

вгу та складну літературну дорогу письменника. Як писав Володимир Пилипович – з мовними особливостями фейлетонів [...] написаних стилізованим надсянським говором [...] мовним експериментом, [...] який жде ще на свого дослідника – помімо збірника діалектологічних праць Марії Пшепюрської-Овчаренко *Мова українців Надсяння*, що вийшов у Перемишлі 2007 року²².

Перемиський період творчости Василя Гірного був надзвичайно критичний до дійсности. Його фейлетони рясніють дотепними діалогоми, гротеском, сатиричними описами, тому читач любив гортати сторінки «Бескиду» у пошуках нових творів знайомого автора гуморесок, шаржів та епіграм.

Цікавим перемиським прозаїком залишається Степан Федачинський (1913-1937), який в літературі виступав під різними псевдонімами. Він дебютував у «Бескиді» у 1931 році, але найбільше творів надрукував у двотижневику «Прорив», який сам редагував та видавав у Перемишлі 1936-1937 рр.

Степан Федачинський писав оповідання, нариси, та займався публіцистикою. Добірка його творів презентованих у антології *Вулиця Владиче* показує, що письменник був блискучим обсерватором життя. Вмів бачити українську дійсність виразно та над міру реалістично. Цей реалізм виникав зі знання життя та белетристичного спостереження дійсности. Його цікавили так сільські як і міські теми. В оповіданні *Не губи душі*, чується відгомін української реалістичної прози ХІХ ст., але вже в новому освітленні. Яскраві діалоги між персонажами твору – це безумовне відкриття зроблене автором. Притаманна йому особиста манера письма; поліфонічна, філософська та водночас ляпідарна, довершено вписується у весь доробок письменника.

Мініатюрність стилю коротких оповідань Степана Федачинського має влучний вступ, змістовну середину та підсумкове закінчення. Це помітно у творах *Ця хвиля*, *Поміч Ганусі*, *Перестали горілку пити* чи *Сини*. У кожному автор дивиться на своїх героїв – якби збоку, але у центрі їх світогляду ставить такі вартості як релігійність, патріотизм, чесність, вірність традиціям попри зовнішні лихоліття. В оповіданні

²² В. Пилипович, *Слово від упорядника* // В. Гірний, «Розгублені сили» та інші твори. С. 44.

«Рука», автор звертається до специфіки «української душі» виставленої на зрадливу та підступну історію. Оповідання починається розповіддю про «одного старого українця», що займався благодійною збіркою грошей («квестою») на церкву і попався в злочинські тенета, але кінчається воно ширшою історично-філософською рефлексією – як бути українському народові поміж сусідами: росіянами та поляками, прикликуючи пам'ять про недавню історію УНР, польсько-більшовицьку війну та велику еміграцію армії отамана Симона Петлюри. Фіналізує оповідання вислів «Бог і Україна» – як символ єдності поняття батьківщина²³. Твір «Рука», крім порівняльного сюжету вміщеного автором у першій частині, має суто публіцистичний зміст. Заклик «Бог і Україна», являється політичним маніфестом творчості Степана Федачинського і помітний є також в оповіданнях *1-ший Листопада, 981-го года (В 955-ту річницю походу Володимира)* та *Вавилонська вежа*, де автор намагається вернути до просвітянських ідей Галичини зламу ХІХ – ХХ ст., де література, крім естетичної функції, мала також виховну.

Допитливим до дійсності письменником «Українського Бескиду» був Євген Гринишин (1915- рік смерті невідомий), який дебютував у 1936 році, автор збірки оповідань *Кривавий Збруч*, яка вийшла того ж самого року в Перемишлі. Його оповідання *Злодій, Червоний сміх, Білий, Красуля* та інші, в тонкий спосіб передають зміст суспільно-політичного життя Галичини та розповідають про його український контекст. У творах Євгена Гринишина домінує категорія часу і простору. Його герої персоніфікують дійсність і заповнюють її змістом епохи. В оповіданні *Кривавий Збруч*, описано польсько-більшовицький кордон та спробу героя нелегально перейти на польський бік, щоб захиститися від голодомору та смерті. Героєм твору є «мужчина», якому вдається перейти кордон, він перепливає річку Збруч, але на протилежному боці його зустрічає смерть; до нього стріляють більшовицькі охоронці кордону і він помирає смертельно ранений осягнувши ворота волі. В оповіданні автор застосував антиномічні описи: це опис природи та жорстокість дійсності, її бруталність; голодомор змушує тікати

²³ Див. посмертну згадку Євгена Грицака про Степана Федачинського у книзі: Є. Грицак, *Вибрані українознавчі праці*. Вступ та редакція Михайло Лесів. Зібрав й до друку підготував Володимир Пилипович. Перемишль 2002. С. 513-514.

з батьківщини, де панує смерть та безвихідь. Але кордон, який треба пересікти стає ще чорнішим рубежем – бо герой твору гине від завданих йому ран.

Євген Гринишин оповіданням *Кривавий Збруч*, хотів звернути увагу суспільства на проблему терору та голоду 1933 року в Україні, а тим самим підкреслити скрутне становище свого народу у 30-ті роки, та трагедію поневоленої України. Гострий зміст оповідання ставить Євгена Гринишина в перші ряди українських письменників, які у своїй творчості займалися заангажованими темами. Письмо автора *Кривавого Збруча* дуже самобутнє, і можна сказати взірцеве, воно має виразно національний характер.

Нестандартною прочитується творчість письменника Івана Смолія (1915-1984), який дебютував у 1937 році в спортивному тижневику «Змаг», що тоді почав виходити у Перемишлі. Проте жити та займатися літературою випало йому в еміграції, видавши іще п'єсу *Життя на вазі* у Львові 1939 року.

Іван Смолій є автором оповідань, гуморесок та фейлетонів, які друкував під псевдонімами – згідно з тодішньою літературною модою, і поміщав у львівській пресі. Гумореска *Безкровна жертва воротаря* – якою дебютував, як вже мовилося у спортивному «Змагу», розповідає про події пережиті героєм твору – Печерицею, який прагнув стати воротарем. Твір розкаже про воротаря та кидає світло на історію тодішніх спортивних змагань – як моду залучати українську молодь до суспільно-культурних дій також у спортивному пляні. Печериця-воротар в ситуації справжнього спортивного матчу відчув, що без підготовки його спортивна кар'єра не збудеться. Іван Смолій поведінкою Печериці показує наскільки небезпечним стає снобізм, якщо людині нестає критичного та об'єктивного погляду на власну особу.

Твір *Останній рекорд* також написаний на канві самоусвідомлення власної суверенності та значущості. Його змістом є відгомін бойових дій, підчас яких поручник Петро Кріль залишається самотнім живим із сотенних старшин, і якому прийшлося перебрати командування куренем. Описуючи події, з якими прийшлося змірити поручнику, Іван Смолій характеризує генетику поведінки дарованої людині якби «з гори». Сміливе рішення поручника наступати на ворога, при-

водить до перемоги, звитяга стає «повною та світлою», а нагородою є «скромна медаль» – як констатується на завершення.

Серед перемиських письменників Іван Смолій залишається автором довших творів, яких змістом є почуття перемоги та глибоке бажання міняти дійсність на кращу. Оповіданнями *Перший крок... на каяку*, *Футбольний герой поневоли* та *Тренер*, письменник повертається до спортивних тем і показує різні людські поведінки. Це закономірне, бо у змісті творів Івана Смолія закладене оптимістичне «я» та спонтанність. Вірність собі та безмежна відвага – це риси характеру Смолієвих персонажів. Навіть позбавлений критицизму воротар Печериця – позитивний герой, адже він сміливо іде на виклик своєї мрії стати воротарем та перемогти – хоч не має до цього підготовки ані спортивних знань. В цілому герої творів Смолія рішучі та закорінені у дійсність. Показує це цикл фейлетонів *Тиждень на офсайді*, якого змістом є спортивні змагання намічені на ширшому тлі політичної епохи другої половини 30-х років.

Степан Федачинський та Іван Смолій – це автори гуморесок, оповідань та інших малих прозових форм української літератури 30-х років, яка дотримувалася ілюстративних форм, що своєю свіжістю та оригінальністю безпосередньо діяли на уяву читача. Їхні твори адресувалися різним прошаркам суспільства – селянам, жителям міст, зокрема Львова та Перемишля, але їх читали всі, захоплюючись живою мовою та діловим способом наративу.

Двоє авторів Любов Марія Гуменюк-Луців та Зинаїда Савич, увійшли в українську літературу з невеликим творчим доробком, і є пов'язані з Перемишлем своїм дебютом у місцевій пресі: Зинаїда Савич репортажами у двотижневику «Надсянська Земля», Любов Марія Гуменюк-Луців оповіданнями у тижневику «Український Бескид».

Репортажі Зинаїди Савич змістовні, хоч назагал короткі, вірно віддають зміст тем, якими цікавилася письменниця. Вони нагадують пастельні описи природи та подій. Їх можна зарахувати до поетичної прози, автономно вплетеної у щодення та побут надсянського рубікону. У нарисі *Тасмні сили* письменниця протиставить два світи: *далекі міста, залиті каскадою сліпучого світла, фабричні комини, бистролетні авта на асфальтах, швидкі експреси, сітки телеграфних дро-*

тів з безгомінням природи, де *круті, каменисті дороги, темні безокі ночі, ліси*, що проглядаються неначе стихії, у яких прийшлося жити людині загнаній у кут існування, і киненій напризволяще долею у тяжку працю, хвороби та неміч. Твір закінчується описом відвічної *землі з могилками, заростаючою травою, та безборонно відпливаючим у минуле світом*. Тексти Зинаїди Савич сповнені універсальної символіки проминання, мітогенности, космології буття. Авторка ставить також гострі питання антиномії «свій-чужий», в нарисі *Обережність*, або тонко переданої національної ідентичности у тексті *Чому не ша-нуємо самі себе*. Ці питання цікаві тим, що поставлено їх у горезвісному 1939 році, на порозі другої світової війни.

По іншому склалося творче кредо Любові Марії Гуменюк-Луців, яка виступила з оповіданнями в «Українському Бескиді». На відміну від Зинаїди Савич, вона у своїх оповіданнях чітко накреслила місце дії, типи персонажів та зміст творів. Її оповідання побудовані на справжніх подіях почерпнутих із життя гуцульського села. Персонажі розмовляють українською говіркою, що в сполученні з наррацією дає ефект напруги. Оба дискурси так Зинаїди Савич, як Любові Марії Гуменюк-Луців вписуються в контекст жіночої творчости Галичини. Феномен обох письменниць – хоч їх творчість невелика за розміром, притаманна пошуками духовної ідентичности. Домінуючий «чоловічий світ», з патріархальними цінностями, через творчість обох письменниць, нагадував про існування жіночого голосу в тодішньому українському літературному дискурсі Перемишля. Що не лишень уgruntована позиція Уляни Кравченко, яка «обносилася» своїм знайомством зі світочем української літератури Іваном Франком, має значення у національному дискурсі, але також запізнілі позитивістки з Перемишля другої половини 30-х років – Зинаїда Савич та Любов Марія Гуменюк-Луців.

*

Літературне життя Перемишля зафіксоване на сторінках преси, яка виходила у місті, динамізується найвищою активністю у 30-х роках. Вагомий голос належить тут також греко-католицьким авторам-священникам, які доповнювали літературне середовище міста та збагачували богословською

думкою українське національне життя Галичини. І хоча у Перемишлі 30-х років не виникла історична повість, жіноча література, любовна мала проза, не можна говорити про збіднений код літератури Перемишля. Місцевий читач отримувал літературні новинки завдяки діяльності книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка, яка містилася в одній з кам'яниць на перемиському Ринку, регулярним зустрічам авторів з читачами на літературних вечорах у Товаристві Наукових Викладів ім. П. Могили тощо. Цей діалог вдало підтримувала мережа продажі та розповсюдження книжок, яка існувала в Галичині²⁴.

Перемишль міжвоєнного періоду можна порівняти зі Львовом (з урахуванням масштабів), в них спільний український код ідентичности, східний і західний водночас, тривожний флюїд, що вчувається в їхній атмосфері²⁵. Саме тут народжувалася нова якість української літератури в її надсянському феномені. Це були лишень для Перемишля читабельні кодифікації говірки, якою розмовляли персонажі з Владича, це були також тільки тут зрозумілі деталі суспільно-культурного життя. Важливо, що у літературі Надсяння розвивалася не лишень національна ідея, християнська етика суто українського змісту, але також стверджувалися зовнішні віяння. Це були згадувані «митусівські» заперечення минулого і задивлення на наддніпрянців, поляків та Європу²⁶.

Не без впливу на творчість перемиських авторів залишалось посилення українських літературно-мистецьких явищ властивих для цілої Галичини; ідеї сучасного українського літературознавства, ідейно-етичний естетизм, чи ідеологізація української літератури Дмитром Донцовим – як авторська історіософська концепція присутности²⁷.

Для перемиських авторів, це був свіжий голос, якому вони надавали увагу. У літературному процесі Галичини вони відчували єдність із львівськими угрупованнями та спорідненість із усім літературним українським середовищем.

²⁴ С. Андрусів, *Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.* С. 123-132.

²⁵ Там само. С. 123.

²⁶ М. Ільницький, *Критики та критерії*. Літературно-критична думка в Західній Україні 20-30-х рр. ХХ ст. Львів 1998. С. 4-31.

²⁷ Там само. С. 79-107; див. також: Д. Донцов, *Дві літератури нашої доби*. Торонто 1958; Е. Маланюк, *Книга спостережень*. Проза. Том другий. Торонто 1966.

Що пише Федь Гонибіда?

1.

Хвальна Редакціє!

Не дивуйтеся, що я морочу вам голову мойов писанинов. Я вже давно був зарікся і писати і читати ті газети, бо то іно гавкают єдні на других і пишут таке, же пожалься Боже читати. Але як я перечитав «Бескид», то собі міркую, слава Богу, же ми раз дочекалися своєї щиро католицької газети, треба конче щось написати. І добрести зробили жестеся перебрали з того Львова до Перемишли¹, бо тамтими роками ніхто не чув у нас, що якийсь там «Бескид» єгзистує, а нині рахувати нема села, жеби бодай єдного нумеру не було, хйба десь в мостиськім повіті, де давно фуяри робили, а нині люди вийшли на сьміх, бо їх фуярами називають. І гадаєте же то неслушно? Цавком справедливо, бо там ше є такі села шо не читають зі всім нічого. Бо то я сам, вибачте і не смійтеся, походжу з того повіту і найліпше знаю, як і шо там ся робит. Коршма на коршмі, трафіка² на трафіці, хлопи пют як шевці і нарікают на біду. А газети, кажут, нам не треба, бо як шо ся притрафит то в коршмі всьо знают найліпше або баби від ворожки довідаються. А вот яка публіка була з неділі в єднім селі. Знайомий газда і до того письменний пере на воді шмате. Я іду і очам не вірю, він чи не він. Все бувало практи-

¹ Католицький часопис «Бескид» виходив у Львові спочатку як двотижневик (1928-1930 рр.). Від 1 квітня 1931 р. редакція часопису переїхала до Перемишля, й тут газета виходила вже як тижневик. Головним редактором був о. Онуфрій Орський.

² Трафіка – невелика крамниця, в якій продавалися основні продукти, алкоголь та тютюнові вироби.

кує і других розуму вчит, за виборів зі сельробами³ руку тримав, навіть казали же его на посла мали вибрати. А ту він шматє пере. А щож его жінка робит? питаю в другого. А той пст! тихо! каже, що визнаєте? Він ту праником шматє пере а тимсамим праником его жінка в хаті так періщит по писку, шо аж страх збирає. А всьо през тоту політику розумієте і тоту «Силу»⁴. Десь то зворохобили, жебися підписав на той сельроб то дістане егомосців⁵ ґрунт забездурно і він так зробив. А тепер по виборах, як дістав іно еден голос в селі то так му стало маркотно, жи си не може місця знайти зі встиду. Ну тай жінка над ним старшує, бо вона му добре радила, а він не послухав.

³ Сельроб – Селянсько-Робітничє Соціалістичне Об’єднання, – українська політична організація софетофільського напрямку, заснована у Львові у 1926 р. Закрита польською владою у вересні 1932 р.

⁴ «Сила» – совєтофільський тижневик, виходив у Львові в 1930-1932 рр., закритий польською владою.

⁵ Єгомосць – народна назва греко-католицького священника.

2.

А ведлуг тих фуярів, шо я вам писав тамтой раз, то вони можутьсі при-трафити і в єнчім повіті, дайминато в рудецькім. Єден знайомий оповідав мені за декотрі села таке, же вони пасувалиби цавком добре на мостиські фуяри. Бо наприклад в Воцїнах не можуть дійти до ладу з кооперативов. Вічно манка і манка, всі би були директорами і справниками а з того вийшло так, же тепер коло кооперативи зачинают будаки рости. А які там нашаки в селі, аж по газетах пишут за них, бо сі ножами ріжут на весілях. А всьо през того, же мало читают доброго. «Сила» йде за дурно щось на три хати, а «Бескид» читає іно двох чи трох а решта читалиби але забездурно. Єден бештифрант каже, же любить іно такі газети, же то обіцюют войну на завтра, аби чуже можна легким коштом придбати. Навіть єден поважний газда, же рахувати повинен би другому дати добрий приклад, бере тоту «Силу». Але повідають же від часу, як му напакостили в поли такі, яких «Сила» захвалює, взев собі вонкір на неї і не хоче її читати. Може аж тепер переконався на своїй шкірі, до чого веде большевицька газета.

Хотів я вам ше сказати, жесі вибираю до того Цимбалка¹, що вчився в Перемишли, в школах, жеби людям давав читати «Бескид» і єнчі добрі газети, бо там замножилися такі сельроби, же єдного за другим пакують до криміналу. І жеби хоць було за що, то варта посидіти, а то за большевію. Аж мене брідь бере на тих дурних наклеєвських² квотунів.

¹ Мова йде про Семена Цимбалка (1900-1970), – випускника Перемиської гімназії, інженера будівельника. За прокомуністичні симпатії звільнений з роботи проживав у рідному селі Накло. У 1933 р. емігрував до ССРСР. Після війни проживав у Львові.

² Мова йде про жителів села Накло на Перемищині, прихильників совєтофільської партії Сельроб.

3.

Не можу пережалувати шом сі вибирав до того Накла, бо там вам така шалапутні, же най Бог карає. Ледвом сі допитав до мого знайомого. Заходжу на вобісте, а там богацтво неякебудь, стодоли стайні і навіть люзьний правет а хата то ніби така з вашеці, ніби зівсім панська. Гей, міркую собі, колижто мій бідачок доробився такого господарства, чей-же не з того кавалка мізерії, же му няньо лишив. Мусів си напитати якусь єнчу прифесію. Але заким то всьо повобзирава, аж ту виходит з хати молодий ніби парубок, ніби ні, без вусів, але таке то марне, якби не з того хліба, видно же му не плявдує¹. Відразу виджу, же то якийсь чужий чоловік, і же мя зле справили, але юш не випадало сі цафати² і я зняв капелюх тай по нашому: Слава Ісусу... А він добрий день, добрийдень, а чоґо ви собі бажаєте товаришу? Мене аж кольнуло. Якто юш сі свтидає повісти: Слава на віки, тай ше мене старого прозиває товаришом. А до хати не запросит; от гордий богач. Южем таких богачів видів в Купновичах³, же то до бідного: товаришу і товаришу, жебисі записати до радикалів на виборах, а так то хлопа за ніц мают. Ци ти пташку не будеш такий – міркую собі. А ту дивлюсі, а в нього руки біленькі, роботи видно не знають, на ногах панські черевики аж сі світять від шварцу, на блюзці червона полятичка а коло неї такі два молоточки, як большевики мають, а в кішінці фустинка, жеби було в що висікати ніс, як треба, ціла червона, тай краватка червона. Десь єм такого видів, але не можу си вшубати. Але треба щось відповісти. – Знаєте, пане, кажу – я помиливсі, бо ви не той Цимбалок, же я его знав, тамтой був дяк і зівсім на вас не подобав. – А він ніби солодко до мене: – Та нічоґо, нічоґо, але ви повинні раз знати, що робочий народ не признає ніяких панів ані дяків. – То ви ніби робочий – кажу. – Ну, ну

¹ Не підходить (надсян.).

² Повергатися (надсян.).

³ Село в Рудецькому повіті.

і в нас такі філософи були, але єдні померли, а другі вже давно змудріли. Бувбим го до чиста спублічив, але не випадало, бо то на єго во-бістю тай я пішов.

Якби не якийсь добрий чоловік, шо мене сіпнув за руку то бивбим собі з тим товаришом ше поговорив відважніше з дороги. Але той каже – ходіт, шкода кужде слово, вам не треба були йти сюдий, а ту вас якісь пашішери вирихтували. В нас – каже – таке сі тепер робит, же встид очі показати на чужі села. Вот видите тих кавалерів, як вони повбира-ні, шапка на бакір, дзигар⁴ в зубах. Без тиждень мамі єйці краде а в неділю тютюн купус. А гадаєш, же го зобачиш в церкві? А якже! То самі мудрагелі і сельроби, а як шось до чогось, то дурний як чобіт з лівої ноги. І шо то з того виросте?

⁴ Цигарка (надсян.).

4.

Потому випровадив мене той накленьський газда гет далеко за село і ще довго цабанив на ту молодіж же сі так марнує. Найгірше – каже – ті кавалери, на строї потрібують, а в дома нема позакудий, тай крадут. Жадна комора сі перед ними не встоїт, тамтої суботи то вам випилювали в їдного газди грубші крати як ті, що в криміналі. І гадаєте, шо їх злапали? А якже, смолу горячу! А той жесте з ним сі тепер перемовлєли – каже далі мій газда – то цілий комендант. Сам ніби не краде, але каже сі записувати дотих, як їм мовїт, сельробїстів. Гадалисмо, же буде потїха з тих шо до школів ходїт. Але де, всьо на ніц. З других сел рахувати повивчовувалисі на люди, або на великі ксьондзи, як вот на Баричи¹, а наше не має щєсті. Єдна баба тігнуласї з востатного, і експенсувала такі кошта на сина в Перемишли, же пару морг полі купивби, а він сі скумпанував з якимись жидками тай го вигнали на штири вітри. Тепер сїдит в хатї і ані на ґрунті робити, ані паном бути, а баба кудий ходит, тудий плаче. А знаєте, всього наробив той люципер від сельробїстів.

На то всьо випадало якось потїшити того газду і шось му поради-ти. Не журїтєся – кажу – нема злого, жеби го не можна направити. Зберїтєся до купи, ви старші, і радьте якось, жеби з тих малих хлопцїв шось виросло доброго. «Силу» гонїть зі села як заразу, бо від неї ціла бїда, а купуйте зато «Бєскида» і єнчі добрі газети. І витїгнувєм з кишєні «Бєскид» тай даю. А він глипнув очима, похвалив собї, сховав під сїрак тай ніц. А я дивлюсі, шото далї з того буде, бо він навїть не дякує, так якбиму сі гебїрувала² газета. А ти поганськїй сину – кажу му – то ти гадаєш шо то «Сила» і забєздурно бравбис! Тотакєсьсі зложив ладно, так ніби всьо розумїєш звїдки зло, а ту за добру газету жалуєш тих 20 грошїв. Ти малошо лїпший від тих ваших сельробїстів. Ого! знаю я таких забєздуркїв. Агзум давай гроші або відай газету! Такємго знаєте

¹ Барич, – село на Перемищинї.

² Тобто *належала* (з нїмецького Gebühr).

скупірував, аж ми самому було неприємні. Але ніц не жалую бо нашого брата треба счеста счесати, бо він інакше не розуміє. І знаєте, же то помогло. Сват шусть руку до кишени і заплатив 20 грошів. Хтів ше заплатити на мої руки на цілих пів року, жеби му йшла газета през почту, але я му сказав, шо то до мене не належит і най вишле за рецепісом³. Юш му било маркотні далі говорити, бо очима водив на боки, а потому ми сі звіншували воба і я пішов просто до Перемишли.

³ Тобто за зворотною посилкою.

5.

Южям був на дорозі до Перемишли алем си поміркував, же так голіруч годі сі вибирати до міста на нинішний чес. Всі газети пишуть, шо по містах велика нендза¹, люди не мають шо їсти, вредникам вубтігають пенсію, склепи банкетеруют. На гмінній² канцелярії є оглошене³, жеби сі складати на безробітних, а ту ше заповідають, же і білета на колії мают подорожіти і марок на листи, а всьо на ту нендзу же в місті. Ну, гадаю си, як то випадає господареви іти з нічим до тих бідаків. Хоць вони того не варта, але сумліне наказує бідного запомочи. Тай рахувати мене всюди знають, по канцеляріях маю ріжне дочинені і куждий дивитсі, жеби му шось всунути в жменю. Я сі розмислив і завернув на своє село.

Ледвом сі показав до хати і розповів, шо хочу робити, а моя жінка, Марина, як вседи на мене, як не зачне цабанити, а ти сякий і такий, тобі фіглі в голові, а мене люди на публіку піднимають. Давбис юш раз покій тій політиці. Ту в селі є бідніші як по містах і їм варта дати, бо на жнива поможут в поли тай все рахувати свої. А тебе куртит запомагати тих дармоїдів. Ней си карки крутіт, як нагосподарили, так мают, най трохи покушіют тої біди, а тебе шо то вобходить? Шкода же читаєш по тих газетах ас цавком дурний! То ти мислиш, же там зіправді така нендза? Ну, ну! То хіба дурному повідай! Тамтого тижни як ям винесла на торг молоко, масло і трохи вогірків, то гадаєш же сі так рвали за тим. Приходили една за другов ті пані і фурт си кривдують, єдній масло старе і смердит, другій молоко з водов. Кажу їй, шо там води ані каплі, а вона іно носа задре і нипає далі до других. А на вогіркі навіть сі не подивит жадна, юж їм сі переїли. І кажут, шо в них біда.

¹ Нужда (надсян.).

² Громадській (поль.).

³ Повідомлення (поль.).

Зачинаю моїй Марині персидувати⁴, же той кризус зробивсі десь на тижни і же то не є ніякий шпас⁵, бо люди гинут. Яюсь ям її удобрухав так, шо спекла пару бохонців хліба, дала трохи масла і ше дечого на дорогу. І такям поїхав до того Перемишли.

⁴ Пояснювати (надсян.).

⁵ Жарт (нім.).

6.

Кажу вам, що моя баба мала рихт¹, же ми не радила їхати до Перемишли. Шкода було цілого заходу і тих кілька злотих на білек. Бо іно якім ішов від колеї, витігаю добрий кусень хліба і даю дідови, що просить на тритоарі, а він сі так скваців, якби го хто під зьобро² шпигнув³ тай каже «дайце пари гроши, господажу а я си сам купім»⁴. Аби тебе заморило – міркуюси – то ти такий пан! І пішовем далі. А ту на місті годі сі пересунути, така вам харамха народу, всі спадирують то там то назад, ідні гергочут, другі сі підсміхают, а всьо вистроєне подлуг моди, ціжем-кі вигрянцовані⁵, запітки на гумах⁶, же як іде по каміню то іно чути, як подешвов калатає, а вобцаса так якби зовсім не мав. Найгірше то мене по души дерут ті пані. А ви мислите, же то так легко спізнати, котра дівка а котра баба? Всьо замаш спідниці поколіна, руки голі, волосє підстрижене гей у якого фіфака, писок намальований як у жидівського гамана, а помаду чути від кождої на кілька сежнів гі той старий гній на господарській воборі. А які на них строї, сила то всьо коштує гроші, якби іно половину з того дав на бідних, тоби кождий мав по вуха. І таке то в містах безрабоце⁷. Заходжу до канцалярії ведлуг позволенства на представліне до нашої читальні. Той вредник⁸ то рахувати старий знайомий, за войни то мене на кресло саджев і навіть ми панькав а теперечкі якім мругнув очима, же не приходжу з порожними руками то як визіпив на мене вочи, аж ємся здумів. Ну, міркую си, же їм богато не повобтягали, коли сі так ще воноруют⁹.

¹ Рація (нім.).

² Ребро (надсян.).

³ Вколов (надсян.).

⁴ Господарю, дайце, кілька грошів, я сам собі куплю (поль.).

⁵ Взуття начищене (надсян.).

⁶ Гумові підбори (надсян.).

⁷ Безробіття (поль.).

⁸ Урядник (надсян.).

⁹ Шанують, поцінують (надсян.).

Іду злий як шандар¹⁰, аж ту чую: «Як сі масте Федю?» Дивлюсі а то старий камрат з войни. Він був за шмірака в нашій компанії і зо мнов добре жив. Жалуєсі, же го нагнали з колєї¹¹ за того, же не зміняв метрики і тепер шукає роботи. То ви безработний? питаю. А як так, то ходіт. І ми пішли на трактиєрню, я казав дати півквартирок моцної, виняв закуску а по тому пішли ми до єго хати. По дорозі здибалісмо того гадуката¹², же го на посла вибрали. А то раз мудра в нього голова. До нього сі сходіть наші як жиди до рабіна, як кому шо випаде ведлуг політики. А як він ладні говорит на вічу, то варга послухати. Іно си їдну взєв манколію, же як зима так літо фурт кінчить о червоній каліні. Такого то не жаль послухати, бо хрисцінинови¹³ відийди і сон і голод, як він бесідує. Так я заніс мому камратови всьой хліб і масло, шо ми жінка надавала, таксі бідний втішив, же мало мене не обцілував. Такой переспавем в нього ту ніч і тішивемся, жем поміг бодай свому бідному чоловікови.

¹⁰ Жандарм (угор.).

¹¹ Залізниця (поль.).

¹² Адвокат (надсян.).

¹³ Християнин (надсян.).

7.

На другий день була неділя. Рано томсі вобмив в кухні свіженьков водов, зимна така як з криниці, бо в стіні є помпа і сила хочу можу си напустити. Тото добре в місті – міркую си – а ту хлопови на селі йди в зимі по воду світами, намерзнісі, руки позаклікают як патики заки принесеш дві коновки, а в місті всьо під носом. Не мают шо робити тай безробоце. На господарстві то напоїти худобину в зимі і наносити води то є пів дне роботи.

Поснідалисмо воба з комбратом і йдемо до церкви. Мав ям охоту вступити до Народної Канцалярії, босмо тамтудийка йшли, але си міркую, я того пана здибаю коло церкви то си побесідуємо, бо тиш хочу шось з політики довідатисі і розповісти на селі. Він певно мусит шо неділі рихтельні¹ ходити до церкви, бо чув ям, же на церкву на Засяню на колектанта подавсі і з бляшанков ходит тай я хтівбим шось даги².

Під церквов дивлюсі а ту продают «Бескид» якісь молоді жваві хлопці. Довідавамсі, же то ті, шо вчаться на дяків. Так, то розумію! Ту вчуть любити свою газету і працювати для неї, як хто може, а то я знаю дяків, шо «Силу» читают, а на виборах за сельробами голосуют. Навітьбисте не вірили. Доходи з церкви бравби і вічні си маркує³, же громада не хоче дати гарців, а свої газети то ані сам не купит, ані другому не порадит. Такемси зробив постановліне, шо як здибаю такого на яким селі, то му так виберу пса і ше го спублічу в газеті, же до судного дне буде памятав Гонибїду.

¹ Постійно (надсян.).

² У 1931 р. почалося будівництво церкви ОО. Василян у Перемишлі на Засянні.

³ Міркує (надсян.).

8.

В катедрі том був до самого полудні гет на всій відправі. Зі мнов сидів в лавці мій камрат, десь си мусів маркувати, жем го так довго витримав, бо в місті не привикли до того. Їм всьо аби раз два, бо зара го нуди берут. Таксамо з набоженьством. Котрий ксьондз правит раз два, то си хвалят, а на співану хвалу Божу або на всеночне то не зобачите богато, хиба самих старших з передмісті або таких, шо служат, з інтелігенції то хиба яку старшу вдову. Я юш нераз говорив з нашими панами, же то не є добре, шо вони так сі борзо нудіт в церкві, шо жаден не вміє заспівати в крилосі ані навіть перечитати апостола, але вони си то все берут байбарзо¹. Або ци то не стид, жеби провізорами були при катедрі самі бідаки, шо то мают і так повно роботи в хаті, а з вчених жаден сі не замельдує. Не знати, ци му не плявдує кадило, ци може боїться, щоби му свічка не вобкапала бунди². Ведлуг того то на селі далеко ліпше, бо за провізорів берут завше поредного господаря і він си то має за гонор. Є ту при катедрі церковні брацтва а мислите, же богато в них вчених панів або паничів? Ані єдного нема, бо ту є сповідь раз на місяць і ріжні відправи і фану треба взети на процацію. А ту в місті то є такі мудрагелі, же купа люблет говорити о тім, яка має йти в церкві відправа і на канонах церковних то сі розуміют, ба навіть біскупів учат, як мають розпореджувати, а як щось до чогось то дурні як висічений обцас³ з простого чобота, бо не знає, коли загасити свічку, подати кадило або задзвонити як треба. Казав ми мій камбрат же тепер то пів біди, але тому кілька літ то в Перемишлі фурт⁴ кричали і писали о тім, шо до них не належит⁵. Нині то навіть

¹ Байдуже (надсян.).

² Одяг (надсян.).

³ Каблук (поль.).

⁴ Постійно, без перерви (нім.).

⁵ Мова йде про відкритий виступ частини української громадськості Перемишля проти рішення єп. Й. Коциловського увести в єпархії целібат.

не люблять, як їм о тім згадати, кождий сі відпекує, а їх газета то зовсім збанкстеровувала⁶.

⁶ Мова йде про тижневик «Український Голос», орган національної думки, закритий у 1930 р. До ч. 49 газети за 1927 р. вийшов «Додаток до «У.Г.», який мав на меті інформувати читачів про відносини між еп. Й. Коциловським та українською громадськістю.

9.

В неділю пополудни запровадив мене мій камбрат гет за місто на військовий стадіон, шось таке гі¹ давнійше за спокою була райтшулі². Сі-лисмо си воба на сідзені під дахом, а ту на дворі то вам чиста публіка. Ше як їм був малим хлопцьом то памятаю, як до Сондової Вишні приїздже-ла кумедія. Як хрисцінин дав шустку то хоць не жаль було сі подивити на ружні фігли. А шо сі чоловік насміяв, же го живіт болів зо два дни. Там сі моцували різні бараби, кубіти ходили в хлопських нагавицях по дрогі, їдні скакали, другі пурці перевертали в повітрі і таке, же годі всьо розпо-вісти. А накінець, як сі виходило з буди то каждый шо виграв, їден щітку до вусів, другий люстерко або гребінь, а можна було витігнути і гармо-нію – і то всьо за їдну шустку. А ту на тоти змагані то шкода було ходити. Ше як ті хлопці бігали, хто борше долетить то ніби розумію, але шо там робили ті дівки? Ніби єдна з другов потрафлеє скакати, а то за ніц, бо ско-чит так, же хлоп далі плюне яксі закашляє. А то юш чиста публіка, жеби сі дівка вбирала в портинета і так виходила межи люди. Таліяни³ то роз-умний нарід, але не інтелігенція іно хлопи, бом читав же вони ломака-ми десь недавно понабивали голих панів і пані, шо то без стыду разом сі купали. Воно не шкодить, як сі дужіють молоді хлопці, жеби як прийде шось до чогось, були моцні. Але баби напів голі то хиба на то, шоби гріш-не старво⁴ показувати. Най си так зицирують самі меже собою, але не пе-ред людьми і то перед молодими хлопціма. Іно сі дивую їх татам і мамам, шо на таке дают позволенство тай тим рахувати старшим головам, шо тим комендерували. Вони всі потому си маркують, шо молодіж сходит на ніц⁵ тай розпушта сі ширит межи народом. А хто тому винен?

¹ Тут (надсян.).

² Школа кінної їзди (нім.).

³ Італійці (надсян.).

⁴ Стерво, тіло (надсян.).

⁵ На ніщо (надсян.).

10.

Якем заліз до того Перемишля так юш годі сі видістати¹. Здибаюсі з тим то з тамтим, кожний добрий знайомий, їден з війни, другий з України, а третій то – вірте шо правду кажу – з криміналу. Бо то розумісте по війні, як хто не посидів бодай троха, то того заніц мают наші люди. Єдні хруньом² називают, другі лизуном, так шо чоловік не може сі вказати межи них, бо рахувати такого обминают, якби го сі бояли. І такогом здибав коло самого Народного Дому, босмо воба сіділи в їдній цимерці³ ше тоди, як поляки робили перші вибори на Україні. Який він має фах, того вам не повім, але же сі вчив в школах то на дісьне⁴, бо і параграфи знає і в краватці ходит і в комнірку таким, шо горечого зеліза потрібує.

Вийшло їх трох разом тай відразу до мене. – Такі якісь раді всі три, якби випили, але показуєсі шо ні, бо чого єнчого так сі тішили. І зачинают ми повідати, але таке, шо пожелє сі Боже слухати. – Ци ви чули Федю, шо в нас за новина? – Ні – повідаю, та яка? – Наш – ту шепнув потихо – віриваєсі від Риму – то ми будемо тепер самі в собі. І ше далі говорив мій знайомий, а той другий, юш в літак чоловік, єдні мовлят му професор, другі директор, а єго все здибати можна на місті, фурт іно притакує і присігаєсі шо то правда верутна, а третій грубий і присадкуватий, то верещит на цілу гавру, шо го було чути аж на Кругель⁵. А люди ідуть іно сі пісміхают. А мене аж подуші дере зі злости. Виджу, шо вони сі не стидают таке говорити тай я до них по хлопськи: – Ци ви подуріли? Шкода жести рахувати якась телігенція, а не знаєте того шо мала дитина з катихизу. Якбим не питає, шо ви за пани, тобим вас спу-

¹ Видобути (надсян.).

² Зрадник, перекинчик (галицьке).

³ Камера (нім.).

⁴ Безсумнівно (надсян.).

⁵ Кругель – село біля Перемишля, сьогодні у межах міста.

цував рiмно⁶ з болотом. Бо яка ви смiєте мислити в своїх капусцених головах, жеби такi достойники покидали правдиву вiру! Видно, видно, що у вас вiра то шось таке, що можна коли хоче витавшувати в магазинi. Фе! встидайтесi! Певне вам наплiв якийсь православний приблeнда⁷ i ви вiрите.

Нацабанив⁸ ям що сi влiзло, потому зiбрала мене така злiсть, шом мало не плюнув в зуби тому, же сi ставив найвенци⁹, алем си помiркував – шкода нервацiї – i ям пiшов гет.

⁶ Рiвно (надсян.).

⁷ Приблуда (надсян.).

⁸ Наклав (надсян.).

⁹ Найбiльше (надсян.).

11.

Нині том мав паскудний трафунок¹. Здибаюсі коло редакції зі знайомим священиком шо там пише, бо пана редакторі юш місяць тримають в криміналі за газету². Вони до мене: – Федю, біда з вами! За вами ту пантрують зі всіх боків, варуйтесі³, бо як вас схоплять, то вас спаціфікуют на капуриц. – Як ям почув, же спаціфікуют, то ми кров зійшла в пяти, бо хто тоту паціфікацію видів, тому не треба мовити. Але сі питаю шо і як. Аж ям відітхнув, бо сі довідую, шо то якісь пані і єдин пан присадкуватий, але якийсь вострий, давно то такі за шандарів служили, фурт за мнов питают. Отець редактор поправили си вокуляри, бо сі тримают іно на скірці під вочима, і повідают, шо нема шпасу і треба агзум⁴ виходити з міста. Але поволи розповіли всьо до крихти. Якісь пані си міркуют, жи я писав о тім змагані на райтшули і жем написав дівки, а то були панунці. Ну, ну, мовлю, а хто міг таке знати, шо то панунці? На чолі не стояло написане ані на плечах, на голові не мала капелюшка жадна, сила їх там було, кужда була така, як сі на світ вродила, і ней би ми мені який фільозоф повів, шо вона пані ци дівка. Не має права, бо від Пана Бога всі замаш єднакі. Але як сі розходит о гонор то я рахувати вмію кожного пошінувати і повічте їм, жеби сі не гнівали.

Ну, ну, Федю, повідають єгомосць, але ви там писали за якесь стерво. Ну і шо сі стало, ци кому коруна впала з голови? Як чоловік злосний то все всім повість так як не треба, а зрештов єгомосць знают добре, шо я сі не розумію на тих панських викрутасах. В них всьо не так як в людей: злодій дефравдант, вошуст то спреневірці⁵, той шо

¹ Випадох (надсян.).

² Мова йде про Євгена Зиблікевича, члена редакції «Бескиду», якого 2 листопада 1931 р. польська влада арештувала й через кілька місяців протримувала у львівській тюрмі.

³ Вважайте (надсян.).

⁴ Негайно (нім.).

⁵ Спекулянти (надсян.).

мордує забездурно то пацифікатор, а поредний чоловік шо нічого не рушит то варят. Міркуйте, як хочете, а я таки стою на своїм.

12.

Хоцень ми було дуже маркотні, як доповіли шо якісь там збираютсі на мене, але я того не слухав і далім си ходив по Перемишли. А ту виджу такой не жарт. Стоюси з їдним коло залізного склепу, з того боку зі затилі і говоримо о політиці, а чую заплечима голос: – Якся маєте пандзю, ви знали Федька Гонибіду? Зараз вам дам, пандзю, дваццять злотих, а набийте того Федя по – ту повів таке паскудне слово гірше від стерва – але так пандзю, жеби не було тяжкого ушкодження тіла іно жеби раз перестав писати до того «Бескида». – А той їму відповідає: аво, хиба я дурень, самі прібуйте. Я слухаю того і аж ня кортит подивитисі, шо то за їден, бо зараз бим го завдав до сонду¹. Але мій кумпан повідає: тс! Тс! Він вас не видит але ни дивітсі, нашо зачіпати біду, нех собі іде далі на чужі руки. Ледвом вітримав зі злости алем такой на силу всьо втохмав в собі. А тепер повідаю – навмисьне лишусі в Перемишли. І бувбим сі лишив, але як ми їгомосць їден а потім другий зачели збирати, а потому ше вимазувати то, шо я написав, і шось си ніби маркували на мене, так я сі зара забрав на село. Як сі верну, напишу вам венци².

¹ Суд (поль.).

² Більше (надсян.).

13.

Я сі все любив сміяти з других, як оповідали, шо їм шось сниться, бом привик шо то іно баби мают сні і то не в літі іно в зимі, як є мало роботи. А хрисцінин як сі напрацює то спит як колода і жадна мара не чіпаєсі голови. Аж колисьто як ям приїхав з Перемишли то ми ся таке приснило, шо мушу то пустити до газети. Десь ніби я здибав того найвисшого комісарі від кошкрипції і він ми повідає: приз вас українців маємо самі клопоти. Зачелисмо рахувати сила всіх душ є в цілім мочарстві¹ і на вас впало всього чотири тисячі². Рахуємо ше раз і все то само виходит. І шо ви сі так шерпаїте, автономію вам дай, школи дай, та кому коли вас нема? А ми тут мислили же Бог знає, яка вас сила. А я єму ніби повідаю – то всьо в сні – Слухайте пані комісару, шкода жести якісь школи скінчили а не знаєте, якісі то робить І ям му розповів всьо до крихти. Тогди він ми мовит: Добре жесте ми то виклярували³, треба буде якось так рахувати жеби сі кінь не сміяв з того рахунку, бодай так як сі на виборах робит. А потому він ми показує дваццять тисяч. А я знов: Та з того сі буде осел сміяти. І юш далі не памятаю, шо ми сі там плело, досить, же мя рано голова боліла довший час. А тепер як то кому розповідаю, то куждий каже: Е Федю, ви си все шось зновите, і не хоче слухати. А мені той сон фурт перед очима.

¹ Потуга (поль.).

² Мова йде про перепис населення у Польщі.

³ Пояснили (надсян.).

14.

Не дивуйтесі, шом так довго не писав але був такий мороз, жи іно їден крок і бувби зо мнов капут. Зо три неділі мавем таке безробоце в постели, же най Бог боронит. Дохтори повідали, же то нова хоруба грипа, шо то її недавно вигадали, записували яптику¹, а я платив і далі стогнав. І бувбим так скрипірував з кретесом², якби не сусід. Сбочив на кони до циркулика в місті і привіз пів збанка пївок³, а такі вам як надягнені кужівки. Приставивемси з петнайцек на крижі і то на дві вопади, і на рано якби руков відіймив.

Якям подужів та гайда зі сусідом на ярмарок до Мостиск. А сусід мав того дне щесті як капелюх, бо продав кубилу за дванайцеть злотих і так сі втішив, якби му хто сто австріяцьких ринських втринув до кишені. Ото часи, міркуюси, але шо робити. Пішлисмо воба на то конто до трактиєрні загітисі. Ані ми приз голову не прийшло, же ту може бути біда. Ледвосмо випили гарбати⁴, а ту якась кубіта⁵ під капелюшком, але таке чипірадло⁶, же іно горобці страшити в коноплі і зачинає хвалити то нове право, шо то буде можна другий раз шлюб брати і розводитисі. І ше намовлєсе свого кумпана, жеби сі з нею женив бо вона юш покинула свого чоловіка. А я юш не міг вітримати зи злости і далі до неї: А ти пудло мостиське, та подивисі до люстра, же навіть людського паркана в губі не маєш, бо ти іно їден зуб вистає, і ти ше других до гріха наводиш?! З того сі зробив великий рейвах, образа гонору і ніби я виступив проти польського права. Але же венци людий стояло за мнов і я якось сі вирвав ше заки прийшов поліцай. І хто знає, ци не дістану на тижни якого форлядунку⁷.

¹ Тобто ліки (надсян.).

² Пропап з нічим (надсян.).

³ П'явки (надсян.).

⁴ Чай (надсян.).

⁵ Жінка (надсян.).

⁶ Опудало (надсян.).

⁷ Позов, повідомлення (нім.).

Гет люди до чиста сходіт з розуму, анайвенци ті шо в Варшаві. Їм сі захочує, жеби люди жили так гі⁸ ті крілики⁹ шо попід лаву скачут, нині жеби сі женив а завтра може повісти жінці адіє, будь здорова, шукай си єнчого. А шлюбн то хочут жеби давали вредникі в канцаларії так гі за позволеньом¹⁰ пашпорт на товар. І поміркуйте ви, ци той шо таке вигадав не має грипи в голові. Ябим му порадив, жеби си приставив з десять півок до чола, до пульсів і на потилицю, можеби привидів ліпше на той світ. Але не які будь півки іно конечі з гребенями на хребті або такі старі жи то їх юш приставляли на три вопади, а на востанок старому жидови през халат. Така то перегризе скло а тегни як помпа. Можеби тим мудрагелям троха того дурного волію з голови витігнула. Цирулик в Мостисках має їх повно. Ней страчу, пішлю до самої Варшави на власний коншт¹¹ іно ми дайте гадрес¹².

⁸ Якби, неначе (надсян.).

⁹ Кролики (надсян.).

¹⁰ Дозвольте (надсян.).

¹¹ Кошт (надсян.).

¹² Адреса (надсян.).

15.

Давно не бувям в Перемишли але тамтого тижни том мусів поїхати. Гадаюси, не треба сі нігде показувати, нічого не хочу видіти ані о нічим писати, жеби си занато не маркували на мене. Але не знаю, ци то такий трафунок, ци воно в тім Перемишли все таке же іно сі бют і сварет за бездурно і роблет пубілку на стид перед другими, бо навіть в Мос-тисках си кепкуют з того Перемишли. Отже йду я, а тут гурма молодих хлопців юш добре під вусом з павками¹ в руках іде наперед і шось ви-крикає. Називають їх академікі нібито такі, же сі вчат на якісь академії іно шем не розвідав, де та академія в Перемишли є. Але здибаю єдного, же єго можна нераз видіти на жидівськїм місті². Він на перші вибори кандидував на посла від тої партії, же за неї тепер не чути, навіть єго фотографії тогди розкидали по селах, іном си не вшубав³, як сі пише. Але го не вібрали і гет спустив ніс. Повів ми шо то молоді поділилися на дві партії і десь єден чиркнув другого в потилицю а той взев свою партію і тепер пішли робити зі собов порахунок. Навіть ям не мав часу спитати до якої сі тепер вписав партії а ту приступає до нас єден з тих старших і зачинає цабанити, же та молодіж трібус їх старих вчити політикі, шо ніц не розуміє і хоче жеби її всі слухали, а як ні то зара на-кивує пестуком. Як зачєв бідькати, шо то сі таке поробило то я мовлю так: слуйте⁴ пані мецияшу, вдертисі в груди і повічти, хто тому винен. А ви їх як провадили? Самісте тому пару років хтіли заповреждувати в церкві, кричалисте в газеті⁵ шо тото не так, а тамто зле, кунірувалисте⁶ тих, шо мают розказувати в церкві, а тепер си маркуєте, шо вас мо-лоді не шінуют. Вони вас ше не так возмут під ноги. Поміркуйте самі,

¹ Палиці (надсян.).

² Мова йде про жидівський квартал у центрі Перемишля.

³ Вгадав (надсян.).

⁴ Слухайте (надсян.).

⁵ Газета (надсян.).

⁶ Критикувати (надсян.).

ци те не рихт. А він зразу слухав, а потому ніби має якийсь інтерес і раз два будьте здорові тай пішов. А я си міркую: ой в тебе ше твердий карк, але почкай трохи а будеш видів, шо то всьо було зле.

16.

Тото безробоче юш неедного русина навчило розуму. Порахуйтеси, сила гроші давно експенсували¹ наші села на горівку на Різдво, а того року як на сміх. Знаю єдно село, же тамтого року купило сорок літрів чистої оковитки, а того іно пів літри всього і то купив якийсь з чужого села. Ше жеби люди закинули ту манорію² запиватисі на весільох, то булоби гей добре. Найліпше ми сі сподобали ті єгомосьць зо Шприні³: як буде на весілю горівка, то плати за шлюб тільки а тільки, а як ні то я дам шлюб забездурно. І шо си мислите? Зпочатку люди платили і горівку і шлюб, а тепер на весілю не здибалибисте ані кроплі шпіритусу. І до того села зачинає венци «Бескид» йти і єнчі газети, а люди якби на світ привиділи. Таксамо гет закидуют курити.

А тим безробітним в Перемишли то цавком так зле сі не поводит, як дайминато в селі, бо їм сакомпак⁴ готове варене дають під ніс. На свої власні вочи видівем, як їм видавали до шальок поредну порцію а шкварки пливають як ходаки, іно то ми сі несподобало, шо цушпас⁵ дают разом до купи. Але як я до тої кухні трафив, то тиш варта штука і кавалок. Як ми повіли шо то на добромільським тракті⁶ том зразу не мав охоти йти, бом сі не хтів здибати по дорозі з тим, шо недалеко сидит. Ви го добре знаєте, бо си взев такий вонкір на мене і на вашу газету, же аж страх бє, алемсі якость відважив. Шо ми зробит? – рахуюси, хиба ми в столі шиби повибиває. Овва, невидавсі. Іду я коло жидівської школи і міркую, кудий тоби крітати⁷ на гайта ци вісьга. Але чуютьсь кричит десь далеко: давай бльочок, дзяди до поредку і відразум

¹ Видавати (надсян.).

² Манера (надсян.).

³ Сприня – село в старосамбірському деканаті, до 1931 р. парохом був о. Василь Крайчик.

⁴ Даром (надсян.).

⁵ Разом (надсян.).

⁶ Мова йде про вул. Словацького.

⁷ Повертати (надсян.).

зміркував, що то мусит бути тота українська кухні. Шем крітав зо два рази але зновем почув тойсам кубіцький голос і юшем просто трафив. Дивлюсі а та пані так зі скриптури⁸ читає, хто має брати, а потому ше часом повіст давай бльочок⁹.

⁸ Список (надсян.).

⁹ Квиток (надсян.).

17.

Того разу том не мав щесті в Перемишлі і малом сам не дістав посади в криміналі. А всьо без тоту політику, же то фурт хрисцінина язик свербит, щоби повісти шо правда. Десь здибаю ту коло фаїрманів¹ старого знайомого Мацька Бриндзу. Він ше перд войни пристав до нашого села і страх як бідив а на передновок ходив по господарях за прошеним. Хто давав то добре а хто ні того обікрав або все шось напакостив. Дивлюсі тепер, а в нього на ногах ціжемкі² нові як з магазину, мундур з гудзиками, а випростовавсі як який кадет перед войни. Ото міркуюси на таких тепер рай, а давно ходив гі та кульбака. Якось сі звитав зо мною ніби з ласки і зачилисмо си бесіду. Зійшлисмо на старі часи. Зачинаю цабанити на ту нинішну біду і на той же му мовіт кризус а потому скортіло мня повісти: нема то як за небіщика цісарі, то то було фай на світі а дурні люди си маркували. Коби му Бог дав царство. І шем говорим шось але не памятаю. А він слухає, слухає а потому як не скричит: що? то ти Федю захвалюєш цісарський жонд³, тиби хотів заборчого паньства⁴. Почкай я тебе навчу. Хопив мене за полу і тегни на магістрат. Прощусі шо я так не мислив, але до нього якби шось приступило, не дає до себе слова промовити. Га, міркуюси, нема шо, треба посидіти в криміналі цавком за бездурно. Взеємси на відвагу, або то їден нині за бездурно сідит? Зачели писати протокула. Назвіско?⁵ Питают. Повідаю як і де сі вродив, а вони пишут: Теодор Гонінендза весь⁶ Сьмердзіворкі то ніби Передриміхі⁷, бо я звітам походжу, як хочете знати.

¹ Команда пожежників у Перемишлі містилася в будинку при вул. Ягеллонській ч. 29.

² Взуття (надсян.).

³ Уряд (поль.).

⁴ Тобто попередньої держави – Австрії (поль.).

⁵ Прізвище? (поль.).

⁶ Село (поль.).

⁷ Це справжня назва, села Передриміхі Великі та Передриміхі Малі входили до складу парафії Нагірці в Жовківському повіті.

А потому починають з востра, що ніби я сі бавлю в політику. Шо то за політика, кажу юш так на всьоєдно, хиба я повів неправду? Повічте⁸, мовлю до старшого пана, ци перед войны не було ліпше? А той старший ніби махає головов шо ні але з вочей видно шо так. Шось сі меже собов ше тартасували але недовго, бо той старший пан казав мене пустити. Якемсі вирвав з тої тарапати⁹, томсі не міг надивувати якто мене перехрестили на Гонінендзу. Шо їм мої Передриміхи смердет то мені байбардзо¹⁰ але шоби си ше так мою біду переписали на своє тобим цавком напротів того ніц не мав.

⁸ Скажіть (надсян.).

⁹ Клопіт (надсян.).

¹⁰ Байдуже (надсян.).

18.

Мушу вам написати за того бабське віче, що в нашім селі було там-того тижни. Воно варта штука і кавалок. Вам сі може на сміх збирає, бо ви в місті рахувати до такий кумедій привикли але в нас то не їден газда скриготав зубами на тоті дами з міста, же наших бабів набунтували. Юш сі тиждень наперід межи собов змовлєли по тихо, а потому як прийшов чес далі висилати фочпан¹ і кажут хлопови їхати. Але сі куждий стидав, жеби го на кпини не взели, і такой поїхала баба іно си хлопчиська взєла за погоничі. Сміху було з тим як запрігали і потому як їхали, ще венци² по вічу. Нарешті привезли дві пані від колєї³, но не знаю, ци з Перемишли ци звідки. Того в панськім стані не можна второпати, бо всі мают єднакі строї. А потому єдна з них взєла говорити. Жаден хлоп не мав приступу на віче, боби го були задзьобали гі⁴ ті ворони, але вечер то всі знали шо сі там говорило. Кужда розповідала свому хлопови, шо там всьо говорилосі протів хлопів іно кужда на свій лад, так же то сі не тримало купи. І мислите, шо сі довідає правди? А якже. Ином єдно спрахтикував, же то вічі нічого мудрого не зробило, бо баби сі ніц з того не навчили. Ино єдно знають, шо вам хлопи скінчилисі панованє, ми не будемо венци у вашим ярмі. А декотрі молодші кубіти то сі так задивили на ті пані з міста, же єдна си хтіла втекти коси аж попід вуха, а шошто мовит іно вам можна а нам не. Гнет на чисто якби до них приступило... Василь Страхобаб і Іван Заголюканий ходили аж до війта на скаргу на свої жінки а писар Тягнигріш то написав до старостви за післанцьом жеб яку раду давати, бо баби сі в селі бунтуют і хочут свого кріле⁵ вибрати. На моє то би було купа ліпше,

¹ Фіра (надсян.).

² Більше (надсян.).

³ Залізниця (поль.).

⁴ Як (надсян.).

⁵ Король (надс.).

якби тоті пані навчили наших бабів як мудріше господарити, як діти ховати, варити або вишивати а не такої якоїсь високої маніпуляції. Не знаю ше, ци вони нашим бабам повіли шо о тих цивільних весільох, же то хочуть на гвалт полякі завести і в себе і рахувати в нас, бо то межи нами скасували межу. Хтівем шось о тім чути, але жадна баба не може си вшубати⁶, ци таке чула. Найвенци було сміху з тими панемва, як сі в селі здовідали, же їм сі світ закрутив і не знали, де захід сонці, бо як сіли на поцьонг⁷ в Мостисках і хтіли заїхати до Перемишли, то заїхали до Сондової Вишні.

⁶ Пригадати (надс.).

⁷ Потяг (поль.).

19.

Куждий мене чіпає, чому не пишу до газети, а я си маркую, пиши ци не пиши всьо єдно з того ніц не вийде. А як вийде то все недобре. Тамтой си маркує, як правду написати, а другий си бере на вонкір, як го не похвалиш. А я неправди писати не вмію, то всі знають, а кадити то люблю як кадет в церкві. До Перемишли малом їздив, бо тогди як у панів ваканц¹ то в хлопа найвенкша робота, горячий чес, не треба вам казати. Чесом їмси скочив пішкі, або присів на яку фіру, шоби сі шось здовідати з політики. І всем сі наслухав купа ружности, так же газети не треба було брати, бо того всього в газеті не вічитав. А того тижни томси іно збавив день, бо тих панів з Перемишли, шо всьо знають вобох нема на пляцу. Їден поїхав десь на свіже повітрі, а другий вчитсі до ягзамину. Здибаю єнчих, дай Боже, як сі маєте, а як шось повіст ніби нового, то таке шо горобці на даху співають або шо газети ше тиждень тому писали. То не ваш фах, мовлю, будьте здорові, тамтих панів ніхто не потрафит злюзувати², бо вони всьо і то шо є, і шо буде, і чого не буде а мало бути, а найбільше того, шо цавком зле і не повинно бути. Як сі воброблю в поли, то може вам ше напишу, а тепер бувайте здорові.

¹ Канікули (надсян.).

² Замінити (надсян.).

20.

Того року том си дав ваканц з тим писаньом до газети. Але то не такий ваканц як пани в літі, жи їх повно на куждім селі іно сі до сонці вилігують, шо аж чорні гі ті цигани ходет, а пенсію куждин фасує на першого, хоцень цалком ніц ни робит. Але сі теперечкі до них взели мой, мой! Давно той, же фасував на першого, тобув пан на цілий писок, а нині пожелє сі Боже. Всьо скапцаніло¹ гет на чисто і пани і хлопи. Куждий цабанит за поредком, пан шо му пенсію стігають, жид шо в склепі не купують хиба набург², гадукат³ буде вам в сонді⁴ гавкати запівдурно а хлоп шо го податкі присіли. До дохторів тиш ніхто не йде, бо си міркує: так ци так скрипівмру а твої легітимації на тамтой світ не потрібую, а без яптикі сі вобходіт бо певок в каждім ставі повно. Давно кепкували си мудрагелі по селах, шо то їм біда нічого не зробит, бо з хлопа го ніхто не скине. А нині пів села посходило на діди. А воно шо зле то правда, але шо завтра буде гірше то венкша правда. І без тото люди не питают на біду, іно сі тішіт, же монополька потаніла⁵ і пют як шевці. Богу декувати шо в нас на селі нема тої зарази і нарід аж на очи провидів. Я рахую шо нема злого, шо би на добре не вийшло. Люди відовчєт сі курити і пити, вобходитисі без панських витребеньків і не будут сіділи в чужих кишеньох за довги, бо тепер ніхто нікому непозичити.

Наші редактори журіт сі приз ті газети, шо то люди любіт чуже читати а свою газету хоче за бездурно. Повідают шо незадовго не дадут на бург газети ані понюхати. То едно добре би зробили, бо люди на чисто затратили стид. В Прилбичох в такім рахувати мудрім повіті як

¹ Зійшло на ніщо (надсян.).

² У борг (надсян.).

³ Адвокат (надсян.).

⁴ Суд (надсян.).

⁵ Здешевіла (надсян.).

Яворівський в газди трудно сі допросити, шоби заплатив за «Бескид» бо мовит – я не дурень платити за газету, хиба то могорич або драмкі. Але о таких ше може вам другим разом більше напишу.

21.

Купкувавамси з того кризосу борше, а він сі так до мене взев, шо годі сі вобернути. Зі всіх боків біда аж пищит. Де сі невобернеш, всюди габають, там довги, ту процент, то знов сікіранцію¹, а ту податок. Мой, мой юш не витримаю. Шем старим сікістрантам не поплатив, а ту нові коморніки настали, куждий давай і давай! А відки взяти, того си ніхто не міркує. Так ямси ту біду взяв до серці, шо ми сі дурійка чіпала. Але гадаюси, та шо сі буду журити коли то кождому такасама біда, ліпше скочу до Перемишли, може сі шо здовідаю. Алем трафив на дуже паскудний чес, бо десь тої ночі якісь механікі вобикрали консисторську касу. В редакції куждий як струтий². Хоцен каса була сікірована напроти злодіїв, то кождому такой маркотні за таку шкоду. А я тиш побідькав трохи, а далі шо буду жілю задавав тай пішовям на місто межи наших, може шо вислухаю з політики, бо то рахувати горячий час на світі. Але з кимсі не здиблю, кого не питаю, куждий но о ксіндзіських³ грошох і о злодійох. Шкода – мовит – таких тисячів, ци не ліпше було дати на то або на тамто, чоловік – мовит – так тяжко бідує без грейцарі⁴ а ту злодії крадут і так далі. Би вам сі бодай іден трафив, щоби пожелував то ні, іно кужді злосьний, шо не до єго кишені впали ті гроші, ніби на інакшу бесіду, куждий завидит, шо не він був тим злодієм. Вам не треба повідати, шо я з такими коротко, цабаню з гори. Шкода мовлю, жести рахувати якийсь ніби вчений і за порядного вас мают, а ту злодійови завидите. А шо ліпше – мовлю – ци то, шо злодій розбив касу і вкрав, ци як декудий буває каса ціла і замкі добрі але або рахунки не штимуют⁵ і гроші нема, або хоцень штимуют а гро-

¹ Страхування (надсян.).

² Отрусний (надсян.).

³ Священики (надсян.).

⁴ Гроші (надсян.).

⁵ Співпадають (надсян.).

ші десь сі поділи і нема того шо крав, і куждий далі поредний. Правда шо того є венкша штука, але на то треба ше ліпших механіків, як ті шо касу розпороли.

Що мовит Панько Грушка зпід Перемишля

Тера сі шось так тішу, жи, якбими хто дав сто злотих і якії худакі і вубрані до роботи, тобим сі так іши не тішив. Ви сі певні будете давували, шо сі такого зу мнов стало. Десь си певні будете мислили, жим мав якусь кару в гарешті і ми дарували. Али то нич подібного. Я сі так барз тішу, бо наші в місьці войну виграла. То не є жадин сьміх, али правда, як Бог на небі. Полякі набрали, як бідний в торбу і іши били набрали, али завчесу втіккли...

Тот пан, жи буде то цензурував, десь сі певні по перечитанню тих слів буде тішив, жи сконфіскував мої писані. Али ні, люди. Нех сі тот пан, шановний цензор, заспокоїт, бо я ту цалкум не описую, жиби сі наші били з поляками палицями, як то било єдного року. Я хцу описати, як то виграв «Сян»¹ з «Чувайом»². «Сян» то є клуб наш, барз добрий, цалкум вукраїнській. А «Чувай» є польський, али в нім є тиж кількох хрунів, котриї давніши били поредними русинами, а тепер гет перейшли за меджу. Ну, али їх за ту покарав Пан Біг. Покарав! Мовю вам...

А билу то в неділю, 2 ліпці. Іши день перед тим повів ми єдин, жи наші зу «Сяну» будут грали в фотбаль з «Чувайом». Венц я си постановив піти. Мишлю, жи дам 50 гр., али раз зубачу, як то сі відбиват. Билу, небилу, піду!..

І не пожелувавим. Билу сі на шо дивити. До смерти того не забуду, як там билу... Зара зпочетку, то наші дали одного голя, а дістали два. Втуди зачели всі тамти бити в руку і кричети, жи сендзя, «хощь русін, але справедліве сондзі»³. Али потім наші дали тамтим іши петь. Йой. Я вам мовю, шо сі там не рубилу! Тамти скакали, як попарені.

¹ Мова йде про Український Спортовий Клуб «Сян» заснований у Перемишлі 1929 р., проіснував до 1944 р.

² «Чувай» – польський спортивний клуб у Перемишлі.

³ Суддя, хоч русин, але справедливо судить (поль.).

Зара зачели кричети, жи сендзя «стронічи»⁴. А єдин великий пан, жи в магістраті⁵ має високу посаду, нич, іно кричев до своїх: «Стасю, Казю, Юзю... зейдце з боїска! Зейдце, то гайдамаци»!..⁶ І тамти послухали і десіть мінут прендзи⁷ втікли, тільки сі почели троха шептати. А в тім русі, то одного Пан Біг цалкун покарав. Бо си зломив ногу. А втуди єдин пан кричев: «гайдамаци, бидло»!..⁸ Так сі, видите, злостили, жи войну приграли! А билу сі чога злостити, бо від того залежало, хто дістане першенство. Ну, дістав «Сян».

По тім єдин знайомий чоловік повів ми, жи «Сян» заскаржит того пана, жи кричав, «гайдамаци, бидло». І добреби зробив. Бо нех би так, наприклад наши повіли ім, жи вони свині. Тоби мали за свої.

А такіх «Сянів», тоби сі нам здало мати в куждїм селі і місьці. Тоби ми колись напевно щось ліпшого виграли...

⁴ Суддя тримає сторону (поль.).

⁵ Управа міста.

⁶ Зійдіть з майдану! Зійдіть, це ж гайдамаки!... (поль.).

⁷ Швидше, тут у значенні перед часом (поль.).

⁸ Гайдамаки, худоба! (поль.).

Ще про «Сян»

В наші сумні часи, коли – як повідомляє з обуренням І.К.Ц.¹ – большевики розбирають православну церкву над самою границею, а зі сорому (бо то на очах людей з цього боку) починають розбирати ззаду – отже в такі часи тішимося бодай тим, що «Сян»² виграв і ввійшов до Ліги.

Це була справді несамоविта історія з тим «Сяном». Маю на думці не тільки відому «круціяту» всякої такої преси перед мечом³, але ще й що інше. Подумайте – приїжджаю я тому тиждень, до свого рідного села, до такого глухого собі закутка, де взагалі навіть дитько не каже добраніч – а тут мені перший стрічний хлопчисько тиче питання:

– Не знаєте, як «Сян»?

Агій!

Так мені це заїмпонувало, що я – так би сказати вроджений неспортовець, – аж захлиснувся від дивного почування. Що це є? Такий малий хлопчина, що може ще пасе корови на пасовиську, цікавиться «Сяном»! А відомо, що й Гітлер не менше цікавиться спортом – кожного спортсмена знає особисто. Коли ж так – то цей спорт – то це далеко не є сам спорт, це є щось зовсім інше й може – поважніше від самого копання. І так то під впливом того хлопчини й під впливом канцлера Німеччини я основно й моментально змінив своє відношення до спорту – і «історичний» голь Турка⁴ втішив мене неменше, як д-ра Куника⁵.

¹ Мова йде про краківський щоденник шовіністичного напрямку «Ілюстровани Кур'єр Цодзенни».

² У 1938 р. футбольна команда «Сяну» увійшла до Львівської Окружної Ліги, в якій крім українських команд, змагалися також польські та єврейські. Клуб мав власний футбольний майдан на підперемиському Вовчі.

³ Матчем (поль.).

⁴ Михайло Турко, – нападаючий перемиської команди, забив 4 голи у переможних змаганнях за вхід до ліги із польським клубом ТСЛ зі Львова.

⁵ Мирослав Куник, – член управи Українського Спортивного Клубу «Сян» в Перемишлі.

Не знаю всяких технічних слів, так, як це знають, всякі спортові «виги», що на тим зуби зіли, – представляю собі ціле те копання гумової пилки⁶, наповненої повітрям, більше літературно – але думаю, що в гієрархії всяких вартостей – цей коп Турка стоїть досить високо. Подумати, що один такий мах Туркової ноги втішив кілька мільйонів українців! Яка книжка цього доказала? А коли воно так – коли, значить, світ до такого зійшов – тов такому разі, нема ради, копайте хлопці! От ми інші сараки – думаємо – мучимося – в поті чола плодимо такі, чи інакші книжки – взагалі стараємося, як можемо, для нації – а ви маєте нагоду зробити те саме скорше, певніше і з більшим ефектом! І може навіть більше вас за це любить. От, напр., як цілували Турка після голя! А чи хто цілував такого Бабія, Голубця, чи хочби Галину Журбу?⁷ Сумніваюся.

Уявляю собі – як прикро мусіло бути тим жидівсько-польським Експресам, Векам і Іцкам!⁸ Управа «Сяну», як видно, дуже делікатна, щоб хоч трохи винагородити їм ту моральну прикрість – завела своїх змагунів на обід до Брістолю... Нехай ніби – жидо-поляки хоч так потішаться. А українська «Гастрономія», вистарчить, як потішиться самою сатисфакцією...

⁶ М'яч. (поль.).

⁷ Відомі у 30-х роках львівські літератори.

⁸ Назви польських газет; Іцек – Ілюстровани Кур'єр Цодзенни.

Перемишль...

(Жменя сентиментальних споминів)

«Іде, іде вошка,
Здибає її вош.
Гдзє ти ідзєш сьостро?
Гдзє ти мандруєш?¹
Іди, іди,
Ін ді шуле²,
Бельферові,
За кошуле...³»

Таку то річ ми колись співали хором, коли на нашу годину – в семій Б клясі перемиської гімназії – приходив наш професор від польського та німецького, славний педагог пан Баюра...

Приходив пан Баюра, а ціла кляса його розбирала, саджала, а навіть сама записувала в дневнику. А в доказ любови ми йому на стіл клали букет.

Чи є де тепер така вдячна кляса?

Баюра брав букет, його лице усміхалося. Він дякував.

А потім нюхав – тай:

– Га-а-а – пччччи-и-х!..

Хтось, бачите, насипав табаки. Ех, то були часи...

Тож були професори, пане добродію! Найліпший був від історії. Приходив, витягав нотес, викликував ученика і питав:

– Скажи мені, батярино, що знаєш про другу пунійську війну?

Ученик відповідав, як накручений: – Друга пунійська війна то була та війна, що наступила після першої пунійської війни, а перша була

¹ Куди ідєш, сестро?/ Куди мандруєш? (поль.).

² До школи (нім.).

³ Вчителєві за сорочку... (поль.).

перед другою, а всі ті війни... професор схиляв голову на катедру і за-сипляв, а ученик плів далі, що йому слина на язик принесла і кінчив отчешашом.

Врешті професор будився. – Ну?

– Я вже скінчив, прошу пана професора.

– Але на другій раз ліпше навчися.

Де-де-де... То були професори, пане добродію, а ученики! Го-го!.. Грозила одному двійка, то брав револьвер і на годині валить до профе-сора з катедри.

– Перша – або смерть!

Професор:

– Даруй життя! Дам тобі першу – слово чести!

Тоді ученик розломлював револьвер на двоє, одну половину зів сам, а другу професор, бо револьвер був з чоколяди.

То були інші часи. Я й професор математики підкопувалися до тої самої гімназистки. То ви думаєте, що я нічого?.. Еге... Я пішов до про-фесора і кажу:

– Я перепрашаю пана професора, пан професор мають першенство, я вицофуюся⁴ під тою умовою, що на конференції буду чистий...

То що ви скажете? Я до матури був чистий, а з професора ми обоє (я і гімназистка) мали таку потіху, що у-ух!..

При такім вихованні, чоловік ставався ліпший, пане добродію, благо-родний. Взагалі все було ліпше і гарніше в тих часах. І проходи на замку (в двійку) і прогульки човном по Сяні, разом з гітарами і мандо-лінами... І вечірні серенади... І хлопці, і дівчатка...

Минулося...

А чому?..

⁴ Тут у значені – відмовляюся (поль).

Завзятий комуніст

Жив в селі Іван Кравчак, «Сельробом¹» прозвали його. Чому, цього ніхто не вмів пояснити; досить, що сам себе так називав і гордився цією назвою. А завзятим був сельробом. Намовляли, били, карали, щоб не належав до цієї партії – нічого не допомогло.

То був раз завзятець!

Що вечора заходив до сусідів і намовляв їх, щоб вступили в члени партії «С-Є²». Люде, як люде. Одні слухали його, другі виганяли з хати.

Деякі бачили в сельробах своє спасення. У всім погоджувались – не хотіли тільки покидати Бога. Церкви – святої віри. З цих теж причин ніхто до партії не приставав.

А Іван Кравчак був дальше завзятим комуністом. Коли ішов коло хреста, відвертався. Коло церкви теж. Коли хтось сказав до нього «Слава Ісусу» – не відповідав нічого.

Краватку носив червену, відзнаку при блюзці теж! От так, як завзятий комуніст.

Він присягнув на їхній серп і молот, що не відступить «од товаришів»...

Одного осіннього вечора сидів Іван у хаті. Було досить зимно. Сніг почав вже падати.

Була тиша. Не переривав її ніякий голос. Нагло обізвався пес, та в тійже хвилі замовк. Іван звернув очі до дверей. Відчинились і в хату

¹ Сельроб – тобто член комуністичної партії Селянсько-Робітничого Соціалістичного Об'єднання, української політичної організації софетофільського напрямку. Заснована у Львові 1926 р., закрита польською владою у вересні 1932 р.

² Сельроб Єдність, – партія заснована у 1928 р. у Львові лівими членами Сельробу. Закрита польською владою у 1932 р.

увійшов хлопець років з вісім. Був блідий. Убрання мав подерте, ноги босі. Поклонився господареві:

– Слава Ісусу Христу.

Іван кивнув головою!

– Чого хочеш хлопче?

– Госпо-дарю! Сли в вас серце, сли в Бога вірите (отут оглянувся за образами. Не було їх, якісь малюнки висіли), не дайте мені пропасти. Подаруйте кусок хліба Божого і куток в хаті, щоб я проспав цю нічку.

– Слухай хлопче! сказав сердито Іван. В Бога не вірю – я сельроб – але хліба тобі дам, та не Божого, а свого. І спати можеш ось тут – і показав на лавку під печею.

На те хлопець сказав милим, спокійним голосом:

– Чоловіче! Сли в Бога не віриш, не хочу твоєї милостині. Волю спати на снігу і згинуту з голоду, ніж прийняти від тебе, безбожника, кусок хліба.

Зачинив за собою двері і вийшов.

— — — — —

Цей героїчний поступок дитини казав Іванові над чимсь призадуматись. І він думав. Над чим, не знав. Перевертав в голові своїми мудрощами, тер рукою чоло, наче великий винахідник, що шукає способів, як пустити в рух нову машину. Був змінений. Похилий, блідий і сумний ходив він. Вечорами не заходив вже до сусідів, щоби їх наvertати «на добру дорогу», а мов божевільний гонив по хаті і розмовляв зі собою.

— — — — —

Зле спалось Іванові Кравчакові в ночі зі суботи на неділю. Перевертався з боку на бік, а думки морочили голову і недали заснути... Аж врешті над раном стягнув всі свої сили до купи і станув до боротьби з безсонням. Зажмурич очі, накритв їх рукою і так заспав.

Дивний мав сон. Йому снилося, що перед ним стоїть цей хлопець,

який не хотів прийняти від нього милостині. Виглядав так само як і тоді, коли був у нього перший раз. Правою рукою показував на різні предмети і питав:

– Чоловіче, це твоє?

Сельроб притакнув головою.

– Цей стіл також твій?

– Мій!

– Ця шафа?

– Теж.

– А ця земля?

– Моя!

– Отже все тут твоє?

– Все моє!

– А чий ти, чоловіче?

Іван призадумався:

– «Хм, хм! Чий я? Но, чийже? Та свій».

– Помиляєшся! Грубо помиляєшся! Ти не свій і то всьо не твоє. Бо сли ти «свій», то значить, від нікого незалежний. Правда? (Іван притакнув головою). То не хоруй, не вмірай! Чоловіче! Бог є і це все до Нього належить. Сли так дальше будеш жити, будеш проклятий.

Хлопець зник, Іван пробудився. Був вже ясний день. Якраз задзвонили на Службу. Сельроб хутко зібрався і без снідання таки пішов давним звичаєм у поле.

Треба було його бачити, як він тоді виглядав: блідий мов сніг і трясся мов у пропасниці...

Блукав по полі до самого полудня. Нарешті пустився до хати. Дорога випала коло церкви. Якась сила трясла Іваном і він боявся туди зайти. Якось зрівнявся з церквою і мимохіть ця сила, що ним трясла, ухопила його руку і зробила на нім знак хреста. Він клякнув і слухав проповіді. Чути було виразно.

– Тож – люде, уважайте! Нічо не ваше, а все Боже. І ви не свої а Божі. Бо якщо ви свої, то не хоруйте, не вмірайте!..

– Все так, як той хлопець говорив – шепнув Іван.

Він став з землі і пустився до хати. Та вже несумний ішов. Ні! Радий був, усміх мав на лиці. Йому здавалося, що вся трава, всі дерева,

листя, поля і всі люде співають один гимн Божий. І він зотягнув: «Всяке диханіє, да хвалит Господа...».

А на другу неділю люде мали новинку. Всі розмовляли о тім, що «сельроб» сповідався.

Не губи душі

Вже по двох літах праці в фабриці дістав Іван Козак таке письмо:

– До П. Т. Івана Козака... Повідомляємо Вас, що з днем нинішнім, з причини загальної редукації, перестасте бути нашим робітником... Дирекція...

Посумнів Іван, прочитавши таке.

– От, до чого я дійшов! Треба завчасу, доки ще трохи грошей маю, постаратись о торбину, щоби було з чим на жеври піти...

Сумував, сумував – а далі каже:

– Ну, щож буду робити? Смерти собі не зроблю прецінь. Мушу якось жити...

Не спостеріг, як в хату увійшла жінка.

– Чого маєш собі смерть робити? – запитала – і глянула мужеві так, як то кажуть люде, «око в око».

Зірвався якби з глибокого сну.

– Що ти казала? Га? гм?

– Що з тобою! – крикнула – побачивши, що він дуже змінений.

– А от... – махнув рукою.

– Що сталось? – наставала.

Зрозумів муж, що перед вірною дружиною нічого не укріє і подаючи їй картку, сказав:

– А от!.. Взяли тай відправили мене з фабрики...

– Боже, Боже – застогнала жінка.

– Але – зачав муж по хвилі – якось будемо жити, не журись!..

Відобрав жінці папір і почав мнути його в руках.

– Ага, будеш жити – сказала жінка – коли праці нігде знайти не можна!

– Та воно... хм! – правду кажеш – сказав і наново почав читати картку.

– Ох Боже, Боже – сказала жінка і вийшла. Іван глянув на жінку і волося дубом стало йому; вона виглядала страшно.

Від цього погляду Іван зробивсь ще страшнішим. Йому прийшла гадка, що жінка цієї події не переживе... Вхопився з розпуки за голову і бігав по хаті. По хвилі щераз почав читати папір, бо – може там так не стоїть? Може я не добачив? Але ні – говорив даліше. Прецінь виразно пише: До П. Т. Ів. К... Повідомляємо Вас, що...

Обернув картку на другий бік і побачив товстий напис. Здивувався дуже, чому його перед тим не бачив. Почав він нетерпеливо читати:

– Увага! Рівночасно подаємо до відома, що наколиб Ви хотіли на даліше у нас працювати, мусите змінити обряд і народність¹. Якщо до цього пристосуєтесь – дістанете підвижку². Просимо надуматись і до 14 днів дати відповідь.

Радість вступила в Івана і він, не думаючи нічого закликав:

– Жінко! Ганно! Жінко! чуєш? чуєш? А ходи но тут. Я даліше буду працювати! О... ще і підвижку дадуть. Добрі люде!..

Вбігла жінка, а чоловік кликав:

– О, дивися – і показав на «увагу».

– Читай! Я навіть не бачив перед тим і тільки нагризся. Добрі люде, добрі люде. Ще і підвижку дадуть. О, дай їм Боже...

– Стій! Що ти робиш Іване? – крикнула жінка.

– А що? – запитав. Налякався дуже, бо жінка виглядала страшно. Дуже зблідла, отворила уста, а очі світили великою лютістю.

– Що тобі, Ганно? – запитав і вхопив її, бо здавалось йому, що вона впаде. Та жінка з цілої сили вдарила його в лице... Цього вистало, щоби Іван здав собі справу з положення.

– Що тобі, Ганно? – запитав гостро.

– Сядь тут! – крикнула і сіла сама на лавку.

– Що тобі, жінко? – запитав благаючи.

– Мені нічо! Що ти думаєш тепер робити? Кажі!..

– Я? – А перейти на...

– Тихо! – гримнула з цілої сили. Не кінчай цього, бо язик тобі викрутить!..

– Ганно, цеж прецінь нічого не шкодить. Я перейти можу, для хліба, а свого буду держатись, до церкви буду ходити.

¹ Мова йде очевидно про перехід на римо-католицизм і визнання себе за поляка.

² Тобто підвищення платні.

– Ти нуждарю – сказала гостро. Ти, негідний життя чоловіче... Ти для кавалка хліба хочеш своє рідне покидати?

Відкрикнула і ще раз, но слабшим голосом говорила:

– Ти нуждарю, ти для кавалка хліба... Ти, ти не знаєш, що це своє, то святе! Ах...

Ще більше зблідла і впала горілиць. Іван наробив крику, вбігли діти з водою, а за ними вбігли сусіди.

Почали чутити її³. По довгих заходах прийшла до себе. Положилась на постіль і сказала, голосно, виразно:

– Сусіди, я вас прошу, вийдіть на хвилинку, бо я маю Іванові щось дуже важного сказати.

Послухали і вийшли. Діти ридали, а муж присунувсь до неї.

– Що тобі жінко? – питав.

– Нічо, сказала голосно. Тут груди мені щось розпирає. Жаль давить мене, що живцем людей закопують. Але слухай, я дуже слаба, так мене це загризло. Та це байка, це нічо. Ти мусиш мені присягнути, що поступиш так, як тебе прошу.

– Поступлю, жінко – сказав, а діти даліше ридали...

Наприжула голос і говорила:

– Іване, мужу мій вірний! Присягни, що не зробиш того, до чого тебе намовляють, що ти не згубиш душі. Ти знаєш, який то гріх...

– Ганно, жінко моя вірна, зарідав. Хай Бог мене скаре на гладкій дорозі, хай земля не прийме мене до себе, коли я так зроблю... Ні, жінко, цього не буде... Похиливсь над нею і довгий-довгий поцілунок зложив на її лиці. А вона піднялась, востаннє здавалось, і сказала:

– Іване, мужу мій вірний: Прошу і благаю тебе, вволи мою волю, не роби тої дурниці.

Рум'янці виступили їй на лице, перевернулась. Іванові здавалось, що вона перестала жити. Перестрашений приложив вухо до її грудей і довго прислухувавсь. Вони поволи піднімались. Ганна відчинила очі:

– Чого тобі треба? Чого хочеш?

– Нічого, жінко. Я думав, що ти нежива...

³ Приводити до чуття.

Іван віддаливсь від неї, а вона встала, переходжувалась по кімнаті, важко дихала, а голову обсіли думки.

На другий день була неділя. Іван сидів коло стола, похилив голову, над чимсь думав. Нараз дався чути урочистий голос дзвонів. Іван підняв голову, насторожив слух. Піднісся з крісла і закликав:

– Ганно, а ходи но тут, щось тобі скажу.

Увійшла Ганна. Була дуже бліда, тряслась, як в пропасниці. Була перелякана – їй здавалось, що муж знова розпічне вчорашню історію. Та Іван не думав о тім.

– Ганно – зачав Іван, приступивши блище до жінки. Слухай, в церкві дзвонили. Старий дзвін кличе нас на Службу. Ходім, помолімся Богові, висповідаймось, подякуймо щиро за те, що віддалив від нас гріх.

– Ходім – сказала урадована жінка. Я власне хотіла тобі це сказати, але ти мене випередив. Ну, це дуже добре.

Пішли до церкви.

А дзвін дзвонив дальше, здавалось, говорив:

– Люде, неділя, ходіть до церкви, послухайте слова Божого. Ходіть люде, ходіть, бо гріх в неділю сидіти в хаті.

Довгий час був Іван без праці. Голод і нужда гостили в його хаті наче в себе дома. Нераз зневіра закрадалась до серця, чорні гадки залягали душу. Але за весь той час не жалував Іван свого кроку ні на одну хвилинку. Шлях зради найсвятіших річей: віри і народу, хочби за ціну життя, не існував більше в нього.

По тяжкім досвіді прийшла світляна хвиля. В хаті наче розяснилось від радости. Іван одержав роботу. Заробляв більше як передтим і мав забезпечену будучність. Іван і Ганна вірили свято, що це Бог нагородив їх за те, що не піддалися спокусам.

О два голоси розходилося

Мелянка – маленька дівчинка – дуже дивна. Інші діти бавляться, бігають, кричать, а вона, якби не дитиною була... Кожному уклониться, поважно говорить. А говорить мало – дуже мало. Не раз, не два говорила, розговорювала мати дитину, вона якби не чула. Сидить задумана, не слухає матери, тільки щось бурмоче. А часом, як щось скаже – то хайся за голову, так мудро.

– Ти, доню, мала б розум – говорила не раз мати. – Подивися на інші діти; бавляться, стрибають, кричать. А ти, наче розуму в тебе нема. Сидиш, нічо тебе не обходить... От Івась має щойно п'ять літ, а який він мудрий, а який веселий, говіркий. Опам'ятайся, Меляню..!

Не бачила мати, як дівчинка тимчасом висунулась на двір. Лягла під небом, що наче велике шатро стоїть над землею і приглядалася тим чудесам. Роздумувала над тим, з чого зроблені хмари.

– Сніг то не є – говорила. Літо, стопився би. Гори так само ні, попадали б. Що то буде?.. З чого воно є? Не знати, чи то високо від землі до неба? Цікаво, якби так поставив нашу хату на тітчину і взяв в руки довгу тичку, чи досягнув би?..

Покликали Мелянку на обід. Засіли до стола. Батько сів на кріслі, а Мелянка таки стояла. Вже кінчали обідати, аж тут несподівано, двері «ри-рип» і в хаті наче вродився знакомий пан з міста.

– Як мається, Степане, Насте – зачав він на вступі. Що у вас нового?

– Стара біда – сказали обоє і почали оповідати, як то їм зле живеться...

– Так, біда – повторив голосно панок і похитав головою, начеб то на правду вона йому так докучила. – Та треба з тою бідою раз скінчити, треба її від нас прогнати.

– Та як це зробити? – дивувався Степан.

– Спосіб є, дуже легкий. Але, прошу, закурить собі – і він подав гос-

подареві папіроску. Питаєте, як це зробити? От, тепер маємо нові вибори. Ви знаєте, що багато людей кандидує на послів. Та не всі хочуть нам добра. Є такі, що ідуть до сойму на те тільки, щоби гроші брати. Але є й такі, що бажають народові добра. На тих власне ми повинні віддати свій голос. Вони, якщо будуть мати в соймі більшість, постараться, щоб нам добре було...

– А де ж ми знаєм, хто це такий, що бажає нам добра? – запитала Настя.

– О! Це найголовніше, щоб знати. А дізнатись дуже трудно, бо кожна партія розсилає по селах своїх людей, які її захвалюють. Вони обіцяють багато, а нічого не дають. Обіцяють, що податків не буде, що наше подорожжє, а міське подешевіє. А тим часом це неправда... Таких, що хочуть для нас добра, є дуже мало. Якщо всі на них будуть голосувати, буде нам добре. Ось вам карточки, які при голосуванні треба кинути до пачки, що там буде на столі стояти.

Панок поклав на стіл купку рівних карточок і говорив даліше:

– Маєте їх тут. Віддайте таку карточку, а все буде добре. Я за даром не хочу. Прошу, закурить собі – і знова подав Степанові папіроску. Ви знаєте, що я завсіди люблю віддячитись. І тепер віддячусь... Як дасте цю карточку, то я вистараюся вам о добре заняття. А нині о заняття дуже трудно. Ви це знаєте...

– Ох які вдячні за це будемо! – закликали чоловік і жінка. До смерті будемо це пам'ятати...

– Згодились обое старі, раді, що поліпшать свою долю. А панок ще раз почастував папіроскою мужика і пішов даліше.

Мелянка, що через цілий той час неповоружно сиділа, тепер відізвавалась:

– Мамо! тату! Чи ви справді цю карточку при виборах кинете до пачки?

– Та певно, що так – каже Настя. Він о заняття вистараєсь...

– А хіба вони наші, щоби ви на них свої голоси віддали? Та ж у нас є свої люди, що кандидують. Я була вчора у Марусі, вона читала в книжці, що кожний повинен свого держатись, постояти за своїм, не піддаватися спокусам... Що чуже, то нам вороже. І тому, мамо, ви на ворогів не голосуйте. Віддайте голос на наших!

– А що ж вони нам за це дадуть? За дармо голосувати? Хиба вони що?

– Мамо – благала Мелянка – тут повинна рішати совість.

– Е, дурна ти – вмішався лютий батько. Тобі в піску бавитись, не до політики мішатися. Яка мудра знайшлась! Вона мене буде вчити!

– Дівчинка вже більше нічого не сказала, тільки вийшла на двір і сумна сіла під деревом. Її серце роздирав якийсь жаль. Вона тихо плакала...

Степан збирався кудись іти, а Настя робила щось при кухні. Але що це? Вже досить пізно, а їх дочка ще спить. Густиий піт виступив їй на чоло. Щось у сні бурмотіла. Перелякався Степан. Думав, що вона недужа. Нахилився над нею. Серце в дитини билось. Спаленіла.

– Добре, добре, я скажу татусеві – сказала Мелянка і збудилась з глибокого сну.

– Що тобі, дитинко? – прискочили до неї обоє старі. Ти хвора? Що в тебе болить?

– Нічого мамо...

Заспокоїлись. Взялись за роботу.

– Мамо – закликала Мелянка по хвилі.

– Що дитинко?

– Яку карточку віддасте при виборах? А татко яку?

– Та цю, що пан дав – сказала налякана Настя і приложила Мелянці до чола руку, бо думала, що вона в горячці. Аякже, він за це о посаду вистарається... А на наших то за дармо треба би дати. Нічого не дадуть.

– Зле! – сказала сумна Мелянка. Зле! Дуже зле! А ви, тату, на кого будете голосувати?

– Теж на тих, що пан казав, – сказав батько і приступив до дівчинки. А що тобі? Ти хвора може? Що в тебе болить? Голова? Зуб? Може живіт?

– Ні татку, нічого в мене не болить. Я хочу вам сказати, щоби ви голосували на наших, на рідних людей.

– Що тобі, дитинко? Дай спокій з голосами!

– Тату, тату, не голосуйте на ворогів, бо будете мати гріх!

– Ет, дурна ти – сказав напів лютий батько. Хотів відійти та дівчинка на весь голос закричала:

– Татку, тату! Зачекайте, я маю вам щось переказати від ангелів.

Степан на правду налякався. Поблід. Уста дрожали. Довго не міг слова сказати. Врешті закликав до жінки.

– Дитина хвора! Іди до Андрія, щоб їхав до лікаря.

– Ні, мамо – закликала Мелянка – не йдіть. Я здорова. Я тільки мала сон... Мені ангел святий казав переказати вам, щоби ви на наших голосували, бо як ні, то буде гріх.

– Ну, розкажи свій сон – сказали обоє.

– Мені, таточку, мамочко – зачала Мелянка – снилось, що вас, тата і того пана, обступили чорти, а мене обступили ангели. Пан і чорти намовляли вас, щоби ви голосували на чужих. Мені знова казали ангели сказати вам, щоби ви на них не голосували, бо то буде гріх. Вони почали відганяти вас від чортів, але ви самі їх держались. Тоді один ангел сказав до мене: «Скажи, Меляню, родичам, щоби голосували на своїх, бо інакше будуть мати гріх»... На кого тату, будете голосувати? – запитала і кинулась батькові на шию...

– На наших, дитино, на наших. Вже не буду на тих голосувати. Я виджу, що то гріх...

– А ви мамо?

– Я теж – сказала мати і погладила по голові дитину. – Так, голосувати на ворогів, це гріх. Я доперва тепер пізнала... Степане! – звернулась до мужа. – Голосуймо на наших. Ти не був в неділю в церкві і не чув, яка була проповідь... Священик говорив, щоби голосувати на своїх, котрі не виступлять проти Церкви і нашого народу. Бо і такі є, що прикидаються нашими приятелями, а вони, якби могли знищили би католицьку Церкву і наш український нарід. За такими не можна йти.

Пішли до виборів і віддали голоси на своїх.

Були раді. Дитині дякували, що відвела їх від гріха, а Богові дякували, що дав їм таку добру дитину...

Ще того самого тижня пішла Настя до міста і десь там довідалась, що наші вибрали посла. Казали люди, що, наколи б наші були одержали два голоси менше, то були б не дістали мандату.

Тоді Степан сказав до жінки:

– Видиш, Насте, наші голоси заважили дуже. Були б ми віддали на тамтих, то в нас не було б посла... О два голоси розходилося. Якраз наші голоси рішили.

Ця хвиля...

– Яка я нещаслива, яка я бідна, яка покарана, – ридала Марина Довбунова, старша вже віком жінка, що то не віддавна так зле живе зі своїм мужем. Чого мене так Бог карає? За які гріхи? А може? – сумнівалась – може це не кара? Може це лишень Господь пробує, чи я Йому вірна, чи видержу хрест? А може то він, Павло, мене так пробує, чи я його люблю? Але ні! Чого ж він мені аж тепер не довіряв би? Якщо мав би якісь сумніви, чи я йому вірна, то тоді був би мене бив. А то доперва тепер, чотирнадцять літ по шлюбі, він чомусь такий недобрий. Що він задумує, що йому сталось? Чи може яку таку дивну хворобу має? Де б то удатись за порадою, кого б то порадитись? Піду завтра до Петра Тихого, може він знає. То мудрий чоловік, книжок багато має, газети купує, то може буде знати, як цьому зарадити... Вправді і перед тим кричав на мене, бив – але дуже рідко. А тепер – Боже! Цілий день, як в пеклі. Хвильки нема спокійної. Прийде зі села – вже крик. Все йому на заваді стоїть. То кричить, чого це не зроблене, те не направлене, чого це тут, а не там, то знов щось. А вічно страшить: «Недовго ти у мене. Щоб тільки ця хвиля прийшла – так зараз попрощаємось. Ти підеш в свою сторону, я в свою, а діти в свою!» Чим він мене так страшить? Що то за хвиля має бути? Може війна? Тоді справді я була б нещаслива. Його взяли б до війська, а я тут гинула б. Та ні, не на війну він чекає. Як мала би бути війна, він так не тішився би. Та Бог знає, що то за хвиля буде.

Вона піднеслась з лавки і обтерла сльози, що то вже пускались з очей.

– Треба – говорила гей би трохи заспокоєна – насипати вечерю, бо може надійде, знова буде злоститись. Вже я стараюсь, щоб то якось було – не обзиваюсь, як він злий, нічо не кажу, як мене б'є – так не помагає. Ах, щоб то я дізналась, хто його так бунтує!.. Пес – іде вже.

І дійсно прийшов. Обтріпав з дощу шапку, кинув її на лавку і сів коло стола.

– Їсти! – крикнув.

– Стоїть на шафі – возьми собі, каже лагідно Марина.

– А ти що! Не даш? – кричав Павло. Я сам маю брати?

Жінка покірно поставила на столі миску. Павло взяв за ложку і сьорбнув теплої страви.

– Чого таке гаряче? Заверещав всіми голосами і кинув ложкою жінці до голови.

– Бог з тобою – спрощується жінка. Та ж вчера ти лютився, що зима, то я нині трохи підогріла. Де ж я можу знати, якої страви ти потребуєш?

– Що?! Ти повинна знати, коли мені якої треба.

– А як же ж я можу знати?

– А хто має знати? – grimнув, аж у вікнах шиби забреніли і копнув жінку. Вона скривилась, хотіла закричати, та замовчала, бо гадала, що на тім скінчиться. Та не скінчилось, бо він знов почав її бити.

– Не будеш ти так довго у мене панувати – лютився, аж слина вийшла йому з рота. Щоб тільки цей час скоро прийшов, то зараз попращаємося, небого! Ти думаєш, що я з тобою буду бавитись? Чекай!.. Погрозив їй пальцем, натиснув шапку і вийшов...

Марина ще довго сиділа і оплакувала свою долю, та нарікала на того, що бунтує Павла.

На другий день вечером, як Павло пішов десь у село, Марина удалась за порадою до Петра Тихого. Розказала, як і що, тай каже:

– Порадьте, Петре, як вмієте. Скажіть (ви є мудрий чоловік!), що маю робити. Якої він хвилі так чекає?

– Цього я не знаю – каже Петро, що то кожному добру давав раду. Догадуюсь тільки, що буде щось поганого. Хтозна, чи ваш Павло не схоче взяти розводу.

– Розводу? – повторила Марина.

– Так, говорив дальше Петро. Тепер має вийти в життя новий закон. Він буде опиратись на розводах... Як цей закон буде мати свою силу, тоді кожний чоловік, котрий не схоче жити з жінкою, може взяти роз-

від. Це є противне католицькій вірі, бо буде уможливлювати розводи, а з тим і ломити присягу, дану при Божім престолі. Якщо ввійде в життя (не дай того Боже), то запанує велика розпуста. Щоденно буде багато розводів, подруж і знова розводів, і знова подруж – і розводів... А наслідки тих розводів будуть страшні. Морди і самогубства будуть на деннім порядку. Бо, подумайте, що виросте з дітей, які не будуть знати своїх родичів? З чого вони будуть жити? Деякі будуть заробляти на хліб, але більшість буде красти, мордувати людей. А що буде з родичами? – то також неясне. На старости літ не будуть мати від дітей удержання, бо за них не дбали... Такий закон є ще в одній державі, на схід від нас, в Большевії. Такий сам має бути і тут. Наслідки, кажу ще раз, були б страшні. Приміру не треба нам далеко шукати. Возьму його на вас. Накולי б ваш муж вас лишив і оженився вдруге – то, як самі припускати можете, діти мусіли б десь піти. Бо він дітей зі собою не возьме, а ви не маєте можності дати їм удержання. І що ж даліше? Ясне, що діти, щоб з голоду не вмерти, будуть красти, розбивати... Він, Павло, оженився з молодою дівчиною і зразу буде добре. Згодом він буде вже старий, а ця – його жінка буде якраз молодичею. Тоді вона подумає собі: «Нащо мені при старуху сидіти? Я його лишу, – вийду за молодшого, гарнішого, ліпшого». І так може зробити. А тоді Павло, не маючи жадних середників до життя, може з розпуки поповнити самогубство. А ви знова, позбавлені всего – що будете робити? Но, річ ясна, підете за прошеним. О, це є наслідки, які передбачаю я. А що і інших злих наслідків буде без ліку – це також знане... І я власне припускаю, що ця хвиля, що він її так чекає, то власне хвиля, коли цей закон ввійде в життя.

— — — — —

Ні жива, ні мертва прийшла Марина до хати, діти вже дримали. Як скрипнули двері, діти здригнулись і глянули на маму.

– Де ви ходили, мамо?

– До Петра, Михасю – сказала Марина – та так жалібно, що хлопець мало не розплакався.

– Мамо, а коли тато прийдуть? – запитала Гануся.

– Не знаю, дитино – сказала і відвернулась. Жаль шарпав її серце – розпука роздирала груди. По лиці котились сльози.

Діти понакривались з головами, тай заснули. Марина насипала вечерю. Якраз тоді відчинились двері. Увійшов Павло.

– Що, ти доперва насипаєш?! – кричав муж. Ти давно вже повинна була насипати.

– Но, а відки ж я могла знати, коли ти прийдеш? – спрочувалась жалібно, що аж і його серце трохи ворухнулось. Але тільки на хвилю.

– Бідна ти, бідна – сміявся з жінки. О, яка ж ти бідна!

– Ой бідна я, бідна, але і ти бідний будеш – застогнала Марина.

– Що? Уважай тільки на себе. За мене не журись. Вже мені остогидло життя з тобою. Недовго, ще буду мучитись. Щоб тільки ця хвиля надійшла, тоді – геть в свою сторону!

– Знаю я, знаю, о тім часі, що так на него чекаєш. Та, здається мені, що не діждеш його.

– Що? – образився Павло. Ти кажеш, що не діжду?

– Не діждеш!

– Діжду! – крикнув аж три рази. Маю одного знакового, що буде давати шлюби. Обіцяв мені, що дістану розвід, а відтак шлюб. Вже і бабу гарну маю. Не таку, як ти... Ця хвиля буде для мене спасенна. Дотепер я жив з тобою, бо гадав, що то гріх о тім думати. А тепер то знаю, що не гріх, коли буде такий закон. Якщо був би гріх, то панове о тім не думали б. Вони мудріші від нас...

– Аякже – каже сумно жінка. мудрі ви зі своїми проектами. Цікаво лишень, що ти тут мудрого добачуєш? Чи це, що якийсь жидок, чи большевик буде шлюби давати? Дурний ти і твої проєкти!..

– Десь до півночі перемовлявся Павло з Мариною, аж врешті ударив її кілька разів в лице і пішов до «своєї баби», радий, що в невдовзі возьме розвід...

На дворі тужно гудів вітер. З небесних просторів падали густі каплі дощу. То небо плакало, що люде на землі правду так топчуть...

Поміч Ганусі

– То ти Якиме? – запитала лячно жінка, коли хтось застукав до вікна.

– Я, Павліно – почувся зі двору притишений грубий голос.

Тихо скрипнули двері і в хату увійшов Яким. Був це чоловік середнього росту. Густий заріст закривав його лице. Убрання його було подерте. Черевики теж, так, що пальці ніг були незакриті. При боці мав припятий штик, а на рамени звисав кріс. Нашита на ковнірі відзнака вказувала, що це якийсь підстаршина. Якби не ця власне відзнака, штик і кріс, ніхто не сказав би, що це стрілець. Привитався з жінкою, а відтак поцілував дитину, що лежала на постелі і заговорив:

– Ти, Ганусю, ще не спиш?

– Ні, таточку – відповіла дівчинка. Вона хутко встала і приглядалася батькові.

– Ну і що ж там нового? – спитала жінка.

– Новинок є багато – каже муж. Та всі недобрі.

– Ну, що там – говори! Як гадаєш; вдержаться наші, чи знова будуть мусіли відступати?

– Знаєш, в нас нема чим воювати. Люди є – та нема чим. На кожного стрільця припадає по кілька набоїв. А як це скінчиться, то біда з нами.

Він тяжко відітхнув, похилив голову і хвилинку мовчав. Павліна теж схилила голову, а Гануся потайки обтерла сльози.

Ми ще і так вдержались би може – зачав по хвилі стрілець, та бракує всего, і куль і убрання і черевиків – і їсти нема що. А до того ще й тиф. Він може найбільший наш ворог. Мабуть за якісь гріхи покутємо. Та, якби ще куль було доволі, то ще б може як-так!.. А тут...

Сумно стало. Порозмовляли ще про хатні справи і стрілець попрощався.

– Мені час в дорогу. Я тільки на дві години дістав відпустку. Оставте здорові...

Павліна лягла і скоро заснула. А Ганусі довго сон не брався. Вже і когуги відізвались, а вона ще думала. Це, що чула від батька не давало їй спокою і сон відганяло. Її дитячу голову обсіли думки. Невеселі. Подерті черевики, бліде лице батька і тисячів таких як він, їй рідних, холодні ночі, окопи, тиф. Смерть, брак набоїв, відступ, прихід чужих – все це помішалось разом в її головці і придавило ніжне серце. Прийдуть чужі – говорила і повторяла сама до себе і тої думки найбільше боялася. Як могла – відганяла її від себе.

– Ні, ні – шептала. Так не може бути! Бог до цього не допустить. Він добрий. Він не любить, як хтось комусь кривду робить. Може весь наш нарід pomoже стрільцям. Втішалася тою думкою та по хвилі засоромилася. Пригадала собі з читанки, що такі нагоди вже не раз у нас бували і що нарід не пішов дружно боронити рідної землі.

Лице від сорому почервоніло. Їй стало якось лячно. Стала думати як би то вона сама могла допомогти стрільцям. Думала довго і нараз аж підскочила і сіла в постелі.

– Вже знаю! Поможу, щоб тільки щасливо до завтра дочекати. Я вчора бачила під межею у полі, цілу купу набоїв. Позбираю всі і рано занесу до стрільців. Тато виразно говорив, що як би так ще набої – то можна би ще вдержатися. Треба зараз рано встати. Щоб тільки хто їх не забрав.

Вчасним ранком Гануса вибралася на поле. Позбирала всі набої, завязала в хустину і рушила в дорогу. Дорога була далека, тяжка на діточі ноги. Було більше милі... Гнав її страх щоб не прийти запізно. По дорозі кріпилася молитвою за батька і стрільців. Отче наш, Богородице Діво. Під Твою милість... А на останку молилася своїми словами. Зі щирого серця. Молилася тихо. Шептала: Отче небесний. Всесильний Боже, допоможи нашим землю нашу оборонити. Дай їм стільки сили, щоби ворогів не допустили.

Молилася широко. За Україну.

Вже була близько села, в якому стояли постоем стрільці, коли ворожі гармати почали густий обстріл села.

Змучення і переляк звалили Ганусю з ніг. Мала ще стільки сили, щоби час до часу підняти голову і поглянути в сторону села.

Кругом села гранати рили поле. Високі чорні стовпи землі, каміння і заліза бухали в гору і наче тяжкий чорний дощ падали і обсипували пухку мокру рілю. Над селом дими знялися. Крізь гуркіт вибухів гранат долітав до уха Ганусі крик і лемент зі села. Село горіло. Люди почали тікати зі села, гнали перед себе худобу. Від них довідалася Гануся, що стрільці пішли на позицію.

Тікай дівче, бо тут пропадеш, чула з усіх боків голоси.

Мені не з вами дорога – відповіла і пустилася йти в сторону села.

Гарматня стрільба втихла, зате десь за горіючим селом чула тріскіт, начеб хтось полотно дер. Здогадалася, що там позиція і туди подалася, виминаючи село.

Западав вчасний осінний вечір, коли Гануся останками сил доволіклася під позицію і натрапила на команду куріня в якому служив її батько.

– Звідки ти тут взялася? – запитав Ганусю старшина.

– Несу для стрільців набоїв, бо тато мій казав, що нема у вас чим воювати.

– Чия ти?

– Томкова Гануся.

Стрільця Томкова Якіма знали в куріні усі, як найліпшого розвідчика.

– Гарно Ганусю – усміхнувся командат куріня і казав пожовклу від зимна Ганусю затулити у військовий плащ і коц та покласти на соломі в землянці.

Поки втихло на позиції та поки післали за стрільцем Якимом Томковим, Ганусі зробилося тепло і вона заснула.

– Добру маєш дитину – сказав командант, коли стрілець Томків зголосився в команді куріня.

– Поглянь, що вона там принесла в хустці?

Кількадесят заржавілих набоїв вигорнув Яким з хустки на обидві долоні і показав їх командантові.

– Бідна дитина воліклася з тим майже півтора милі. Так, так. Дивно то якось у нас діється. Ті, що хотіли б нам допомогти – не мають чим, та не знають як, а ці, що могли б і мають чим – не хочуть – сказав, з радістю і смутком одночасо командант, а звертаючись до Якіма приказав:

– Лишися тут коло дитини, а завтра перед світом відвези її обозним возом до дому та віддай жінці 10 гривен на гарний молитовник для Ганусі. Нехай молиться до Бога за перемогу нашої зброї.

Перестали горівку пити

Борщівці – убоге гірське село. Хат там зо сто, а живих душ – чи не тисячка.

А посеред села широкий майдан. На майдані – хата. Та вже не така, як інші. Довга, широка, велика. І не соломою вона крита, а бляхою. А вікна великі, з прозорого скла, сміються, регочуться до сонця. А над дверми чіткий напис: читальня «Просвіти».

Що неділі і свята сходяться тут люде, засідають під стіни в великій салі і слухають читання газет.

Нині там також повно людей. Старі. Молоді, діти. Стоять один коло одного, близько. Вже годі стояти. Хтось вікна відчинив. Трохи лекше.

За хвилинку перед столом станув молодий господар – Петро Кіш.

– Громадяне, селяне – Українці! – так він до них.

І кидас слово за словом – речення плеться.

А так просто, так щиро, так любо...

– Перестаньте пити горівку. Не уживайте страшної отруї...

І, якби хто інший говорив – не повірилиб! Але бачить – в нього сльози в очах...

– Громадяне, селяне, Українці... Ми народ без долі. Просвітім свого духа! Загартуймо душу! А першою передумовою до цього є власне потреба визволитися від налогу горівки. Чому? Бо паний не є здібний ні дочого. Бо – «вуху п'яного раба не чує брязкоту кайдан»...

Такі гарні слова, такі гарні!..

А нагло –

– Хто за горівкою, нехай піднесе руку в гору.

І отворились очі присутних.

– Якто? Хто за горівкою? Ніхто!

І знов різко, самовпевнено – громом:

– Хто отже проти горівки, най цей витягне в гору руку.

І повитягались руки до стелі. Всі!

– Більше не пити, не пити.

А Петрові Кошеві – усмішка стрібає по лиці. А груди пестить йому радість. Щось наче там лід топиться, тає білий сніг.

І знов, якби на це, ви всі проти горівки?

Загомоніли басами чоловіки, жінки запищали тенорами, а діти ріжними голосами:

– Всі, всі! Не хочемо горівки, не хочемо. То отруя. Велика. Вона нас дідами поробила. Більше не будемо її пити. Геть з нею, геть!

Петро Кіш – добрий бесідник. Зпочатку ніби плутається в мові, ніби не знає, що сказати, а раптом – як грім!..

– Тож – сусіди! На другу неділю поприносять усі свої килішки-чарки, що ними запивались. Всі, усі, до одної.

І вирвався з десяток грудей грімкий голос:

– Добре, добре! Славно!

Всі знали, що буде якась добра штука.

II

А в другу неділю пополудні в читальні було народу, народу. Ще ніколи тільки. І знов поприходили і старі дідусі і бабусі, дівчата, хлопці і діти. А кожний приніс якесь скло. Цей в кишені дві-три чарки, цей в руці, цей в капелюсі, інший в кошикові, дехто завязані в хустину.

На переді знов станув Петро Кіш.

І дав знак. Уставились в чвірки – до походу і подались горі селом. За Петром. Він провадив. Ішли поважно, поважно.

Та ось, ідуть ще трохи і вуличка провадить в право.

Ідуть нею хвильку – ось вже лісок. Ще хвилька і він проковтнув усіх, усіх...

А в ліску – розлога поляна.

Всі вже на ній.

Кілька сильних чоловіків вхопили за лопати і джагани (ще перед тим Петро їх приготував). За хвилинку, за дві зробилася яма, оттак на пів метра глибока, на два довга...

І треба було одної хвилинки, а селяне кидали уже свої чарки. Оце, одна жінка розвязала хустину і жбурнула склом, що аж забряжчало...

- Мій Дмитро одну корову тими чарками зів...
До ями підійшов середних літ і росту чоловік.
- Отим – підніс велику склянку – пив я пиво. А тим – підніс чарку – горівку.
І перетяжно зітхнув.
– Ой, людоньки, кільки я тим добра промарнував. А що то мого здорвля пішло...
- Вже всі, всі. Ні, ні ще...
О, це одна жінка продирається крізь зібраних. Станула над краєм ями, кинула чарками і в голос заридала.
– Оце, люде, оце причина нашої нужди і горя.
А за нею охнули другі. Не за чарками, а за тим добром, що пропили.
- Накінець Петро Кіш взяв великий камінь і кинув в яму. А за ним ще кільки.
- За хвилику вхопили за лопати і почали засипувати яму.
Сонце спускало свої повіки і скупю обдаровувало світ червоними лучами. Вечерні птички різко щебетали свої пісні... Борщівчани вертали домів.
- Знаєте, Петре, якби ми були так давно зробили. І якби так всюди, то булоб добре.
– А якже! Бо це – знаєте – «вухо п'яного раба не чує брязкоту кайдан».
- Аж тут нараз хтось затягнув:
– Ще не вмерла Україна...
І в цій же хвилі з десяток грудий вирвалося:
– Ні слава, ні во-оля!..
І пісня понеслась по широких полях, по розлогих лугах, тай вдарила грімко на сусідні села...

Сини

Чотирьох їх було – чотирьох братів, як ангеликів – гарних і добрих, чотирьох стрільців-соколиків. Разом бавились маленькими у чвірку – а як Україна заворушилась, то мати їх до себе зібрала, словами промовляла: «сини мої, діти мої, соколики-орлики, підіть Україну рятувати. Злії люде сковали, ідіть, відковуйте діточки, ідіть, кайдани-пута порвіть». Поклякали орли сизі, поклякали – поблагословила мати – чотирьох їх пішло. Володимирко років чотирнадцять, гарний, як писанка, личко румяне. Ігор – п'ятнадцять – красний, як дівчина, губи мальовані, Олег – шіснадцять, як цвіт рожі червоний, очі чорні, Святослав – сімнадцять – як сонце, брови шовкові, вії довгі. Гей, бо це стрільці, бо легінки, легінки!

І в сотні любились-кохались разом тримались. Де Володимирко, там Ігор, там і Олег і Святослав.

А як раз сотник пан запитав, хто піде стежею, чи воріженьків немає, то всі чотири руки вгору піднесли, гей штики. То пан сотник усміхнувся, наймолодшого по головці-перлині погладив, у чоло поцілував, у звіди їх післав, чотирьох стрільців додав...

Пішли...

Перед-сутінок був. Сонце повіки спускало, чоло морщило.

Ішли стрільчики у звіди, ішли – вісім.

Ось село перед ними розложилось у зелених садах. Хати пороскидувані, гей курчатка погубились у траві – думи-мрії снували про... Україну кохану, про... Стрільців Січових...

Стежа була уже перед самим селом. Стрільчики ішли широкою лавою, далеко один від другого. Нараз, зпід землі, зза хат, зза stodіл, зза дерев – постаті. Їх багато-багато, як сарани. Крісів дула наставляють, стрільців окружують.

– Здайтесь, життям поблагословимо – кричали.

Стрільці січові до землі припали, кріси наставляли, стріляли.

Попадали кулі, вороги застогнали – і собі стріляли.

Ось, пролетіла куля, наче зрадник і стрільця одного між живими не стало... Ось засвистала друга, засвистала і Ігор дихати перестав. Ось задюрчіла куля, знову задюрчіла, в голові Святославові втопилась... Ой летіли куля і свистали, стрільців вбивали... Ой нова заграла, в грудях Олегові застряла...

Поллялась кров, поллялась багряна – землю зросила, на червоно замінила – кров Ангеліків Українських...

Остав ще Володимирко... Сам відстрілювався...

Побачили вороги – і гнів лица їм покрив.

– Ано, піддайсь, щенюку – життя тобі даруєм.

– Вдавись твоїм життям! – відрубав Володимирко і наміривсь до одного. Крикнув кріс, куля полетіла, ворога поцілила.

А Володимирка кулі не чіплялись. Ось одна упала зараз коло голови, друга коло ніг скотилась – і сипались кулі, сипались – Володимирка минали. А Володимирко стріляв, ворогів клав...

Врешті абоїв йому бракло – стріляти перестав.

Зареготались варвари і кинулись на стрільця-дитину, кинулись, як звірів дике стадо. Один сильний, високий варвар вхопив його за рамя, що хлопець скривився з болю, але не заплакав, сльози не пустив.

– Ти мазепинське чортеня – сикнув.

Вхопив патику, довгого і гнучкого і сперіщив стрільця-дитину по плечах, що Володимиркові очі кровю набігли.

– Далеко тут це мазепинське стадо? – грізно запитав.

Володимирко постановив нічо не відповідати, але заразже друга думка прийшла: «Буду неправду говорити, буду крутити, може стрільці за той час довідають, а я небезпеку переведу».

– Далеко – відповів з уданою покорою.

– А багато тих вояків? – варвар рота отворив.

– Ой багато-багатенько – головою Володимирко похитав.

– Поведеш! – старшина скрикнув, а очі йому вилізли, білі звірські очі.

Ой, стрілець затряся, затряс. Як – він – Володимирко Репюх – він мавби ворогів провадити на Стрільців, мавби їх загалду нести?

– Не поведу! – крикнув з піднесеною головою.

Свиснув костур, свиснув, глибоко в тіло вівся.

– Поведеш? – як пес брехнув варвар.

– Ні – відповів Володимирко, ангельським голосом відповів.

Лють брала людей-звірів. Хотіли на стрільців напасти, стрільців бити – мордувати а тут цей щенюк не поведе – ні!

– Повісім! – ти сину Мазепи – випустив старшина жало з рота і отруя з него скотилась.

– Вішай, хаме! – так Володимирко кликнув, так крикнув. Бо як? За життя, за ту хвилинку життя – Україну зрадити? – Вішай!

Ой варвари, варвари! Тай закинули на шию дитинки воловід, за горло стиснули.

– Поведеш?

– Ні!

Воловіда кінець накинули на гиляку, натягнули, Володимирко пальцями ніг землі доторкнув.

– Поведеш? – визвірився старшина.

– Так – шепнув катований!

– Видиш, як змудрів?

Зняли воловіда, Володимирко лекше відітхнув, воздуха чистого втягнув-втягнув.

– Слава Тобі, Україно, слава – загув.

Катів лють роздирала, лють шматкувала.

Ще мить, Володимирко гойдавсь, гойдавсь...

Ой страшенне його дусило, страшенне, але на очі ще дивився. Бачить-бачить:

– Біжать стрільці. Ось-ось уже недалеко. Стріли, стріли, свищуть кулі, свищуть. Москалі втікають, а стрільці біжать, оточують. Зойки, крики і скавуління. До Володимирка хтось біжить. Пізнає: пан сотник. Хоче Володимирко випрямитись на «позір», але десь паде в долину, оmlіває...

* * *

Чи давно лежить? Що з ним – живе, чи вмер? Володимирко не знає. Хтось його по голові гладить, хтось пестить, цілує. Очі розплющує –

пан сотник. Хоче зірватись на «позір», але сотник каже лежати.

Володимирко пручається, щоб встати і виструнчитись, але сотник уже приказує, щоб лежав. Лежить, в голові шумить, в ухах лящить.

А сотник оповідає:

– Ми чули стріли. Догадались, що щось злого...

– Пане сотнику – перериває Володимирко. Що з ними?

– Розбиті – каже сотник і він рукою дає знак і перед Володимирком ставлять того старшину, що його так мучив. – Від нього залежить твоє життя – сотник на Володимирка вказує.

Старшина – ниць перед Володимирком!

– Королю, царю – даруй життя...

Володимирко глянув на сотника, а сотник йому:

– Що хочеш, серденько, то з ним зроби.

Старшина розплакався, як дитинка, коли від грудей мати її відірвати.

– Світе... Божечку... Царику мій – даруй – цілує його по ногах, аж ляск іде...

– Даровую – шепче Володимирко стрільчик славний. Тебе не повисять – але – між стрільцями лишишся...

Знову полонений ноги обнімає, ноги цілує...

28. XII. 1934.

«Рука»

Один старший українець оповідав раз таке: «Я ходив за квестою¹ на церкву і опинився раз на перехрестю доріг, далеко від осель. Тільки чотири «руки» вказували котра дорога куди провадить. Але це смеркалось і на не міг відчитати напису, бо маю «короткий зір». Щож мені бідному зробити? Кудя йти? Бо чиж я міг рішитися на котру дорогу ступати, не знаючи, котра до якої ціли провадить? Я вагався. Аж тут на моє щастя зявився якийсь пристійний пан. Я зараз подумав, що він напевно вкаже мені правдиву путь і прибігаю до нього, питаю, куди дорога до І.?. Панок вказав одну «руку», ще й солодко заговорив: «Ось туди-туди дорога. Підемо разом, бо і я там спішу». Зрадів я, що вже буду мати з ким балачку завести, бо у двох завжди краще, і йдемо разом. Цілий час він щиро приговорює та усміхається, випитує хто я, звідкіля і де йду. Я розповів йому геть до-чиста, що іду з квести, а спішу там і там. Аж по дорозі стрічаю селянина. Щоб упевнитись, чи добре йду, питаю його про дорогу, якої потребую. А чоловік аж головою похитав. «Добродію – каже – дорога, якої шукаєш, провадить в противний бік. Вернись зо мною!». Але панок наробив крику, що він докладно знає дорогу і потягнув мене за собою. Я був настільки маловіром, що повірив йому...

Аж увійшли ми в ліс і нагло сталось щось страшного. Панок приставив мені до грудий ніж, як косу, очі вилізли йому на верх, лице зробилось звірським і він крикнув скаженим голосом: «віддай гроші!». Я захитався і мав ще тільки сили, щоб простягнути йому гроші й тим врятувати мою грішну душу. Я зомлів. Коли пробудився, було вже чорно-чорно. Я мусів старшно виглядати... Останками сил став я утікати в противну сторону. Піт струями ллявся з мене, як голоси когутів привитали мене у якомусь селі: Я був спасений...».

¹ Квеста – збір грошевих датків на громадські потреби.

* * *

Ціле наше українське життя – чи не є воно одним великим бездоріжжям? Кудю ступити? Де йти? – питає себе нераз українець. Але щирої поради трудно знайти. Тільки ніби якісь примари сторчать «руки». Але котра з них покаже правдивий шлях?

Хиба прокляттям треба назвати пануючі відносини. Дух степу гуляє до сьогоднішньої хвили. Каїн убиває невинного Авеля тільки тому, що жертва його щира. Засліплений Юда вже не за 30, але таки за одного срібняка продає самого Ісуса, тільки тому, що показує шлях спасення. Є вправді в нас гарна пословиця «хто під ким яму копає, сам в неї падає», але вона мало діє. Виходить таки з того, що «виджу добре, але роблю зле». Так!

Хиба страшним прокляттям історії треба назвати моменти морального упадку. Велика частина нашої історії, це криваві літописи про те, що «Святополк окаянный і злий убив Святослава», чи про те, що «вирушив Болеслав зі Святополком на Ярослава з ляхами; а Ярослав зібрав дуже багато руси, варягів і словен і рушив проти Болеслава і Святополка»... Так!

В 1097 р. зійшлися Святополк, Володимир, Давид Ігоревич, Василько Ростиславович, Давид Святославович і брат його Олег і нараджувалися в Любечі над заведенням мира. «Чого нищимо Руську Землю, самі між собою живучи в незгоді? – питали себе. Половціж розносять нашу землю і раді, що між нами ще дотепер війни. Від тепер погодімся і збережім руську землю...». На це цілували хрест. Так! Але ця врочиста присяга не перешкодила злим людям намовити Давида Ігоревича до страшного діла. Давид на спілку зі Святополком дають засуд на Василька виколоти йому очі. Так! Брат-Каїн дає своєму вівчареві ніж в руки, щоб виколов очі братові-Авлеві!..

А часи лихоліття України під Польщею, чиж інакші? Козацька чернь горлала цілою силою «ріж-бий ляха», але коли прийшла перша невдача, та сама чернь, щоб рятувати свою шкуру, видавала в руки противника свого провідника-отамана.

Деж причина тому? Які це є бактерії суспільного розкладу й в котрих норах укриваються? Відповісти треба: брак виховання. Аяк-

же! Дух степу, ота страшна примара, заволодів «русичами». У хвили найкращого бажання з'являється все отой «злий дух», що підшептує брата на брата. І хоча, як далеко від нас оті часи виколення очей Василькові-князеві чи воєн козацьких, то вдача наша ні на йоту не змінилася. Часи воєн визвольних, чиж не говорять про те? Так! «Як не буде соціалістичної України, то хай краще не буде ніякої України». Аякже! Аякже! – чеж сказав визначний батько...² Коли в 1927 р. відбулась одна з многих трагедій усеї України – тим разом на далекій чужині, в Парижі – де суджено жидівського злодія і большевицького агента за замордування Головного Отамана України³ – з'явився новий «батько», «висока риба», прем'єр міністрів і «український» письменник⁴ – що видав у Парижі брошуру, де нарівні з жидівськими газетами очернив Петлюру...

Але і остання трагедія визвольних змагань лишилась, на жаль, без більшого виховного впливу. І хоча які страшні досвіди поневолення доводиться нам переживати, то і тепер не в силі ми позбутись вбиваючих налогів. Бо знаходиться все у нас якийсь «Батько» з Гуляйполя, що уводить анархію у життя і каламутить щойно трошки зрівноважене плесо. Ще більше лихо у тому, що такі Махна з'являються не раз на століття. Але таки кожного року по кілька...

І тепер устроюються в нас «зїзди» по всяких «Любечах», де у празник чи таки в неділю, питаємо себе: «Чогож нищимо українську землю, самі між собою живучи в незгоді?». «Цїлуємо хрести» і «Україні-ненці присягаємо вірненько віддати серця кров і любов». Але якже інакше виглядає будень-понеділок!

Платні агенти Кремлю на нашій землі й на наших таки очах прядуть червону петлю, щоб закинувши її «русичовим дітям» на шию, віддати кінець у руки божевільного генія-грузина⁵. Оці платні агенти безкарно гуляють серед народа, витворюючи китайську чи еспанську дійсність. Всякі великі і малі Александри жирують на шкурі бідного українця.

² Мова йде про Михайла Грушевського, голову Української Центральної Ради 1918 р.

³ Мова йде про Симона Петлюру, убитого С. Шварцбардом в Парижі 25 травня 1926 р.

⁴ Мова йде про Володимира Винниченка, прем'єр-міністра в уряді Української Народної Республіки, відомого письменника.

⁵ Тобто Йосифа Сталіна.

Дантейське пекло українського життя доповнюється сценами Нагуєвич, Маківки, Настасова...⁶

У нашому теперішньому житті багато роздоріж, много перехрестних стежок. Кожний «оборонець народу» на роздоріжжі ставляє свою «руку» вказуючи «шлях спасення». Так. Байдуже. Чи він провадить в червону Москву, чи в обійми людового фронту, чи на корабель соціалізму, чи на пустар безбожництва; українець і так має «короткий зір». Тоді біля тої «руки» стає платний агітатор, котрий на все горло вихвалює свій шлях, верещучи знану фразу: «туди дорога!». Зявляється вправді хтось, що остерігає засліплених, кличе остерігаючим голосом: «чоловіче вернись» та агітатор потрапить такого перекричати. Але коли така нещасна жертва з «коротким зором» піде вказаним шляхом, то опиниться напевно в «лісі», де той сам агент приставить їй ніж до горла і крикне: «віддай скарб!». Оці агенти хочуть завести в «ліс» весь український нарід, щоб у відповідну хвилю пхнути йому ніж в груди та загарбати Його Скарб: Віру в Бога і Українську Національність!

І оце ми в той грізний час ідемо на наше бездоріжжя і виставляємо «руку». Так! На руці «Прориву» виписуємо: **Бог і Україна!**

⁶ Мова йде про комуністичні організації, що діяли у тих селах в середині 30-х років.

Нова Легенда

Вона створилась на наших очах. Вона ще молода, але про неї в одному дні пішло тільки вісток по світі, про неї радіо безнастанно голосило, усі газети про неї писали, бандуристи думи співали, вона не сходила і не сходить з уст мільонів. А народилася вона – ота Нова Легенда – на кривавому полі Еспанії під звуки гарматних стрілен і крісових тьохкань, у вереску катованих дітей, жінок і старців, у реві домашньої війни... І хоч вона молоденька, хоч не прикрашена фантастичними епізодами – навпаки – може не один факт, що надававби їй більшої вартості, ще невідомий нікому, то якоуж красною вона є, яким чаром віє від її Героїв! Це Легенда того змісту, що легенда Термопілів, що легенда Крут. І хоча як одна одну нагадує і спільні мають зі собою «романтичні» ціхи, то всежтаки прекрасну артистичну цілість кожна творить. Так! Легенда Альказару творить чудовий, архимистецький монумент еспанської історії. В Альказарі бо довершився чин¹, що перечеркнув усі моменти морального упадку еспанського народу. До кінця світа, як довго ще житиме бодай один еспанець, серце його гратиме, думка уноситиметься на згадку великого чину великих Героїв Еспанії.

Якаж це сила приневолила «орлів Альказару» посвятити усе найдорожче у тому світі й ув одній хвилині віддати життя серед страшних мук під звалищами мурів. Аджеж червоні вожаки обіцували їм помилування. Це та сама сила, що їй опертись не міг Леонід з 300 спартанцями, це та сама сила, що приневолила українських юнаків з кулаками й отвертими грудьми іти проти червоного смока півночі й там на крутянських полях створити зі себе палаючий жертівник Нації. Це сила ідеї, якої одоліти не може ніяка сила фізична!

¹ Мова йде про геройську оборону франкістами толедського замку Альказар, взятого в облогу військами республіканців під час громадянської війни у Еспанії 1936 р. Цій події присвятив вірша Богдан Ігор Антонич – *Слово про Альказар*, що є другою частиною *Слова про золотий полк*, надрукованого у збірці *Книга Лева*. Львів 1936.

Ось преса приносить щораз нові подробиці про цю величню, новітню артистичну легенду. В початках облоги, коли ще телефонічне сполучення між Альказаром і зовнішнім світом не було перерване, команданта твердині, полк. Москардо, попросив хтось до телефону. Це говорив командант червоної міліції й загрозив полковникові, що якщо не віддасть Альказару, то прикаже розстріляти його сина. Але Москардо навіть словом не відізвався.

До апарату привели його сина. І тепер твердим голосом батько приказує синові – закладникові червоних: «Приказую тобі закликати: “Хай живе Еспанія! Хай живе Цар-Христос!” і згинуті як герой». Годину пізніше рознеслось: «Хай живе Еспанія! Хай живе Цар-Христос», відгомін крісового стрілу залунав на хвилину і блідий, 18-літній закладник сціпив зуби та повалився мертвий на землю. Без зойку, тільки кров виплила з нього і новий червоний потік зарисувався на еспанській землі. Ось, це доказ величі душі еспанця!

Нація, що має таких борців, може бути певна за своє існування і спокійно глядіти у будучину. Бо цей один приклад наглядно виказує, що там героями були не тільки кадети, не тільки юнаки, але і старі батьки. Для добра батьківщини батько добровільно дав засуд на свого сина і поблагословив його на смерть.

Цілий світ клонить голови перед «орлами Альказару», отим 15- чи 20-літнім юнакам. З тим більшою пошаною і з тим більшою вдячністю клонить голови перед новітніми героями весь український загаль.

Українці вдячні тіням «орлів» і тим, що остали живими. Бо Альказар дав нове джерело натхнення для українців. Так! Задивлені на світлий чин юнаків-кадетів, українські хлопці-молодці є готовими на кожному клаптику нашої землі вірно відфотографувати Альказар. Батьки наші захоплені новим живим прикладом приказуватимуть: «Сину, наказую тобі закликати: “Хай живе Цар-Христос! Хай живе вільна і незалежна Україна” і загинути як герой!». І поблагословлять своїх дітей на щасливу посвяту всього для України.

Український нарід тішиться побідою еспанського націоналістичного руху і радіє разом з кожним еспанцем-націоналістом здобуттям хочби найменшого клаптика землі. Радіє і тішиться його побідою, бо знає, що чим скоріша побіда над червоним мотлохом, тим ближчий кі-

нець страшного володаря сходу. Український нарід шле еспанським націоналістам-воїнам щирий привіт і побажання успіхів та скорого вивішення на вежі столиці національного прапора. Наслідуймо еспанських Героїв Альказару, як вони наслідували українських Героїв Крут, а вневдовзі й на Софії зашелестить жовто-блакитний прапор і разом з еспанським залопочуть чудову пісню перемоги Української й Еспанської Націй над червоною ордою.

Тоді знову повториться велика Нова Легенда, Легенда Перемоги й Воскресіння України.

1-ший Листопад

Багато було вже перших листопадів і багато їх ще буде, але жаден з них неподібний до цього. В цьому бо дні настав «землетрус». Це Ангел Української свободи зійшов із неба і відвалив камінь від гробу неволі. І многі діялись чуда у цьому дні. Хромі з постелі ставали, обнімались з хатніми з радости й бігли. А на сході сходило сонце інакше, як завжди... Це криваве Сонце Волі зарисовалось на обрії.

*

Бо Україна смертю своєю смерть поборолала... Вона у сяєві золотого світла славно із гробу вийшла. А жовнірі, що стерегли гробу неволі, налякались й повтікали...

Син, що мав вже з хвороби відлежані боки, підносився на локті.

«Тату, що це?».

«Дитино, Україна воскресла!»

Сльози нашвидко котились і син піднімався.

«Мамо! Тату! Я вже здоровий. Я йду!».

І зривався і йшов і біг...

Там, де сходило Сонце Волі...

Запеклі вороги поздоровлялись.

«Петре, Україна Воскресла!».

«Іване, воїстину Воскресла!».

Обнімались і бігли. Бігли там, де сходило криваве Сонце Волі...

*

1-ший Листопад є величезною подією в житті Української Нації. В цьому бо дні вперше від віків «помолилися на волі невольничі діти». Це вперше від віків у повітрі залопотав український прапор, а звуки гимну

побіди заграли на хвилях повітря. Цей день був сотворений для України і став днем преображення українського народу.

Але цей день Вічної Слави минув швидко, як блискавичний. Зосталися тільки спогади. Спогади про це, що було. Бо – «всежтаки остався слід, куди прийшов оцей похід»...

І оцей власне слід, оці спогади, є найдорощими скарбами для грядучих поколінь. 1-ший Листопад 1918 року доказав, що там, де є могили, там є воскресення...

Бо Христос лежав у могилі й у Славі Воскрес.

Бо Україна лежала в могилі й у Славі Воскресла...

Бо Україна лежить в могилі й у Славі Воскресне.

981-го года (В 955-ту річницю походу Володимира)

Уже 955 років минуло з того часу, коли це св. Володимир Великий dokonав діла, яке золотими буквами записало його святе імення ув світлій історії України на чільному місці. 955 років – майже ціле тисячоліття – не потрапило змазати з пергамену літописця оцього світлого моменту. Бо ж – «981-го года Володимир пішов походом і відобрав міста Перемишль, Червень і інші»¹.

Спомин про славні діла св. Володимира Великого – про цю найкращу добу нашої тисячлітньої історії – спомин про оних – гейби казочних – лицарів в шеломах з харалужними списками – розбуджує в нас національну гордість зо своєї минувшини. Бо це доказує, що українці є старою нацією, зі своєю культурою і традицією. Брехнею є фрази повоенних українців, які твердять, що українці щойно 14 чи 18 року стали нацією. Український нарід є нацією вже цілих 1000 літ. Бо вже «981-го года» українець знад Дніпра проливав кров і клав життя за свого брата з Перемишля чи з Холмщини.

Якаж це полумінь горячої любови мусіла горіти у тодішніх українців – наших предків – і які високі далекосяжні пляни мусіли родитися в цього нашого – ніби легендарного – генія-володаря! Рятувати кожно пядь землі, не дати згинуту хочби одному українцеві – оце свята девіза українців з перед тисяча літ – українців не стада диких племен, але українців – зрілої Нації, свідомої свого післанництва. Хоч велика була небезпека від південних диких орд печенігів, що користали з кожної нагоди, щоби напасти на українців, то всежтаки св. Володимир Великий, як добрий батько і свідомий, геніяльний Володар нашого краю, поступив по думці цьої засади, яка каже 99 овець лишити, а рятувати одну найбільш zagrożену.

¹ Повна цитата із Літопису руського така: *У рік 6489 [981]. Пішов Володимир до Ляхів і заняв городи їх – Перемишль, Червен та інші городи, які є й до сьогодні під Руссю.* Див.: *Літопис руський за Іпатським списком.* Переклав Леонід Махновець. Київ 1989. С. 49.

І коли старші вперто вмовляють в молодь, що 1918 українці народились, як нація – то вони поповняють великий блуд і позбувають молоді того щастя, яким є насолода зі славного минулого. А чиж може бути оця насолода з тих «патріотичних» промов, де говориться, що «Україна, шойно 18-го року стала нацією»? Ні, рішуче ні! У к р а ї н ц і народилися як нація тому тисячу літ! Впродовж століть! аж до сьогодні, українці нераз ще засвідчили свою національну єдність і дали невмірущі докази, що всі українці у всьому світі, це одна кість і одна кров. Ув останній війні довершився тільки психічний переворот серед с т а р о ї Нації. Це під впливом подій українська Нація з несвідомої й оспалої переродилась в Націю свідому свого існування і призначення, Націю, що в тому часі ступила на шлях нового змагу.

І коли багато часу і много місця у книжках і пресі присвячуємо подвійним – без сумніву важним – датам історії², а в непамять пускаємо «981 год», то знову робимо не розумно і зі шкодою для нас самих. Памятати мусимо, що якщоби не було в нас 981-го, то не булоби й «18-го года» й інших важних дат.

Тому слідби в найблищому вже часі розпочати окремими святами обходити цю важну дату, тим більше, що власне тепер, є її 995-та річниця.

² У 1936 році Галичина святкувала 100-ліття національного відродження галицьких українців та виходу з друку *Русалки Дністрової*, від якої це відродження й почалося.

Вавилонська вежа

До громади Накло, пов. Перемишль, наспіла вістка про смерть селянина Андрія Щигола, що загинув ув Еспанії в боях під Овієдо. Часописи обмежилися до коротких новинок, а люди між собою кажуть: «От котюзі по заслугі!». Невжеж на правду так? Але якщо так, то цю приповідку треба звернути до цілої української Нації. Андрій Щигол був українцем і Україна стратила в нім одного члена. Не творимо знову аж так казочної цифри, щоб вічно лиш махати рукою й потішати себе, що нас 50 мільонів. Чомуж ми, – 50 міль. – опинилися під пануванням інших? Аджеж нас грубі мільони!

Тому саме, що в нас за багато отаких – більших і менших – Андріїв Щиголів. Коли Україна вела вирішальну боротьбу, тоді такі Щиголи ховалися або за спідничками жінок, або за миску сочевиці продавали матір-удовину й ішли на службу до Москви або до інших «приятелів». А України не було кому обороняти. І сьогодні хто зна, чи булоб дуже інакше. І сьогодні зявилисьби такі, що скакалиб у «сусідський город». Андрій Щигол один із них. Свою кров проляв і життя своє віддав у далекій чужині за не свою справу. А таких много. Вистарчить згадати Маківку й Настасів¹. Але хто тому винен? Ми привикли лиш махати руками – «котюзі по заслугі». Це одинока наша «кара» для «запроданців». Але якжеж мається до речі з тим запроданством? Чи ж на правду в нас їх аж тільки? Ні!

Андрій Щигол запроданцем не був! Це лиш був ідеовець. Але що його пройняла хибна ідея – то чи ж він тому винен? Божевільного за злочин не карають, бо кажуть, що був «позбавлений змислів», не знав, що робив. Але чи ж мав оті змисли Щигол? Чи знав, що робив? Ні! Це був може навіть і добрий чоловік, але не свідомий. А несвідомий у тім випадкові – все одно, що божевільний. Позбавлений змислів. І чи ж відповідає за свій

¹ Мова йде про комуністичні організації, що діяли у тих селах в середині 30-х років.

поступок? При чомуж тут оце «котюзі по заслuzі»? З доброго чоловіка робити запроданця? Ми йшлиб у заклад, що за свій «комунізм» він гроша не взяв. Що за него взяв жидівський агітатор, то це не все одно. Це кидас інше світло на справу. Це повинно наповнити жахом кожного щирого українця. Як? Наші ідейні люде мають бути знярядом жидівських агентів? Невжеж так? І хто тому винен, що вони ними є? Ми! Ми! І чомуж, у такому разі обвинувачувати Щигола, чомуж робити його запроданцем? Аджеж широко відомо, що Накло скомунізоване село.

Аджеж широко відомо, що там обовязки пароха сповняє «староруський дуб»². І чиж диво, що там є комуна? Аджеж москвофільство це найкращий ґрунт під комунізм. А якщо так, то хтось чейже винен за такий стан, хтось морально відповідає за Андрія Щигола – члена української Нації. Хто? Питаємо москвофільського отця пароха в Наклі, що він зробив для усунення комуни. В котрім році була там місія? Які українські часописи він там поширив?!

Але ми питаємо далі: коли останній раз був там голова філії «Провсвіти»? Чи їздила там представниця С[оюзу] Українок, щоб захистити перед заразою тамошніх жінок? Чи роблено спроби, щоб рятувати молодь? Хто, коли робив? В суді суддя завжди повчає свідка, що за кривоприсягу жде його кара. Хто повчив бл. п. Щигола, що Нація його виключить, що покарає його? А хто тепер учить? А чейжеж Накло дальше точить червак комунізму. І знову не один може трапитися Андрій. Але тоді наші панове проводирі знову матимуть оправдання – котюзі по заслuzі. Покищо ніхто не вважає за відповідне там заглянути. «Політичні проводирі» теж ні. До виборів далеко, а зрештою, виборча ординація змінена.

І якщо говоримо «котюзі по заслuzі», то звернім значіння тих слів у першу чергу до нас. То нам «по заслuzі» «припало таке». Цеж бо наша «заслуга», що маємо, Дрогобич, Нагуєвичі, Маківку, Настасів, Накло. Коли недавно відбувся процес за Настасів, то якийже крик був із того приводу, що один наш адвокат відважився боронити їх перед судом. Ріжні були коментарі. Ми теж боронимо «Настасів». Обороняємо їх їхньою несвідомістю й нашою байдужністю.

² Село Накло входило у склад парафії Поздич Перемиського деканату, з 1907 р. аж до другої війни парохом був о. Йосиф Преторіус.

Обороняємо їх, отих наших невинних баранків, виготовленням акту оскарження на спрчинників цього. Бо чейжеж не будемо такі дурні, щоб вірити, що це сталось само із себе, – щось з нічого, що це прийшло «*deus ex machina*». З призирством згадуємо царський указ з 1863 р. про заборону вживання української мови на Україні. Але «фабрикуємо» розпучливий вигляд лица й мовчимо на «укази» найвисшого церковного достойника на Лемківщині³.

Аджеж це не м[инуле] століття, а того і м[инулого] року вийшли «укази», що забороняють розвішувати в церквах Лемківщини українські вишивки й уживати українського писаного слова та співати українську пісню-молитву! Як це?! Найвищий духовний зверхник у тій дорогій частині нашого краю явно ширить комуну – а ми будемо обвинувачувати темного Андрія чи Івана? Жах подумати! Аджеж навіть припустити не можна гадки, щоб Ап[остольський] Адміністратор не знав, що хтось вишиванку заступить червоною плахтою, щирю українську газету замінить комуністичною бібулою, на місце молитви-гимну «підсуне» «*Czerwony Sztandar*»⁴, чи «Ми діти пролетарів». За страшний злочин «батька й вчителя», має покутувати син?! Божевілля огортає. Вавилонську вежу українського лихоліття закінчує найвищий церковний достойник червоною зіздуою закляття!

Й ми ще далі з темних і затурканих, але найліпших на світі братів наших будемо робити зрадників і запродавців? Невжеж? М[инулого] тижня «хтось» «доконав» т.зв. «вошового» замаху на Нар. Дім у Львові. Першою гадкою відкривця цього «замаху» було – чи ці воші не є заражені тифом або іншою недугою. Виявилось, що ні. Але уявім собі, що це були заражені воші й що ніхто їх не завважив – і щож тоді! В цілім Нар. Домі, ба в цілім місті й околиці тиф. Газети писалиб, цілий науковий лікарський світ ломив би собі голови – звідкіль це? Де причина? Ніхто не знав би, що причина лежить у кутку одної камениці в брудній шматі. Чи ми застановляємося, хто розкидує ці воші всена-

³ Мова йде про о. Василя Масцюха (1873-1936), – з 1934 р. Апостольського адміністратора Лемківщини. В. Масцюх провадив антиукраїнську політику на Лемківщині, зокрема у 1936 р. заборонив співати у церквах пісню *Боже великий єдиний*.

⁴ «*Czerwony Sztandar*» – пресовий орган Комуністичної Партії Польщі, виходив нелегально у 1919-1939 рр.

родного тифу й всенародної гангрени? Де лежить брудна шмата з гніздом заражених вошей?!

Любимо брати приклад від німців. Кілько то похвал було в нас на адресу німців зате, що Німеччина постояла за «свогого» комуніста засудженого в московськiм процесi на смерть. Постіймож і ми за наші темні заблукані вівці та несiм між них христiянську iдею й блески світла нацiоналiзму, а тодi напевно в Українi не буде нi одного комуніста, нi одного зрадника, нi одного запродавця. О, колиб це було сталося скорше, тодi нiколи українець Андрiй Щигол був би не дав життя за не нашу справу. Хайже гук стрiлу, що завдав смерть Андрiєвi Щигловi буде гуком на сполох. Огрiваймо сумлiння наші до червоного жару, аж доки не випечемо страшного наростка! Пробi! Трiвога! Звернiмся до наших братiв, а тодi всi подiбнi Андрiї як треба буде, зложать голови, але не пiд Овiєдо, а пiд – Києвом!

Любов Марія Гуменюк-Луців

Оповідання і нариси

Фото зроблено готівсько.

Ч. I. (366).

Перемисьль, Свят-Вечір день 6. січня 1937 р.

UKRAINSKYI BESKYD, Przemysl P.

УКРАЇНСЬКИЙ БЕСКИД

Це число
16 сторінок
і коштує
20 гр.

РЕДАКЦІЯ: "Український Бескид". Перемишль, Водна 102Л. — Ч. скр. пошт. 145. — Ч. телефону Редакції і Адміністрації 10.

10. по Зісл. св. Духа.
квітня св. Марія зап. 12.

...ще ввійшов до була один чоловік і був перш ніж на колінах, і як Господи, молитву його змова, і як завжди і тільки мовчав: бо владі в огню і часто в яварі і в до того уповістві і не могли його йти у відповідь сказав: О раба неслухний, думай було в чому? А ми? Проводим жінку свого чоловіка і відомо з цього змісту від тої години. Тоді виступав до нього і сказав: і як воно було вигнати? Скажи ти мене швидко, бо не хочу владу твою. Прямий запис чужі і несподівано не буде для вас, законність, щоб молитвою в

шеним і кохання і широті і доброті держав, а слово Христово на нині. Не боронить дівам! Се слово любови, милосердя, бачило, глибоко читало, училося, редактори Бескидів, побачили. Не боронить дівам ангелів і демонів, слово любови і милосердя. Не боронить їм, бо милоді вас право для доброті до нас, до сьогодні Бога.

Хто ввійшов до одного з тих жінок, тільки мати до них і кохання жертовно. Се слово в ніч вийшов в мирську і в той час, як казати в рай діставши для всіх душ і бачило заповіді через відривав зброї. Іншою ж мовою: „Лашів жінки і жер, вступ до своєї Боги, Церкві, бо горе вам! Хто відривав милоді твій...“

...що стирало вишкілку різко, так стирало жінки ватиско, витинати з рук твоїх-відійшли. Хто виборолює платя пророчу як милоді Богослуження своїм коханням, митице в вік св. Сповіді, сей є пророк, дякуючи, влад духом, що вступать укладу-відійшли. На його слово влад ками... В його слова ніколи не законність погрома Синіграда! Горе світові від відривав, але не більше горе току чоловікам, що дає згрома.

Прямий часе життя в молчанні душ кохання, щоб ніколи. Потребуємо Божию

у відірнутого чоловіка, Потребуємо Божию

швидко, як вимовили його віра? Не вимовили вимовили вимовили вимовили в 19... і на Україні і їх широта кохання і віра „Маме, Теліка Фарс“.

...Щастя милоді на християнство відомо.

Чоловік потребує страху Божию, щоб бити ти, що є білгородом, добре і владу чоловіком то в ту то в іншу сторону чоловіком в огню, мовчавши в воду! Добре в чому жак, заховати ти гірше ніж, як ти казати до себе. — Радісія відомо, бо так Бог кохав!

Пряність життя! Чому і який пряник привабу бачило в яким слухати? — Радісія відомо! Бо така є четверта заповідь! Бо так привабу!

Пряність життя! Чому я кожного мого, життя не побачить і бувай жити своєю. Радісія кажи: Не збуй! Бог забере.

Пряність життя! Чому і який пряник привабу бачило в яким слухати? — Радісія відомо! Бо така є четверта заповідь! Бо так привабу!

на.

...буває проповідить своєї свої і проповідь о улюбленому кохання цього духа. Е се на ваш час утворена, кохання боронять о діви

Кінець журі

Микола лежав горілиць на лавці під вікном підклавши руки під голову і блукав втомленими очима в темряві осінньої ночі, що чорним рядном обвила всю хату. Безсонні години не були йому першиною; вони почались від цієї пори, як Микола від самого таки батька дізнався, що нема йому місця в рідній хаті і з неї він повинен якнайскорше вступитись.

Не те, що може боліла його батькова безолядність, ні! Він їй навіть не дивувався, тверді життєві закони, серед яких зріс, здавили зарані у його душі найслабші спроби вимагати від судьби яких-небудь уступків. І він не ждав на них; від своїх найближчих не надіявся їх; навпаки, йому було трохи совісно перед батьком, що довів його до такої остаточності нагадувати йому, своєму синові, жонатому газді, що переступив межу.

З хвилиною, як батько віддав йому на власність половину ґрунту і постарав муки, хліба і горівки на весілля, Микола знав, що станув на своїх ногах і не ждати йому батькової піддержки, хочби на них і захитався. А відтак вже, перед самим вінчанням, як обоє родичі виводили молодого перед хату (де ждав на нього кінь прибраний яркими стрічками, золоченим барвінком – музики грали аж у голові шуміло), батько вхопив коня за вудило і звертаючись до поважних газдів, гукнув аж все втихло:

– Чуєте, люди чесні! Половиці ґрунту, що оногди мірелисмо, корова тай троє овец его! Хати не кладу, бо не маю відки! Два роки мож у моїй сидіти, а відтак пі-і-шов! Най-си доробєс, мене такіж мій неньо молодим з хати відправив! Здорова голова, тай дужі руки, най Біг помагає!

– Чуємо, чуємо, таже чей! – загуло з усіх кутків.

Батько пустив коня і Микола поїхав назустріч своїй Маруси. Судьба не дуже зважала нате, що Микола весь від першої хвилинки потонув у бажанні добути собі хату. Вона звязала йому руки ріжними приклучками й тручала у сам низ, як тільки Микола ось, ось доходив до ціли. Першого

року згинув йому кінь, неоцінений помічник у заробітках. Слідуючого – Микола зломив руку у лісі і просидів всю зиму даром. Правда, у батьківській хаті жилось добре. Було затишно, привітно; мама рада була Маруси, що виручала її у роботі, батько залюбки бавився малим Штефанком. Та настав третій рік і все змінилось. Батько став понурий, будь-чого лютився, дивився на сина з під лоба, як тільки цей сів на хвилину або ляг відпочивати, на Штефанка перестав і дивитись.

Одної неділі, які тільки вони оба остались дома, батько сів біля Миколи і неспускаючи з него очей, що строго-непримирено дивились, спитав:

– А твоя хата Нико' де? Шос молоді газди забуваютси. Тепленько у старім гнізді. Час-би, небожета, своє звити! Ая, ая! Бери-си Миколо цесе діло у голову, бо абис знав, не покладеш теперечки хаги, меш зимувати під оборогом.

Микола знав батькове слово; а ще на додаток не чув за собою правди і отсе вийшло таке, що кожний день прожитий під батьківським дахом збільшував його провини і ніяковість перед батьком. Мати співчувала з ним, та не виявляла цього ні словом. Тільки тоді, як син зібрав Марусину одягу і взяв Штефанка на руки, щоби відвезти їх до тестя, забрати з перед батькових очий, вона заплакала.

Микола остав сам зі своєю журбою, що кріпшала з кожним днем, а день за днем зникав присипаний золотим листям, тікав з осінним вихром, що шелестів у сухій траві на груниках¹. Заробітку не було і руки, хоч дужі, безсильно ждали на змогу допомогти, зарадити Миколиному лиху. Раненько тікав з хати, зносив каміння, підготовляв ґрунт, та по хвилі кидав усе, бо дерева нізащо було купити і в виду цієї дійсности вся робота здавалась йому безглуздою.

Маруси також негаразд жилось; сестри чоловік косим оком дивився на її непрохану гостину, а його синок набивав кожного дня синців на білявій Штефанковій голівці. Це все зганяло сон з Миколиних повік кожної ночі, а нині шей нудьги якоїсь наслало, нестерпнutoї – їдької.

Мама зітхала на постелі і час від часу кашляла сухим, уривчастим кашлем, аж дошки під нею скрипіли. У куті на печі горів червоний

¹ Невисока гора, пагорб (гуцульське).

вуглик, батько курич люльку і спльовував на середину хати. Микола обернувся до стіни і силкувався заснути. На печі зашелестіло – батько сів і віддихаючи важко, з досадою, взявся набивати люльку.

– Пішовби ти, Николо, до злісного², може він тобі йикус роботу найде у лісі! Меш ждати, аж зима упаде?! Коби гроші, стяг-би-си ше до-снігу. Це лиш чтири неділі до Пилипівки!

Батько говорив поволи, не виймаючи люльки з рота. Микола відчув кризь темноту його погляд на собі. Здрігнувся і сів. Думки почали сильно працювати, підшіптувати раду: « – піду скорнею до Йвана, Лесе Маковічука – штрикнем³ у ліс – відберемо смереку – ніч довга – коби лиш на підвалини – побережник спит – студінь тай дощі пішли – ніч довга!».

Мама голосно зітхнула.

– Боже любий, матко щіра, слава тобі!

Сухий кашель забив собою об стіни – підскачив до стелі і втих. Микола найшов біля себе киптар, натяг його навмання і без надуми подався до дверей.

– Ти куди?

Мама сіла на постелі і шукала його очима.

– Спіт мамо, я у скарбовий, шос – може – но, мете видіти...

Скрипнули хатні і сінешні двері і стало тихо. Вітер свиснув у коми-ні і сповнив усю хату смутком.

– Бідко чорна – оце гаразди рідній дитині! Одна морока, водно жура! Чіпив-си аж лячно... Він тобі світ заступає? Ний си преч каже.

Йваниха гірко заплакала аж душилась голосячи. Йван зліз з печі і сів біля вікна.

– Та шо ти жінко сльози розпустила!? Ні я єму не воріг, ні він мені. Єго права я непереступаю, тай свого під ноги не даю! Тай не хочу, аби він відтак на мою смерть ждав – най іде у свою хату, тай не зазирає мені у очи, коли уже на мене чорна година упаде! Він молодий – дужий, а мені уже долів навернуло – уступитси мені син теперечки, не му я перед ним на старі дні тікати!

Мовчанка залягла темні кутки, лиш деколи Йваниха хлипала тихо і здавлювала зітхання. Довгі хвилини тонули у темряві – снували журу

² Лісничий (гуцульське).

³ Стрибнемо, побіжимо (гуцульське).

– мучили двоє людей. Дощ тарабанив по шибках, шептав про щось важке, болюче, жаху нагоняв. Вихор стогнав довкруги хати, заглушував чорні думки. Чорна ніч за вікном почала попеліти; малі вікна засіріли, світало. Йваниха схопилась, прибігла до чоловіка і сіпнула за плечі надслухуючи.

– Чуєш, шос иде!

Іван присунув лице до шиби і обоє вплялили зір в сіре павутиння осіннього досвітку. З ліва, від скарбового лісу ішов до них гурток людей. Затупотіли нерівномірні кроки і хтось відчинив сінешні двері. Іван засвітив каганець і в його миготячим світлі показався Лесь Маковійчук, Іван Прокопишин і другі. Несли Миколу, якому з голови спускалась червона стрічка. Над лівим вухом чорнів кривавий синець. Іваниха прискочила до сина, обвила його руками за шию і скричала несамовито. Микола порухав легко головою і відкрив повіки.

– Конец мамко усему – майте гадку, покладьте хату Маруси, най-би не бідила..!

Іваниха почала товкти головою об край лавки, на якій лежав син, начеб ось зараз таки мала її розбити на куски. Невтомимо, завзято. Іван станув перед Лесем заломивши руки і дивився на него божевільними, широко розкритими очима. Лесь розказував загикаючись.

– Пішлисмо у Крутий Звір – втяли смереку. Вершок зачіпився на другій – усі утекли, а він сирота не усокотивси⁴ – уломлений сук раз лиш у голову попав!

Іван стиснув руки аж затріщали і заревів важким, розпучливим, диким стогоном.

– — — Ото це мені заплата, шом від тебе Николко серце уривав — — — у кулаці стис! — — —

⁴ Устерігся (гуцульське).

Усе в порядку

I

Таких прекрасних, великих очий як Катерина Тодорюкова, не мав ніхто другий у селі. Краскою схожі на лісові дзвіночки над потічком дивились на світ задумчиво, розумно і трошки наче гордовито. Їх глибокий погляд з під брів ніколи не змінювався; однаково тікав кудись у далечинь – як Катерина стояла у неділю під церквою серед подруг-молодиць, так і летів за вечірним сонцем тоді, як вона сама-самісінька брила високими травами на полонині прислонивши очі долонею. Тільки уста уміли всміхатись так приязно-щиро, та завдяки їм розвівався холодний смут, забувалась обидлива байдужність, з якою на всіх дивилася.

Життя її не вражало людей нічим особливим; не було у нім нічого такого, над чим можна булоб довше спинитись, подивуватись, пожалувати, чи посміятись. Три роки минуло в осени, як батьки подружили її з Андрієм Тодорюком не питаючи її про згоду, бо по перше – що міг знати у такім ділі дівчак, яким була тоді Катерина, а по друге – усе йшло тут зовсім до ладу.

Хто був Катерині під пару, як не Андрій зі своїми безкраїми сіножаттями, що манили зеленим оксамитом густих трав, з рівними, чорними лісами, що мабуть ніколи не чули на собі вістря сокири!? Так думали Катеринині батьки, з цим згоджувались усі люди, що довго згадували пишне весілля богацької дочки. Відтак деякі нишком позавидували талану молодій газдині, а далі й звикли, що вона уміє тоненько вовну прясти, коло маржинки ходити, сорочки вишивати – все те куди краще як не одна старша.

З чоловіком жила Катерина зовсім добре; про це знали всі і вона сама так на це задивлялась. Четвертий рік почався, як вона зажила з Андрієм під одним дахом і ніщо таке не лучилось, що далоб притоку бути невдоволеною з судьби. Андрій докупив ще землі, брався

будувати нову хату, посилав наймита з кіньми на заробітки, привозив своїй газдині з міста блискучі ковтки, медяники солодкі. Що-ж, до недавня життєву спілку мали з нею батько-мати, а відтак вже не схотіли і наймили їй іншого спільника, Андрія Тодорюкового, що до тепер ще нічим не захитав її довіря у ділових справах. Сварок, ні чогось гіршого між ними не було; будні сходили серед праці, а у неділю йшли обоє до церкви поважно згідливо, як годиться. Тільки ось лучалось деколи: не один проти волі приставав і довго дивився у слід за ними. Чейже не богацька одежа приковувала людські очі до себе; не першина-ж бачити шовкову хустину Катеринину, що блискучими тороками нижче колін сягала, чи тайстру Андрієву, у якій сонце іскорками розсипалось! Це мабуть несміливо будилося питання – що він, отсей незугарний, присадкуватий чоловік, що важко тягне за собою ноги похитуючись на боки, для отсеї молодиці з дівочим, струнким станом, з сумовитими очима, що весь світ про щось питають, шукають чогось, всю її кудись тягнуть?! І навпаки, скільки і яке почування міститься для неї у цім серці, що так дуже рівно, тихомирно бється?!

Чи мало яке некорисне значіння у їхній спілці отсе, що Катерина ніколи не дожидала чоловіка, як пішов куди з хати, не питала, коли верне, – не тишилась ні ним, ні його дарунками. Вона ніколи над цим не призадумувалась. У тіснішому значінню до себе самої, вона тільки в однім случаю брала його під увагу, боялась, щоби не приловив її на цім, їй самій незрозумілім зворушенню, що огортало її на самоті, топило у сльозах очи, що рвалися кудись, сподівались чогось з невідомої далечі. Воно не лучалось часто, так як від якогось часу почав Андрій щораз довше десь у селі баритись. Катерина рада була цьому. З неї наче сіти якісь злетіли, що вправді не вязали надто, та вид заслонювали, спинали широкий, вільний віддих.

II

Одного блискучого весняним сонцем ранку прибїгла тетина Гафійка, затигнула Катерину, що поралась по подвірку, у хату і посадила на лавицю під вікном.

– Ти знаєш небого, чоґо Андрій у селі засижуєси? – спитала шепотом стискаючи Катеринині руки у своїх.

Катерина усміхнулась байдуже і полинула зором у темний ліс, що горів краєм від багряного проміння. Гафійка зарумянілась, присунулась близенько до неї і задихаючись розказувала:

– Усі знають – злісний з Припору служницю найшов, йикав чужостороння – – Андрій з нев знаеси – – – и одно у Шулима пют – – – усячину єї купує – – – май гадку небого.

Катерина сягнула за стіл по кужіль і взялась пряхти. З під пальців снувалась тоненька нитка, веретено крутилось рівно.

– Йикос буде Гафійко, мемо видіти!

Гафійка безмірно здивована – пильно приглянулась їй, а далі сплеснула в руки.

– Бі-і-дко, тай ти нічьо не каєш?!

– Усеко буває, любко!

– Н-но!!

Гафійка посиділа ще трохи мовчки і пішла з хати.

Від цієї вістки ні на хвилинку не забилося сильніше Катеринине серце, не задрожали руки у роботі, не мінилось неспокоєм лице, як подавала в вечір чоловікові вечерю. Весна минала у роботі – йшло літо пахуче лісовим зіллям, квітками полонинськими.

III

Одної суботи з полудня, як тільки Андрій зник з перед Катерининих очей на стежці, що снувалась у село, вона почала стягати з жердки у коморі свою одєжу, складати ліжники, скатерки і рушники, що були її приданим, і ховати у скриню. Сама запрягла коні до воза, привязала до драбини свої дві корови, винесла з наймитом скриню і показала йому пильнувати отсе добро. Хлопець настелив сіна біля скрині, сів на возі і почав помахувати бичівком. Різко скрипнув ключ у сінешних дверях і він оглянувшись витріщив очі на свою газдиню. Вона йшла до воріт прибрана пишно, багато у все найкраще, що тільки найшлося у її скрині.

Очі її бігли стежкою наперед, рівні брови стягнулись від якоїсь важкої думки. Сумерк стелив чорний серпанок поміж блідим небом і сві-

жими, яркими травами, коли Катерина сміливо, без надуми, відчинила скрипляві двері у Шмулевім шинку.

Станула біля самих дверей, розглядаючись пильно серед людей, що їх багато сиділо на лавицях попід стіни. У самім куті, за кривобоким столом сидів Андрій, обнявшись за шию з якоюсь, чорнявою молодичею. Катерина спокійно приглядалась їм і поволи вийшла на середину шинку. Срібне намисто блиснуло у червоनावім світлі каганця, що безпомічно хитався на дроті під стелею.

– А н д р і ю !

Голос її звучно-гордо облетів усі кутки, заглушив п'яний гомін. Усі наче протверезились, – дивились на струнку, випрямлену стать Катерини, дожидаючи якоїсь інтересної несподіванки. Андрій здригнувся оглянувшись і тупо дивився перед себе. Збентежився до краю і серед цього забув зняти руку з Софійчиної шиї, що дуже налякавшись ховалася йому за плечі.

– Чуєш Андрію, скажи мені от тут перед людьми файно, чесно, що ціє молодичі протів тебе значит!? Кажі швиденько, най вам не перескажею!

Андрій схопився з лави, розвів руки безрадно і кидав оком то на жінку, то на людей. А вона підійшла ще ближче і ждала. Софійки наче й не бачила.

– Та шо-би таке. Вона мене хоче а я її, тай фертик! Ще відав і жонатому не кримінал!! – звернувся до Софійки, що вже набрала відваги й очевидно готовилась до гострішої сутички з Катериною.

– Но-но, цесе байки! Хрищена душе не з каміня. А може вона Андрійку твоя газдині?!

Обернулася до людей:

– Будьте вібачні люди чесні – послужіт нам на чес!

Андрій довго вагався. Софійка обіймила його за плечі і шептала щось у саме ухо. Усі дивились на них двоє – деякі нишком сміялись, а більше було таких, що ставились до цього з повагою.

– Т-а йика газдині?! Люди знають, хто у мене газдиня. Шо поможе питати?

Схилив низько голову уникаючи сердитих Софійчиних очий, розглядав нові постולי Катеринині, що купив минулого тижня на торзі. Катерина усмінулася.

– Усі чули?! Бувайте здорови та вібачейте, – повагом підійшла до дверей і не оглядаючись зникла за ними.

IV

Блискучими очима дивились зорі у низ, на Тодорюкове подвіря, де ревіли при возі голодні корови, дрімали похнюпившись коні, спав наймит спершись на скриню. Значуче моргали одна до одної, «що тут таке?». Катерина підійшла певною ходою до воза і сіпнула наймита за руку.

– Пускай корови у стайню, коні гони у толоку тай ходи нести скриню у комору!

Хлопець скочив з воза і станув біля него не пускаючи бича з рук.

– Ба шо таке? Не мемо нікуди їхати?

– Ні, не мемо, не тра псувати порядку.

Звичайне діло

I

Ненадійно і неждано прийшов такий час у житті Леся Ковбюка, що він забажав повного відпочинку і спокою. Спершу тільки якась маленька частина його душі несміливо упімnilась о це, а далі не було вже у него й одної думки, щоб не вертілась коло цього бажання. А сталося це тоді, як Лесь подружив наймолодшого сина і остав сам один у своїй просторій, старосвіцькій хаті. Тягар сімдесяти років прожитих у безупинній тяганині, серед старань побільшити своє добро, а деколи у скрутніших хвилях не випустити його з рук, почав давити старі плечі і Лесь Ковбюк рішив на старі дні зажити виключно для себе. Чотирох синів і дочку вивів у люди, обділив землею і навчив шанувати її більш здоровля, а проче?! З хвилиною, як втихли музики по весіллю і старий Ковбюк провадив до воріт котре з дітей – він уже не журился ними. Не судив його вчинків, нічого не радив, про ніщо не питав.

– Поклав-сми те на газду – відправив-сми те з хати в злагоді тай чести, жий, йик собі любиш. Ме Бог видіти, тай люди муть знати, йике у тебе сумліне!

Ось так задивлявся Лесь на свої обовязки відносно дітей і тому по Андрієвім весіллі не спиняло його ніщо, думати виключно про себе.

Простора хата дрімала серед тиші, широкі, чисті лавиці наче на когось ждали – миски розмальовані яркими чічками¹ тихомирно тулились до себе у полиці. Ковбюк ходив широкими кроками по хаті, розганяв густі філі білого диму, що тягнулись за його люлькою, як тумани над Остривою у слоту.

¹ Квітками (гуцульське).

II

У найближчу неділю здивувались білі стіни Ковбюкової хати, що сумувала більш трох неділь. Під вечір почали сходитись діти й унуки Лесеві, цілували старого у руку і сідали тихенько на лавицях, за столом, на постелі. Розглядались якомсь несміливо по хаті наче вперше в житті і бачили її та ждали, що скаже тато, пощо скликав їх усіх туди.

Явдоха, найстарша донька перебирала пальцями тороки нової скатерки на столі і цікаво кидала очима в татів бік. Василь приглядався пильно мокрим слідам від постолів на долівці. Штефан байдуже вів сонним поглядом по образах. Одна тільки Гафійка Андрієва, що стояла у куті біля дверей була неспокійна. Вона не мала ще часу зжитись з поведінкою цих людей і трошки боялась гострих Лесевих очей, що час до часу слідили її з під насуплених брів.

Лесь піднявся з лавиці біля печі, вийшов на середину хати і поклав люльку на стіл. Гафійка здригнулась; прочі прилягли очима до няневого обличчя.

– От так небожета, ціся хата, толока на Имшетці, цїринка за звором і гредки повище попових городів мої! Є і корова. Буде цего на доброго газду – сами знаєте! Мете мні гідно дозирати – щїре обходити моє добро, озмете ще й цесе після меї смерти! Лиш не дай Боже маркірувати!² Озму на цес ґрунт приймака, а вам о це о! – показав худощавою рукою на білий дим, що ще курився з люльки і звивав рівненький білий вінок над Явдошиною головою.

– Матко щїра, Божечку любий, слава тобі! – Явдоха голосно зітхнула, склала руки на грудях і зиркнула на образи.

Лесь зняв каптур з жердки і почав примощуватися на лавиці під печею на нічліг. Хата мигом опустїла; остання вийшла Явдоха, заглянула по дорозі у горшки на печі.

² Ухилятися від роботи (гуцульське).

III

Не злегковажили діти нєневих слів. Ранком другої днини Явдоха злагодила сніданок – Штефаниха чисту сорочку принесла, а сини взялись сіножатку косити. Лєсь почувався краще як на Великдень – любувавсь свободою, розгинав плечі придавлені довгим віком. Такі ось настрої загощували й давніше до него, та тільки у неділю, а з понеділком тікали кудись далеко, топились у сірих обовязках будня. А тепер уже не треба скидати празникової одежі.

Летіли дні, тижні, осінне сонце всміхалось до низьких вікон Лєсєвих. А він перед людьми хвалився:

– Йик захотів-сми, так маю! Усекий крисаню на свій лад носит! Ади, жию тай Богу молюси, а з рештою уже конец!

Буває забудеться Ковбюк, найде сокирку, тай пічне під хатою рубати сухі гилячки, а тут уже Явдоха дивиться зі свого порога.

– На-й-те нєню, Николка вам урубає. Ше з цим мете-си тєгати! Найте!³

Лєсь безвільно опускає сокиру й поволеньки йде у хату. І так з усім. Не дають няневим рукам роботи – пильнують діти свого діла, з усім до ладу справляються.

Навіть маленької Марічки не пускають побавитись дідовою блисучою люлькою. Як тільки зявиться її білява голівка біля Лєсєвих воріт, кричать за нею:

– Пішла ти?! Дідови докучети?! Будеш любко бита!

І дівча утікає як наполохане курятко.

IV

Просиджує старий Ковбюк довгі години під яблунею у саді – до сонця вигрівається! Думкам волю дає. Сам своїм розумом гордиться – Богові дякує, що поміг до ладу дітий виховати. Аж ось нова гадка ластівкою до него з далеких світів прилетіла й сколотила його спокій. Штихнула жалем у саме серце, чорним серпанком прислонила світ білий.

³ Залишіть (гуцульське).

– Он так любі! Уже вам неньо відслужив си! Уже вам чужий його розум! Гей подачку!⁴ Старому мож в куті сидіти, ме світ і без него стояти!

Не радував уже газдівських Лесевих очий порядок у хаті і по надвірку. Не бачив тут діл своїх рук, затрачував звязок з усім, що було йому власне. Що раз то похмурнішим ставав і не прояснював очий й тоді, як маленька Марічка йому червонобоких яблук від мами приносила.

Аж одного дня Явдоха учула новинку з уст няневих:

– Шос мені небого, так гірко, не добре!

Явдоха прижмурила очі і уважно подивилась на тата:

– Шо каете неньо?!

– Т-а нічьо, ади, коби була небіжка мама жила, не так гостилибисмо!

Явдоха мигом зрозуміла: від цієї хвилини ходила по світі з неспокоїними думками й пильно слідила крізь своє вікно неневої хату.

V

Маленькі шибки вмивались гіркими сльозами осінньої слоти – вітер гнилим листом шибав, як Явдоха вбігла у братову хату. Припала до него, вхопила за плечі і потрясла аж голова у него захиталась:

– Ти чуєш Василю новинку?! Неньо гай у гай до Кабалючки ходе! Фалиласі єї невістка, що мут цієї неділі заручини робити! Чулисте усі хрещені таку публіку?!

Василь стис плечима й підняв брови високо.

– Ей ці-і-і-хо! Шо-с таку волю иртови дала! Звичайне діло! Кабалючка нашому няневи пасована княгиня! На чуже не підут газдувати.

Явдоха заломила руки і впала обезсилена на лавицю.

– Йо-о-! люди чесні! Та де твій розум дівси, Ва-си-и-лю! А що буде після неневої смерти? Грунтець озме Кабалючка?!

У Василевій хаті ставало гнітно⁵; позбігались усі і тиснулись до Явдохи, що вистрашеними, повними сліз, очима водила по цілім гуртку. Штефан рішучими кроками підійшов до стола і твердо поклав на нім руку.

⁴ Уживається для вираження здивування, страху, горя (гуцульське).

⁵ Тісно, людно (гуцульське).

– А я вам кажу братя, тай ти сестро, хочут нььо Кабалючку брати, не спираймо. Лиш файно, у злагоді. При свідках спишемо: умре Кабалючка – ми не хочемо її добра, умрут нььо, най-си ґрунт при нас лишеє!

Хату наче добрі духи перелетіли. Рідня засиділась до пізної ночі у Василевій хаті, а розходилась з одною думкою, із щирою постановою справити няневи гідне весілля.

VI

Сонце майло останніми золотими лентами старий сад Ковбюків, сумерк стелився від чорного ліса, як Лесь сидів на своїх заручинах біля Кабалючки за столом. Явдоха розставляла на столі миски писані червоними чічками, поправляла косичку на неневій крисани. Уся хата мінілась ярким цвітом святочних одягів – блестіла поглядами «молодих».

Хтось сіпнув першого музику за рукав і стінами стрясли різкі тони верховинського танцю. Білявий Іван, унук Кабалюччин майнув блискучим топірцем над головами гостей і моргнув на Гафійку – Лесеву невістку. Пустилася у танець легенькими кроками вигинаючи струнким станом.

Лесь дивився якось радісно на всіх і час-від-часу ховав очі з молодечим збентеженням під сивими бровами. Та думки його блукали іншими світами: на весну знову працювати-ме на полі, а «молода» жінка побіч нього...

Олюнчина втіха

Сім років щойно минуло їй на Юра, а розуміла вона уже більше ніж не-один, що у троє стільки по білім світі ходить. Богато знала Олюнка; аж дивно, як це все помістилось у маленькій голівці, що маківочкою стирчала над худим, дрібненьким тільцем.

Бліде лице розведене синюватими жилками не виявляло собою нічого замітного. Це, що крилось в її душі, зраджували бистрі маленькі очі, які безупину бігали по усім, що її оточувало, і деколи прижмурювались як у котяти.

Тета Гафійка гладила її часто твердими долонями по голівці і говорила, що з неї буде добра газдиня. Мама хитала на це байдуже головою, а неньо сміявся не випускаючи люльки з рота.

– Йикес таке до усього цікаве. – Хто знає – лиш кобисте не були урічливі!

Тета добачувала дещо незвичайне у Олюнки, та не в силі була зрозуміти, що кермувало нею, спонукуючи її до цього чи того вчинку. Тут було безупинне слідження всього – всіх явищ, що приносило життя – жадібне ловлення вражінь, щоб відтак робити обчислення, вглублюватись в причини й наслідки цього, що пережила у своїм вузенькім світку.

*

Ось тоді, як мама несе дійницю з молоком у хату, треба допомогти їй, не тому, щоб Олюнка була доброю газдинею, а тому, що при тій нагоді можна дізнатись, хто нинька буде їсти пісну кулешу.

Буває сколотять масло. Олюнка уже давно повчилась, що заздалегідь треба попросити, ось так трошки, кришку до студеної ріпки, бо ануж мама одягнеться святково і віднесуть його у село?!

– Так, у село... – так мама кажуть, а хто там зідає отсе масло, що на нього так довго жде Олюнка, – хто забирає й бриндзю й біленький сир,

що на нього вона не всилі й дивитись не повівши хоч раз язиком по губках, Бог один вість. Усе десь того у село носять і ягідки у літі, що вони обі з Василюю назбирають і горіхи і гриби.

*

Та й ще от що недавно бачила Олюнка. Неньо сягали за образи, добували відси якісь папери і ховали у тайстру. А відтак мама розв'язували платок, відвернулись до вікна, шептали щось довго з неньом і дзенькотіли грішми. Неньо пішли згодом у село, а Олюнка й мама і Василюна довго їли пісну ріпку – запивали пісним борщем, ковтали коржі з грубими остяками. Та й мама довго сумна ходить лиш час до часу зітхає.

– Божечку добрий, оце часи настали – лиш давай, та давай! Усьо тегни – а лиш раз мусиш!

Що і кому, Олюнка не знала; масло, сир і горіхи це певне а може і постолы новенькі, ось такі, як має Доська Бойкинина, а вона не може їх діждатись, тільки старі Василюнині корбани¹ зношує?! Туди певне і блискучі ковтки-хустини з квітами йдуть, що їх Олюнка тільки на других бачить.

*

Минула весна сильно вілась у душу Олюнці. Одної днини неньо відігнали у село телятко Ласине. Олюнка втирала крадьки сльози і грозила маленьким п'ястучком в напрямі стежки, що збігла у долину.

– Узели мою любов на остатну годину – бідко моя – хто тебе буде тамечка дозирати – й-о-о-й не відержу!

А до її стрівоженого серденька ще одно лихо підкрадалось. Олюнка ягничку пасла на толоці повище загороди!

З долини надійшов пан у чорній шапці з двома чоловіками. Щось говорили з неньом, писали а далі й вчепили Багрі на роги мотузок і повели у долину. Олюнка знає куди – у село!

¹ Зношене взуття (гуцульське).

Мамині очі сльозами заходили, а душа Олюнчина ломилась. Втекла у ліс і скулилась під смерічкою, плакала. Промовляла теплими, ніжними словами до безталанної Багрі і захлипувалась від жалю.

– Куди-с пішла недобра – куди недобко?! Куди чічко?!

*

Від безсонних ночій ще дужче зблідло Олюнчине личко, ще яркіше зарисувались сині жилки. Крутилась без ціли оподалік хати, а відтак сідала й годинами сікла траву вербовим прутом стягнувши брівки від напору думок.

Прийшла неділя і мама прибравши сьак-так Олюнку взяла її за руку і сіпнула за собою.

– Та куди мамко?!

– Ходи, ходи, ше-с у церкви не була, зійдемо у село...

Олюнка спаленіла. В очах блиснули сльози – рука виховзнула з маминої долоні.

– Ше й мене туди?! У село? Та за йике?!

Заплакала голосно і вихром пустилась тікати стягаючи дріжачими руками червону биндочку з волосся.

*

На другу неділю таки мати затигнула Олюнку у село до церкви і Олюнка зразу полюбила Дім Бозі. Святі дивилися привітно на неї – немов хотіли їй щось гарне сказати. Єгомость весь у золотій шаті молились, а за ним всі люди – ціла церковця співала. Пахуче кадило димом лягло на голови співаючих...

Від тої неділі Олюнка кожної неділі сама вже бігла до церкви та села далі не злюбила.

*

Лежить Олюнка у кутку на печі, блукає очима у темноті, сну не може діждатись. Це так давно уже, від тоді як Багрин дзвіночок на кілку під сволоком повис. А неньо з мамою словами перекидаються.

– Та це небого так стіснулоси, що один рот менче у хаті – слава Божа!

– А йо-о-о! Мама зітхнула і порухалась на постелі. Неньо почав закурювати люльку.

– Їх лиш двоє, ґрунту є доста маржина такіж, коби миром, є нащо приймачку брати! Кобисьмо лиш тамечки нашу Василиху запхали – добр! Та цесе уже дівка величка, изілаби хліба за хлопа! Цих двоє менчих – байки, а вона – біда, хліб иде йик за водов!

– Таже чей! Тай одежину старай, аби нам устиду помежи люцькими дітьми не наробила! Постолів сего року за двадцять банок подерла. Хоче Иван брати за приймачку – най Біг помагає.

– Оце, оце нам-би поміч від Бога светого!

*

Олюнка аж очі примкнула; підняла голову і скамяніла заслухавшись. Он хто винен усему лиху, хто причиною маминої і неневої журби – хто найбільше хліба зідає – кому такі хустки купують..! Олюнка аж задріжала з жалю і обурення на старшу сестру. Її і Багра і писане Ласине телятко нагадалось і все, все, що тільки колинебудь болюче закарбувалось у її душу.

Одного рятунку ухопились її збурені думки. Вуйко Иван хоче Василину забрати, а тоді скінчиться усе лихо. Коби хоч справді забрав і то не гаючись. Вражіння помішались і Олюнка заснула притулившись до теплої печі.

*

Від цього вечора Олюнка уся потонула в нових гадках. Навіть про Багрю забула. Кидала лукавими, насмішкуватими поглядами на сестру – розглядала її нові постолы порівнюючи зі своїми – слідила за кожною ложкою, як тільки вона сіла до їди – і нетерпляче ждала вуйка Івана.

– Не меш уже брикати, не меш! – мугикає собі під носом і аж заходиться від сміху.

Дитяче личко румянцем займається, а Олюнка не зраджується зі своєю втіхою нікому. Тільки тета Гафійка бачить якусь зміну у неї, бо часто допитується:

– Йикже ти Олюню щістя найшла, шосі так радусш?

Не приходив вуйко Іван і поміж радісні думки почав неспокій мішатись. Олюнка задумувалась, скільки разів побачила нову хустину у сестри, що неньо купили.

*

Аж одного вечера, тоді як Олюнка примостилась уже у своїм кутку на печі, у хату увійшло двох чоловіків. У нових киптарях – закосичених крисанях, з кованими топірцями у руках. Олюнка лінувалась й голову підняти. Сонними очима водила по хаті і бачила, як неньо саджав їх за стіл, частував білим хлібом. Мама поралась по хаті, а Василина стояла біля полиці у святочній одежі і ховала лице у рукав. Олюнка почала засипляти. Та в цій хвилині підняла голову, а відтак й сіла. Нею наче щось стрясло – мама сіпала Василину за руку й питала: – Підеш Васи-линко?!

Олюнчину голівку наче сто пчіл ужалило. От, знову хтось певне хоче Василину у приймаки брати, а вона не йде – мало чого, а отсі чоловіки погніваються так як от вуйко Іван і Василина знову...

Не втерпіла. Скинула верету з себе і скочила з печі. У куценькій сорочині здавалась ще менчою як була. Вхопила сестру за руки і потягла на середину хати.

– Тай ти не йдеш?! Ще тебе просити?! Тебе й вуйко Іван не хотів – бо ти лиш-би їла тай їла – та шей постолів дреш – шо падку!

Мама прибігла, ухопила Олюнку на руки і винесла у сіни. А вона найшла під жорнами ненів петек² – примостилась на нім і заснула.

² Вид короткого одягу (гуцульське).

Євген Гринишин

Оповідання

КРИВАВИЙ ЗБРУЧ

ПЕРЕМИШЛЬ 1936
ВИДАВНИЦТВО — — „САМОТУЖКИ“

Злодій

I.

Стрінулись біля корчми.

– Мико! Хочеш мати нині роботу?

– Нооо? А який сорт?

– Кури.

– Ну-у... добре.

– В старого Андруха за селом. Прийди з-півночі.

II.

Темно. Місяць заблукався десь на небі, порозгублював звізди, а ясне своє сяйво заплутав в кучерях розбовтаних, темних хмар. Вони валунами перевалювали по небі та спішили ген, – кудись за гори. Дихав теплий вітер.

Загумінками, поза селом сунули дві постаті, скриваючись в сутінках лапятих дерев.

– Ех... тай ніч же чорна, невидна...

– Як для нас...

Біля загороди старого Андруха задержалися.

– Ти, Михав, справся з псом, а я тут зажду.

По хвилині вернув Михайло. Підійшли до хліва, де був прибудований курник. Обережно взялися до роботи. Михайло витягнув з кишені залізний приряд і встромив в ушко колодки. Залізо клямцнуло, раз, другий. Надслухували через якийсь час. Михайло натиснув знов і ушко вискочило з колодки.

На дорозі залунали якісь кроки та нараз стихли. Михайло смикнув Миколу за рукав і підслухував. Опісля хитнув головою і оба подалися хильцем за оборіг.

– Пішло під курник... – шепнув Микола.

– Чорт з курми. Проберемося попід хату та чкурнемо... – додав Михайло.

Вихилилися з-за оборога й безшелесно скрадалися за хатою. В руці Миколи блиснув ніж. Натрапили на віз і задержалися. Хвильку підслухували. Минули віз і Микола вихилився з-за угла хати.

Враз ляснув огонь, раз, другий:

– Пах! Пах!

Михайло рванувся, гуцнув через пліт і зник в темряві. Микола зойкнув, шугнув через грядки, підбіг кілька кроків і впав посеред дороги.

III.

Раннім ранком на селі гвалт. Кума до куми носа тиче, допитується. «А як, а коли, а де?» Але нема часу. «Ходіть хлопці на плебанію, там побачите». І всі спішать на плебанію. А там, на дорозі, вже гурт людей. Віз обступили, а на возі Микола. Блідий, скервалений. Його одяга на правому боці розшарпана і там ятрилась рана. Біля воза стояв з батогом у руці дядько Трохим і розповідав живо всім, як то він найшов на дорозі Миколу.

– Пек ти, осина! Тай пострілив його хтось порядно, пострілив... – закінчив.

Юрба заколивалася:

– Гоооо... го! І не послідний він у селі і не бідак такий. Їсти мав, вбратися мав... А тут – ади!

І кругом настовбурчилися буйні, патлаті голови, нашорошилися мітласті вуси, очі блиснули гнівним вогнем.

– У мене мішок збіжа – гаркнув якийсь пузатий.

– Мені сало – дзявкнула горбата.

– А мені свиню забрало! – бразнув шпаковатий.

І юрба гуснула, окружуючи віз перстеном насуплених облич.

– Вступіться, вступіться! Явдоха йде!

Юрба хвилею розгорнулася. Це мати Миколи. Підійшла до воза хитким кроком і пристанула. Густе, чорне її волосся пасмами хвилястими на плечах розкинулося, хустка збилася на потилицю. Тонкі уста ще більше затиснулися, а чорні очі спалахнули іскрами.

Хвилинка мовчанки.

– Таак... я знала, що так колись станеться, що так то все скінчиться – промовила.

Микола повернув до неї жовте лице та шевелів щось зтиха.

– А не просилам тя, не молилам тя... Микольцю! Гонір май, мене й себе на ганьбу не виставляй перед людьми. Чи тобі забракло чого коли, чи не доїв – ти коли?.. Гадалам собі: Бог тебе тяжко скарає, за мою поневірку, за ганьбу мою... А то ні, тай ні. Ти між злодіями все мусів бути перший... і між бандитами.

Старий Трохим шморгнув носом, ремінь поправив:

– Та, Явдохо, дайте спокій, – син умирає... Не випоміняйте йому хоча тепер, бо запізно...

– Ви, Трохиме, мого серця не знаєте, біди моєї не нюхали. Та я вже близька гробу через того хлопчиська! Через того злодія!

– Явдохо! Пробі! – успокоював Трохим.

– Ні! Ні!! ще раз ні! Нехай знає, що я тут його мати і слухати мене мав. Нехай знає, що я ще тут при його сконі випомінати йому буду, ганити буду. Нехай знає! Для доброго, – то й серце своє вирвала бим, але для такого злодія як той... то ліпше нехай умирає! Нехай умирає!! – крикнула, аж гори довкруги широким гомоном розкотили: умирає... умирає...

Враз Микола очі розплющив і шепнув:

– Мамо... то не я... то... Михав... той-во Михав... мене намовив...

– Михав намовив! Ви оба добре намовилися! Або то ти перед тим нікого не намовляв? А Іван через кого ціле літо в криміналі сидить, а Дмитро через кого око втратив? Шибенику ти, пройдисвіто ти!

Люди стояли оподалік. Одні живо щось гуторили, інші підсміхалися здалека. Лиш Трохим стояв мовчки, вуса торгав і глипав на Явдоху. А потому знов просив:

– Явдохо! Гріх перед Богом! Попращайтеся хоча з ним, простіть йому та...

– Дайте мені спокій! – гримнула. Підгорнула волосся, поправила хустку та обернулася швидко до відходу.

Втім на доріжці від церкви залунав дзвінок. Це священик ішов з Божими Дарами пращати Миколу на вічну дорогу. Явдоха спинила-

ся. Вічність станула їй перед очима. Вона приступила до воза і впала з другими людьми на коліна. З її тонких вуст пройшли шепотом слова:

– Нехай Бог тобі простить...

Червоний сміх

Між ланами скрилося село; зелене, кучеряве, немов дитина біля маминої запаски. Так воно заховалося за ланами.

З села, в'юнким, сірим пасмом вибігла доріжка й цікаво поскакала поміж полями, провожаючи двоє малих дітей.

Це Івась та Оксана.

Вони йшли поволи, побравши за руки. Мізерне личко Оксани нахилилося до Івася головки, а білі уста прошептали:

– А чи далеко буде до дядька, Івасю?

– Не знаю... може недалеко, таж мама казали нам іти цею доріжкою, а то й село десь близько буде.

І йшли даліше мовчки.

– А чому мама потім нічого не говорили? Чому лежали жовті на постелі і схрестили руки на грудях?

– Видно так має бути. От десь недалеко село, а там і дядько. Коби зайти до дядька, а він нам усе скаже.

– Знаєш, Івасю, мама були такі дивні. Богато днів нічого не їли, а все лишень лежали на постелі і стогнали. Вчора говорили про клятих большевиків, що вони не хочуть дати нам жити, що нема кому вижати пшеницю, нема хліба, нема що їсти.

– Еге ж... а також, що не можна самому йти рвати колосків, бо за те большевик дає кульку...

– І чому то нема кому жати пшениці, чому не вільно рвати колосків?

– Я знаю?..

– Вчора мама казали, що вони дуже голодні, що не можуть вже встати. А потому почали плакати і цілувати нас... спиталися, чи ми голодні...

– Казали, що вже більше не мають ні кришки...

– А нині цілий ранок плакали, а потому почали стогнати. Як вони

страшно стогнали... А відтак сказали нам йти цею дорогою до дядька і вже більше нічого не говорили... немов погнівалися на нас... навіть вже й не ворохнулися до нас...

І діти думали над тим, чому вже більше не заговорила до них мама.

Йшли далі доріжкою, задумавшись.

За голубого небосклону викилялося розжарене сонце і бризкало по землі золотом. Горіли степи, затремтіло повітря душною серпневою горячю. Спалахнули безмежні лани пшениці та зажеврili вогненным відблиском проти сонця. Повні, достиглі колоски займалися гарячою барвою і коливалися свавільною хвилею під подихом лагідного вітру.

Лани простягалися і вправо і вліво золотими лентами й творили враз із синявою неба жовто-синій стяг.

Пшениця вже давно доспіла. Тай мати-земля радувалася своїм плодом і з любов'ю дихала на нього горячим, розпареним тілом...

Діти ішли поволи й розглядалися по ланах. Якi вони гарні ці жовті набряклі колоски. Скільки хліба...

Вони гарні, волосаті, добрячі колоски... кланялися їм в пояс, гладили їх голови тонькими вусами і шелестіли. Як гарно шелестіли... немов скаржилися, що вже такий час, що незабаром вже й зерно сипатись почне.

Ось цей лан. Він увесь скупаний у золоті. Повіє вітер і він буйною хвилею пливе, пливе немов море. А тоді знов випростається і знов пливе, пливе...

Оксана забула за маму і їй стало весело. Бренить комашня, пташки ціркають, сонце сміється. Байка. Що вона голодна, коли тут так гарно... гарно.

Але ось лан скінчився і вірвалася дорога.

Тепер вона йде і вправо і вліво. Кудюю йти? Оксані вибігли з очий сльози і личко скривилося.

– А мама не говорили куди йти?

– Та ні... лиш тою дорогою...

Почули втому, і сіли на мураві. Може хто надійде, надіде, то й скаже кудюю йти до дядька.

– Я голоден, дуже голоден, а ти?

– Я теж...

– От якби колосків нарвати?

– А кулька?

Вона бачила... Була тоді з бабою, в полі. З бабою Палажкою колоски збирали. А потім баба дістала кульку. Оксана бачила – в чоло... Така маленька дірка, а з неї текла кров...

І Оксана захлипала. Тепер усе, геть усе недобре: і комашня так якось страшно гуде, і сонце так мучить, а в животі – щипає...

– Я піду, зірву, ніхто не побачить.

– Ей, я боюся...

– Нікого нема, зірву – і Оксана згорнула у жменю жмут колосся.

Івась раптово скрикнув. Перед ними стояв большевик. Так, цілком певно большевик – такий, як говорила мама. Ось така шапка на ньому зі зіздкою і револьвер в руці.

– А сволоч! Колоски зриваєте?!

Оксана припала до брата і обоє зарюмсали. Тепер вже напевно кулька, неминуче кулька.

– Ну да. Вот так! А куда прьош?

Діти ще дужче заплакали.

– Атвечай, кагда спрашивають! – гримнув і прискочив до Івася.

– До дя...адька... – вистогнав.

– Он, как! До дядушки, а где он живйот?

– Ми не знаємо.

– Как не знаеш?

– Нам мама казали йти дорогою...

– А гдеж мать?

– Мама в хаті, лежать на постелі – жовті-жовті і такі холоді... вже не обзиваються... А передтим ще – казали йти до дядька цею дорогою...

– Так значить – матушка ...таво... задубіла. Ха-ха-ха... пашла свойому Богу пожалітса... Ха-ха-ха... Нус, харашо... харашо... Ха-ха-ха... Да і ви за матушкой пайдьоте. Ха-ха... Хахлацкая, контрреволюціонная сволоч...

І большевик захльобувався диким реготом, ховаючи задимлене ще дуло револьвера в шкіряну кишеню.

Бій

Біля перелазу стрінулося.

Андрій хотів пройти, але задержала його велика, жилага Іванова рука. Глянули на себе грізно.

– Чого хочеш? – процідив Андрій.

– Ти не знаєш? Ге? Удаєш, що не знаєш, ти мой! – і Іван приступив ближче.

– Пусти!

– Ні не пушу, поки тебе тут не змелю, поки на тобі лахів не подру...
Межу хто мені переорав? Га? – висвистував хрипким голосом Іван.

– Я! – гаркнув Андрій. – За мною право.

– За тобою право?

Підступили до себе ближче і дихнули один одному гарячим подихом в лице. Іван великий, незграбний, похилився вперед, напружуючи довгі, мязисті руки до удару. На чоло злетіла йому чорна, кручена чуприна, з очий вигулькнула на верх уся темрява, а шорсткі вуси нагоріжилися острими шпипцями, вкриваючи мязисті губи. Проте, хоча сильний, виглядав він розтріпаний, неопанований і тому не страшний. Андрій, дещо нижчий ростом, худощавий блондин, увесь згорнувся в себе. Одну ногу вперед висунув, руки ближче грудий підніс на всякий випадок. Очі прищулив у вузьку, темну щілинку й уста затиснув в одну лінію. Ждав на удар.

– Направиш межу, чи ні?

– Ні!

Тоді рушив на нього Іван. Замахав незграбно руками перед носом Андрія, але цей бистро відбив усі його удари. Він усе подавався взад, виховзувався від ударів Івана та нападав на нього в пригожих хвилинах. В одному моменті він підбив руку Івана та вгараздив його порядно межи очі. Тоді Іван розюшився. Із горла видусив кілька невиразних вигуків і скоріше забовтав перед собою руками. Відтак з розгоном упав

на Андрія і повалив його на землю. Борикалися і качалися по землі. Вкінці Іван допав свого. Схопив його руку, викрутив і положив його плечима до землі. Тоді вдарив Андрія по лиці та пустив з носа кров. Приступив іще коліном його груди і придавив до землі.

Через хвилину було лиш чути нерівномірний, бурхливий віддих Івана та короткий, вривчастий Андрія.

– Ну... шо... га? Дістав порядно... що?

Андрій мовчав.

– Та-ак... щоб ти знав, що то за межу, запам'ятай собі, щ-о-о то за межу – тріюмфував Іван.

– І що не від якогобудь хлопа ти набрав, теж собі зятям – добавив.

Андрій ні пари з уст, лиш впялив у Йвана зір крізь дві темні щілинки.

– Так... неборачку, так... – правив повільно Іван, – але це тобі не зашкодить, це така тобі наука на потім.

– Ей! Братіку, та я бачу, що тобі з носа таки порядно дзюркотить юшка-небога, ой порядно... І це тобі теж на науку...

– Ну... а що направиш межу, чи ні?

Андрій мовчав.

– Бо я бачу, що й язик тобі зі страху задубів, бідненький мій... Але це тобі також на науку – правив Іван.

Андрій лиш слухав.

Тоді Іван приглянувся йому ближче. З носа текла кров, тоненькою стрічкою заливала дальше затиснені уста і капала звідтіля на землю.

– Ну... – тягнув вже м'якшим голосом Іван – ти бачиш, що зі мною нема жартів. От, краще погодімся. Поправ межу, то тебе пуцу і бити не буду. Ну, як? Згода? Сам бачиш: ти – слабина, мені з тобою – як з мухою.

Андрій відповів мовчанкою.

– Не маєш охоти до балачки, певно забагато тебе я вгаздилив мопанку, ой забагато. Мені навіть жалко тебе трохи, але що порадиш? Як битися, то битися.

Приглядалися деякий час собі. Іван побідно та поблажливо, Андрій – хитрими, прищуленими очима.

– Ну, направиш межу?

– Ні! – видусив вкінці Андрій.

– Так, значиться, не направиш? Гм... тобі здається на жарти збирається. Ну, нічого. Я тебе ще трохи так подержу, подумаєш, поміркуєш, то може скажеш, що направиш... – пророкував Іван.

Але Андрій не проявляв охоти сповняти пророкування Івана і далі мовчав. А Іван ждав.

Вкінці йому те все знудилося.

– Ну, бра'! Памятай, що назавтра межа має бути направлена, бо як ні, то змелю тебе на разову муку. Чув?

– Чув... шепнув Андрій, в якого аж очі заіскрилися на думку, що Іван вже його пускає.

Іван підвівся, відгорнув з чола суйовджене волосся та ще й Андрієві встати поміг.

– Памятай, що маєш зробити! – сказав Іван і обернувся до відходу.

Тоді сталося щось неждане для Івана. Андрій скоро плигнув йому на плечі, звалив на землю і копнув у живіт. Твердими кулаками валив його в чоло, ніс, уста...

Іван стратив притомність.

– Так я тобі направляю межу, ось так, так... маєш ще – гарчав і бив раз враз Андрій. – От, хто слабина! От, хто!

Відтак покинув Івана, плигнув через перелаз і зник за вербами.

Красуля

На дворі вила заверюха, ляпав мокрий сніг об немиті шибки обідраної хатини. Непосидючий вітер задирав чорну стріху і строїв на рогах не-наче когутячі хвости з помервленої соломи.

В хаті тишина.

У печі тріскотав слабкий вогонь і шкірився крізь дірки у дверцятах червоними зубами. По рапавих стінах темними плямами бовдурилися тіни.

Шваркотливий вогонь усміхався злорадно до небілених стін, клався брудно-червоними пятнами на чорну лаву, що бігла здовж стіни і розсипувався іскрами по брудному ложі, яке стояло оподалік.

По другому кінці хатини, за перегородкою з кількох дощок проне-слось протяжне мукання.

Темна постать на печі заворушилася.

– Катре!.. шось корова стогни...

З ліжка піднялася маленька, згорблена стать і задріботіла по землі.

– Та шо я їй поможу, Павле! Явдоха мовила, аби їй тепло било, вен-ци нич. Постелилам листє, накрилам їо плахтов...

З печі зсунувся Павло і подався за перегородку. Попідгортав листє і притулився до корови.

– Красуле, моя Красуле... Ше ти нас не кидай...

* * *

– Ю бульба завриласі – промимрила Катря.

Сіли за столом і їли пісні картоплі. На постели щось ворухнулося.

– І Оленці щось бракуї. Казала, жи голова її міцно болит... У боці коле...

– Завзяласі біда на нас того року.

– Ше нігди так не било...

– І що сі стало корові, що сі стало... Ше передвчора іла всьо, а нись юж стогни...

– Венци нич не гадала Явдоха?

– Нич! нич! Йно накривати, аби тепло било.

На постелі закашляла Оленка. Катря встала з лави і поправила на ній худу перину.

– Як ти?

– Шось дусит за горло...

Мати сягнула до печі по кухоль гарячого молока.

– На, напийсі і спи.

* * *

Знову замукала корова. Павло зажурился.

– Знаеш шо... А може плахта залегойка. Треба, аби їй міцно тепло било.

– Я знаю... Та чим ше накрити?

Старий засуятився по хаті. Щось дивився на постіль, а потому став коло вікна і довго чіхався в потилицю.

Обернувся і дивився на вогонь.

– «Возьми! Возьми!» – іскрився він до Павла.

– «Ні!» щось друге шепнуло.

– «Возьми!» – знов скочив вогонь.

Павло ступив крок, щось довго дивився на стелю і врешті прошептав:

– Катре... а може... а може би так... перину взяти... на Красулю...

– Йой! Павле! Таж дитина...

– Ніц! Ніц! Я звержу з себе полотнєнку... накрисш, а перину возь...

– Йой я сі бою...

Павло приступив до Катрі ближче:

– Чоловік твердий, витримаї... худоба не...

Надумалися.

– Возь, возь! Я ше міх свій з пеца стегну. Накриєш, буди тепло...

Катря глянула на нього затурбована.

– Ну то возь сам...

Павло приступив до ліжка і чогось довго отягався. Потім скинув полотнянку, стягнув з печі міх і накрив тим Оленку. Коли брав перину, чогось шморгнув замашисто рукавом по очах.

– Не гнівайсі на мени, доню. Я зла ти не хцу. Але як не стани Красулі, то не стани й тебе без її молока.

А як вкривав Красулю, та приязно загомонила і лизнула його по руках.

Потому довго порався з жінкою біля Оленки. Знайшов ще щось, докладно накрив дочку і слухав, як вона дихає.

Сіли обоє коло Оленки, мовчки, немов почувалися до вини, а уста їхні ворухилися немов шепотіли:

«Помилуй Господи і Ти, Матінко Святая».

Вже світало, як Павло крикнув:

– Катре! Катре! Красуля встала, ю здорова! Здорова!

Обоє прискочили до Красулі, яка з жолоба гризла січку.

Світанок радісно заглянув до хатини.

На дворі стихло.

Перестали гуляти чорні тіни і по стінах поскакали ясні плями радісного світанку.

Гори

Тут гори.

Вони стоять окутані в білу мряку, як старозавітні пророки в глибокій задумі та бережуть одвічної тайни.

Люблю гори.

Бо вони горді та неприступні, – не те, що доли.

Там зір лине далеко та думка буяє широко, куди хоче. Вони простір заковують і зорові пройти не дають, одначе думку високо пускають. Замість повзати низько при землі – як на долах, вона відбившись від стовбурів і вривчастих скель лине високо – до Бога.

Тому люблю гори.

Бо вони могутні й величні. Не те, що доли.

Там людина не має опору. Гори здержують людину, наставляють груди оброслі густим лісом, зранені глибокими дебрями, наїжені гострими обривами скель. І людина мусить боротися з ними. Бо вони задрісні за свою красу та горді своєю силою. Вони сильні, бадьорі й активні.

А доли?

Пасивні.

І тому волю гори. Вони грізні й запеклі в боротьбі та не люблять перші здаватися. Вони не знають помилювання, ні ласки. Вони знають тільки опір.

Серед лютої боротьби земських стихій, серед реву вод, прокльонів громів з темних хмар вони видобулися з нутра землі на денне світло, поклавши трупами своїх противників – на доли. І доли нишком прилягли побіджені в німій пошані для гір.

А гори?

Похитують кучерями смерекових голов і шепочуть вітряними устами давну легенду перемоги.

А всежтаки хоча грізні – вони гарні.

Старі гори теж гарні. Вони, правда, лисі, їх голови пожовклі від соняшної спраги, порепані дощами та покриті зморщками. Одначе вони гарні.

Замість зеленою, прибрали вони свою лисину хмарами й дивляться достойно з височини на малеч.

А малеч?

Розкинувшись розкішними, зелено-синіми купками по землі, грається на сонці. Ці малі гори, зачесані дбайливо буйними вітрами, пере-
кликуються між собою гомінкою луною, журчать дзвінкими потоками, співають пташиними піснями й шепочуть тасмно свої перекази про лицарів, про давніх героїв своїх.

І тому люблю гори.

Бо гори живуть.

Бо гори співають, гори грають...

А доли?.. – – Мовчать.

В Карпатах

Мандруючи в Карпатах, натрапили ми одного разу – під вечір на самотню колибу та постановили там переночувати. Вмить запалахкотів веселий вогонь, а ми посідали довкола і ждали поки звариться каша. Один з товаришів, Ручак, що завжди проявляв з нас усіх найбільшу охоту до балачки, почав одну зі своїх безчисленних історій.

– Ну... а тим разом оповім вам дещо про одного приятеля...

Він набив сильно свою засмалену люльку, вложив туди вуглик, а там – пак! пак! і вкрився густим димом. Тоді піднялися його чорні, настовбурчені брови, зір впялився десь в чіпок гори, що видніла крізь отвір в колибі, а з уст потекла бистрим потічком історія про його приятеля.

— — — — —

Ми були приятелі. Ще в школі заприязлилися ми. А сталося це так... Дизьо – цебто мій приятель, зауважив раз на павзі, що його хліб з маслом десь щез. Поміркувавши так й овак, він прийшов до блискучого внеску, що ніхто інший, тільки я міг його зісти. Бо от: я сиджу з ним у лавці, я знаю докладно, розположення його течки, ну... то й тільки я, ніхто інший, не спромігся на такий злочин. Зачіпив мене отже на коридорі та вдарив. Н-ну... як там ми билися – менше цікава річ, досить, що він придбав собі тоді підбите око, а я – надкушене ухо.

Отся-то бійка й була причиною, що ми докладніше собі приглянулися, почули опісля до себе велику, взаїмну симпатію і стали приятелями.

По скінченню гімназії ми пішли іншими шляхами. Ну я... от знаєте скінчив медицину та став лікарем таки у своєму містечку. Але він не проявляв до дальшої науки надмірної охоти, то й постарався у тому ж містечку о якусь посаду. А що сидження при бюрку ніяк не могло пого-

дитися з його непосидючою вдачею, кинув ту посаду й став машиністом на потязі. Так минали роки... аж скоїлося нещастя...

Тут Ручак підвівся, поправив огнище та помішав кашу. Доложив собі до люльки тютюну а тоді, весь у клубах диму, тягнув далше:

Одного ранку сидів я у своєму габінеті, коли нечаяно двері відчинилися і появився засапаний шпитальний післанець.

– Пане доктор! Прошу чим скорше до шпиталю. Ампутація ноги.

Я зібрав потрібні прилади та помчав автом.

Якеж було моє здивовання, коли на операційному столі побачив я Дизю. Ліва нога була пошматована нижче коліна, кість погаратана на куски. Я ампутував ногу в коліні.

Пізніше оповідав мені Дизьо подрібно, як то він втратив ногу в катастрофі, коли обслуговував машину...

Минуло з того часу два роки. Дизьо видужав і ходив на милицях. Часто просиджував у мене та жалувався, що хотівби ще щось вчинити, щоби так даремно не зійти зі світа...

Аж вибухла світова війна.

Як розійшлася про це перша вістка, Дизьо прискакав до мене на кулях і застрибав по покою на одній нозі.

– Чому ти такий веселий? – спитав я його.

– Ще питаєш? – відповів. – Таж ідемо разом на війну як добровольці! Щооо?

Я витріщив на нього очі:

– Ти на війну? З милицями?!

– Ха! Ха! Ха! Авжеж, що не без милиць, авжеж!

Не допомгло його вговорювати: що він каліка, буде іншим заважати, буде з ним клопіт, що його рішуче не приймуть.

– Те, те, те! Чи буду я завадою – сам побачиш, а прийняти таки мусять – правив своє.

Не знаю, як він до цього добився, але таки його прийняли. І ми пішли на фронт...

Над нами вже цілий рік гриміла війна, розривалися шрапнелі. Свистали кулі... А ми гнили в землянках і воювали. Воював і Дизьо. Він обходився часто без другої милиці і так, з револьвером у правій руці він ішов до атаки. До всего він був перший, нічого не боявся і ніколи не па-

дав у зневіру. Там, де бачили його на милицях відразу родилась відвага й очайдушність і жадна сила не могла здержати тих, яких він провадив у бій.

Я був завжди з ним.

Одної ночі... О! Тяжло як нині!.. Одної ночі ми проломали ворожі ряди і вдерлися до окопів. Грізна була ніч... Дизьо перший кинувся до землянки та висадив її у воздух. Та в тійже хвилі дзикнула граната і Дизьо впав з розірваним плечем. Я, що бачив те все, прискочив до нього, щоби його рятувати. Та дарма... Права рука була вирвана з лопаткою, ребра на плечах були поламані й крізь них було видко легені.

Дизьо ні разу не застогнав.

Він не міг і не хотів повірити, що не має вже правої руки, що його плече розірване...

Він був тоді лютий, шалено лютий.

– Ах! Проклята граната, проклята граната! – цідив він крізь зуби. – Ні! Я не пропав ще, не пропав! Я мушу ще жити, мушу ще боротися! Приятелю! Рятуй мене!!

Хвилинка – й він стратив притомність, але ще в гарячці кричав:

– Приятелю! Рятуй мене!

* * *

Ручак замовк... Поволи витрусив свою люльку й ми взяли за кулешу. Нині він не шуткував, як це звичайно діялося підчас того рода вечер, а похнюплено дивився в казан, аж густі брови збіглися в одну лаву як хмари на тучу.

На небі сріблився місяць зі звіздами, в долі шуміли дерева та бистрий потічок дзвонив по камінню. Десь здалека прилинув голос трембіти, заглянув в колибу й миттю розбився гомінко десь в зворах таємних Карпат...

Сонце

То в неділю, як перші сутінки повилізали з кутів та закамарків, причовгувався до Онисима його тато. Сідав уважно на лаву, нюхав табак, а потім давай розповідати про князів, козаків, гетьманів... І чого він не знав?

Прийшов і нині.

Лиш дід у хату, а Михась гуп! – та на запічок. Скулився, притулився до соломи і нічирк. Лиш вуха наставив...

Біля діда сідали тато, мама, старший брат і сестра.

А тоді зачинав дід.

– О... то знаєте вже давно було. Бо мій дід то оповідав, а він від свого діда чув... Ая! І славні були колись люди... запорожцями звалися. А жили вони на острові Хортиці на Дніпрі. Ех, то було військо! Но... і мій пра... прадід там був.

– Там у запорожців?

– Ая!

Михась страх як заслухався. Вліпив очі у діда аж сльози напливали.

– Та... раз пішли воювати татар. Погане то було хабазе! (колька йому в бік!). Як напали на Україну, то всіх рубали. Лиш хлопців забирали з собою та дівчат. Дівчат до гаремів, а з хлопців робили своє військо.

– Господи!

– Тай запорожці страх розлютились на них. Сіли на човни, тай вйо! на Чорне Море.

Михась притаївся. І слухав він, як козаки плили через море, як напала на них буря страшенна і половину з них потопила. Ая! Як решта з них зібралася і разом напала на Кафу. Підпалили місто і рубали всіх без милосердя. Отвирали тюрми, розбивали кайдани невільників... І вертали побідно зі співами...

І багато ще чув Михась. Про гайдамаків, як панів та жидів били, про Гонту, Залізняка... і змучені очі клеїлись. Нарешті голова Михасєви захиталася й упала на солому.

Михась заснув.

І сниться йому... чорна – чорна ніч. Глухо та темно. Свистять зловіщі вітри, гонять хмари темними бовдурами по небі і сонце заступають. І меркне сонце... меркнуть звізди і місяць у ночі, а на землю злітає чорними птахами темрява. Чорні круки літаючи зловіщо рокочуть і за трупами глядають. Пливе Дніпро сталєвою водою.

А навкруги могили, могили...

Чорно...

Та враз на сході паленіє заграва. Несеться подих гарячого вітру, природа віддих стримує і жде. А на сході викочується сонце... Червоне, гаряче, веселе. Щораз вище, щораз вище піднімається. І раптом що це? Воно біжить вперед – котиться по землі. Більшає... більшає... Ні! То не сонце, то лицар. Це він, Михась летить на спіненому коні. Збруя на ньому лискуча, при боці шабля козацька, в руці булава. Летить і будить країну. І скрізь встають вояки... з могил, ровів, дебер.

Грас сурма!

Жене Михась, а за ним військо, кольона за кольоною. Земля дріжить, коні копитами грають. Барвистим цвітом по землі розсипаються.

Махнув булавою і військо стануло.

– Гей, панове молодці! Кого будем бити?

Бу-су-р-ме-на, б-у-сур-ме-на! – загуло – Ворога проклятого, докинув хтось з юрби.

– Гаразд!

Махнув знов булавою і женуть, немов у воздуху вносяться, легко – легко. Перед ними сірий туман... Продираються крізь нього, а там турків, турків! – як сарани. Табором розложилися.

– Рубай!

Гримнули на них та в порох розбили і знов летять, ні – пливуть через море! Хвилі горами перед ними забігають і розступаються прогалинами глибокими. А їм це байдуже. Хитаються на водах та пісню співають. Аж там у долині місто. Гострі сторчать мінарети. Пливуть що сили. Вже допали... Палять, рубають... І знову пливуть. За ними па-

леніє червона заграва.

Потім знову ідуть степом. Михась на переді на коні бистрому випинається, а за ним військо. І йому на зустріч виходять люди. Радісні, усміхнені. Образи несуть і дякують йому. Жита клоняться йому до ніг...

І країна не така як передше. Барвистим килимом розгорнулася. Ясно, весело. Села садками білими скупані, лугами цвітистими мерезані в Дніпріві кручі задивилися і... все зникає.

Стусан в бік... темна хата.

– Мамо! Де дідо? – кричить прокинувшись Михась.

– Во, та ще вчора пішли.

– Ха, ха, ха!

– Аа-а... то мені снилося...

– Вставай і йди корови пасти!

Мовчки чамкав чорний хліб.

Дивився у вікно, що було заплакане замурзане від дощу немов неохайна дитина.

Взяв батіжок і міх на голову.

Монотонно ляпав по болоті татовими чобітьми.

Покрикував на корови.

Слезився дрібонький дощик сірим туманом. Над полями розтягнувся мовчазною задумою.

Корови до землі приспалися, а Михась сів на могилі.

Дивився до сходу крізь мряку...

Чи не зійде вогненне сонце?

Цвинтарище

Під вечір стрільці спинилися у лісі. Він прийняв їх скрипінням сухих гілок і посвистом морозного вітру. Глибокі ями, зірвані пострілами гранат зирнули на них чорними піднебіннями і грозили пошербленими зубами повіриваних корінь, вкриваючись сутінками ночі до сну. Дерева стояли похмури та качаніли в обіймах глибокого снігу.

Природа спала.

Знеможені боями стрільці падали в білий пух і вмить засипляли мертвечим сном.

Північ...

Із кучугуру снігу підвівся сотник Данченко та блудним зором повів докруги себе. Голова йому горіла в гарячці та кров гримала в мозок важким молотом.

По небосклоні товклися густі хмари та кидали жмути темряви на землю. Дерева товпилися безладно в сутінках і тремтіли з холоду, а поміж ними у безладі розкинулися стрільці. Хитким кроком подався Данченко поміж ряди сонних стрільців. Вони лежали куди попало, в ровах, дебрах, зашивалися у темні паші ям, валялися порозкидані поміж деревами. Данченко бачив їхні невзуті, попухлі ноги, їхні виснажені тіла прикриті тороками подертих стрілецьких одностроїв, їхні гарячі обличчя. Вони стогнали від ран, кричали в гарячці, вилися в путах жорстокого тифу і вмирили.

Тиф...

Він глянув собі байдужно по схудлих тілах, багрився на них червоними плямами і ламав безпощадно молодечі літа. Кидався лютим звірем, запалював холодні чола тифозною гарячкою і стелив собі трупами путь...

– Рятувати! Рятувати! – скрикнув Данченко і кинувся до першого стрічного стрільця. Нахилився, бо побачив рану на руці і кров, та враз відскочив з відразою: до нього шкірилися білі зуби та впилилися витріщені очі викривленого в смертельних судорогах лица. Хитаючись приступив до другого стрільця. Та цей лиш розкидував руками та в нестямі кричав.

Данченко почув втому в ногах, голова йому закружляла і він, хитаючись, оперся о дуба.

Його сотня гине, ще цієї ночі...

Задумався.

Враз почув зойк, недалеко, за собою. Оглянувся.

На підводі лежав стрілець. Він блював кровію з прострілених грудий і видушував з горла хрипкі стони. Зпід окривавлених лахміть глипало синє тіло. Стрілець здригався, вигукував невиразні слова, то знову харчав здушеним голосом. По хвилині його лице викривилося бездушною маскою смерти. Тоді Данченко відвернувся і подався тихо далше.

Але скрізь було те саме. Скрізь ті самі зойки, ті самі непритомні вигуки, кров і смерть. Деякі вдивлялися в нього непритомно, простягали руки. Інші зривалися, бігли кудись, падали та вже не вставали.

Всюди рани, муки, всевладний тиф і смерть.

Данченко пристанув. Пощо йти далше? Його огорнув жах, безмежний жах: цієї ночі загибає його сотня. Чому не згинув він так, як гинуть його стрільці?

Він бачив смерть, його вуха налиті вщерть глухими вигуками конуючих. Вони вдираються в його нутро, шарпають, ріжуть до болю.

Він хотів втекти звідтіля. Не міг далше глядіти на смертельні муки своїх стрільців! Данченко кинувся поміж ранених.

Тоді назустріч йому вибіг привидами тупих мертвечих очий – жах. Данченко кинувся назад, але тут ті самі очі, витріщені, безтямні. Його нерви розшарпані боями пірвалися і... враз хопило його щось сильно за горло. Він давився, ковтав похапцем повітря; якась мряка опутала його очі, а гострі іскорки забігали йому густо перед зініцями. Данченко похитнувся і вхопився судорожно за дерево. Тоді з його гортанки вирвався дикий, здушений регіт. Він реготався, реготався до нестями, божевільно. На уста

вибігла йому піна. Данченко дивувався чому він регочеться, та не міг спитися. Його груди, горло, викидували здушені жмути божевільного реготу. Він заллявся, захлиснувся бурхливою хвилию божевільного сміху та поринув увесь у нестямному, божевільному почуванню...

* * *

Від темної стіни ліса відчімхнулася силуетка сотника Данченка та подалася в засніжені поля. Він, хитаючись, брив у глибокім снігу та віддалювався від ліса. Час-від-часу розхилялися його уста а тоді свавільною хвилию вихоплювався звідтіля безкрайї регіт.

Від ліса простягався далекий, пустий простір. Ген, в далині чорніло якесь село. В цю сторону прямував Данченко. Перейшов балку та по довгій блуканині підійшов до села. Село спало. Вперед виступав малий гайок, за ним сховалися хати.

Сотник перейшов гай і раптово його бездушний регіт увірвався.

Перед ним стояв відділ війська. Стрільці оперлися на рушниці та так похилені споглядали на нього. Вони ждали чогось. Данченкові плигнула крізь голову думка: він має озброєних людей, тепер він пімститься за смерть своєї сотні. І його божевільний сміх відбився гомоном поміж деревами.

– Позір! – крикнув.

Ніхто не рухався.

– Позір!

Та сотня стояла дальше нерухомо. Данченко побачив першого зкраю стрільця, який оперся на кріс і не слухав його приказів. Як він сміє не слухати його – сотника?! І Данченко з люттю кинувся на нього.

Та враз пошпотнувся і з розгоном упав. На чолі почув різкий біль від твердого предмету і... втратив притомність.

Морозний ранок підняв мряковину і з під неї виринуло цвинтарище. Хрести стояли на горбах, порозкидані поміж деревами. Перший зкраю кам'яний хрест похилився.

На його гострій грані поперечного рамени багрилася кров, а під ним лежав сотник Данченко з розваленим чолом.

На його устах тремтіли рештки божевільного сміху.

Весна

Вже весна.

Прилинула і дихнула життя – в землю.

І збудилася земля.

Здрігнулася, рванулась, збунтувалася.

Зашуміли ліси буйно, сіре небо зрушилось, покотилося в далечінь збовтаними лавами хмар.

Засміялося громами. Темні ночі лискавками різнуло.

Струснуло дощем. А опісля...

На небі сонце...

Жарке, жагуче. Гріє, пече.

Природа шумить і буйно до життя зривається.

Жити! – плюснула ріка. І вже тріщать ледяні окови і вже пливуть розбитими крижинами на розбурханих водах.

Жити! – гомонить земля, жаром пронимається, сонце пє і протискається крізь холодний сніг розпареним чорноземом... аж понад полями вносится туман.

Дзвонить потік по камінню, ліси шумлять співають, гори в синяву вдягаються.

Жити! – Дзів! Дзів!

Жити! – Травень! Чір-р-р!

Виходиш на поля і схвильованим подихом вглотуєш п'янке повітря.

І чуєш:

Хвилює грудь, могутньо вдаряє кров, живчик гримає. І ти йдеш хитаючись п'яний, п'яний життям.

Дивишся:

За тобою пройдений шлях, сірий, незамітний; загубився у високих травах, зник в даліні.

Попереду – Весна.

Нестримана, збунтована, могутня. Ти мусиш йти разом з Весною. Там... на шляху сірім залишилася цвіль, загубилася зневіра, смуток, безсилля – бо ти окрадений Весною. Окрадений – ще сам не знаєш цього, лиш чуєш легіт вітру, легкість душі, та шлях бачиш перед собою – незміримий. І ступаєш розмашистим кроком, пеш зором синю даль, ідеш твердо вперед, бо в твоїй душі – Весна. Там... в даліні дзвони грають... їх відгомін вже тут несеться гомоном лунким.

Ти йдеш туди.

Кривавий Збруч

Ніч...

Брудним рядном налягла на землю і сухим своїм подихом безшумного вітру вколисувала природу до сну. Ясний місяць цікаво глипав то одним, то другим оком зпоза хмар, та вони темними бовдурами забігали йому перед очі і заслонювали землю. І тоді з закутин та закамарків викрадалася обережно темрява, плазуючи трівожно при землі й мерщій розпливалася, як лишень виглянуло зза хмар веселе лице місяця. Тоді на небі сміявся місяць, а в долині грався сріблястими хвилями Збруч.

Вюнкою гадиною скрився за високими берегами й лиснів ясным сяйвом проти місяця. Окутавшись білою киреєю імлі неначе до сну уложився і лиш зтиха шумів між шуваром. Косматі дерева куняли, згорбившись, над його берегами і майоріли в далині темними постатями. Неначе сторожі.

Кордони... По той бік Збруча безшелесно сновигалася большевицька сторожа. Зі штиками на гостро, з червоними зіздками на кашкетках.

* * *

Висока трава хвилею розгорнулася і звідтіля зиркнула пара вистрашених очий. Двома ясніючими зірками впялилися в темряву й сверлили її наскрізь, аж діпнялися до червоної зіздки на кашкеті. Тоді повиснули нерухомо на гострих кінцях зіздки та волочилися разом з нею вздовж берега Збруча.

За сполоханими очима сховалося темне, виснажене лице й худе тіло людини.

– Побіжу тоді, як він наблизиться до цієї берези, – шептали уста, а очі попленталися до берези за зіздкою.

– Кинув жінку діти... – дзичала осою думка.
– Ет, що мені тепер... коби лиш на другий бік...

Але думка своє:

– Кинув їх на поталу, кинув її... вітчину... на жир червоним...

– Те, ет... коби лиш на другий...

Тут очі дали знати: Звіздка біля берези!

Худе тіло ворухнулося і заколивалось між травами, а кістляві руки висунулися вперед, як поламані крила вітряка. Мужчина плигав у траві та скрадався до дороги. Біля дороги задержався... Нащурилися вуха й вигулькнули на верх очі... Зза куща вийшов другий большевик – тут... перед самим носом.

Не було часу на надуму. Шугнув через дорогу та зарився в кущах над рікою.

Позаду гострий свист. Один, другий, третій.

Почув крики.

Бахнув стріл.

Поміж кущами гнався до води. Ще трохи й очерет. Вискочив з лозини та приляг в очереті. Лягнув світлом рефлектор, сховзнувся ясним хвостом по плесі ріки та загубився в очереті.

Втікач зірвався знов і брив у намулі. Вкінці вода. Дав нурка.

Рефлектор працював безупину. Пять червоних зірок приблизло на берег. Вигукували та стріляли у воду. Ясний хвіст бігав нетерпеливо по плесі й шукав... шукав...

Втікач доплив до другого берега. Вигулькнув з води та побачив перед собою високий, лагідно спадастий берег. Кинувся туди й спинався по ньому, бо ось недалеко кущі.

Ще хвилинка... ще пять кроків...

– Жбах! Бах!!

І почув біль у правому плечі. Упав.

* * *

Свіжий юнак-ранок, скупаний холодною рососою вискочив зза обрію і повимітав рожевим вінком рештки ночі. Збудив птиці, попіднісив похнюплені голівки цвітів, а травам наказав випростати хребти і жда-

ти сходу сонця. Зачіркали горобці, загуділа комашня, аж старий Збруч прокинувся і невиспаний, сердито термосав хитким очеретом. В горі голубився безмежний небосклін, а зза степів піднімався рожевий бік сонця...

Ранений отворив очі й застогнав зтиха. Лежав – майже висів на березі, зачіпившись об сухий пеньок верболозу.

Померклими очима блукав по далекому степу. Там... ген – далеко, на овиді, валялися зчорнілими трупами обідрані села. Там голод борикався з людьми, валив їх з ніг, змушував до божевілля і до смерти...

А на степу, – якраз проти сонця визвірилася чорна машина – трактор. З диким реготом мотору впивався він в тіло лискучого чорнозему, відвалював пасма землі, кусав, гриз, жер зі скаженою ненавистю все кругом себе і рився, рився вперед...

Його регіт стопленим оловом вганявся в уха раненого, сверлив мозок і спалював серце. Ранений рванувся, зхотів кинутися вперед, та не стало сил. У грудях закололо і з рани ринула кров.

Чув, що вмирає.

Поглянув на кров і повів зором по степу.

Зжахнувся...

Все довкруги стало червоне. Займилося гарячим румянцем небо, спалахнули вогненною барвою степи. Зачервонив кровю свої хвили Збруч, а похнюплені дерева заколивалися над його водами кервавими опирами.

І скрізь червоні плями... Їх щораз-то більше, вони збігаються. Тужавіють, гуснуть, вкінці збитою хвилею задавлюють небо, степ, Збруч. І Збруч кровю набрякає, піниться і з люттю відкидає від себе червону стихію. А вона пливе – заливає усе по той бік його, звідки рокоचे бурхливими бурунами кривавий рев трактора.

Раненому гаснуть очі.

Він насили, в останнє підносить важкі повіки, бо сонце побачити хотів... та замість сонця доглянув, що на небосклоні спалахнула вогненною загравою пятикутна звізда, здіймаючись червоним демоном понад степами...

Найстрашніше, що міг побачити ще на дорогу у вічність.

Аквареля

Я хочу писати акварелею. Акварелею?

Так. Холодними мазками сталевого пензля вкривати папір сирою, простою і шорсткою фарбою.

Тому вибираю осінь. Бо ніщо так не підхоже під акварельну техніку як осінь, – соняшна осінь. Тут всі краски прості, щирі і не треба над ними довго надумуватися, щоб їх зрозуміти. Це не олійна фарба провесни, убраної у тьмяну мряковину провесни, що міниться всякими красками у найделікатніших відтінках, яких глибінь ти мусиш зрозуміти й відчувати.

Тут малюєш просто.

Вздовж і поперек тягнуться ізорані рілі, що лисніють пухкими скибами на свіжому повітрі, – лисніють краскою сталі. Між нивки забігають борозни та межі, випнувшись гнучко. Так, неначе напружені жили на руці мужика.

То тут, то там потягнеш жовтою краскою. Це стерня. Вона, спалена серпневим сонцем, відбиває своїми красками сильно. Денеде ще прозирає слабо вибляклою, зеленою краскою сухе бадилля бараболі.

Та ти йдеш далі. На обрії клопочеться, присівши низенькими хатками, село, а ген – на право колує жовто-багряною краскою ліс, підібравшись легким фіолетом.

І маєш картину пестру та квітчасту на якій чорні круки колують вузькими кругами, прислонюючи сонце.

Тоді осінь.

Рум'яне листя осипається, шелестить і грає пестрими красками аж в очі разить. Сухий вітер шепоче над чорними ріллями й бушує невтомно по лісах.

Прості фарби переливаються на папір сухим листям, зів'ялою травою, багряним лісом а стальне перо моє жалісно скрипить...

Тоді осінь...

Фіялки

Місто прокидалося поволі зі сну. Будилися сірі кам'яниці, а сонні вікна підносили пругасті стори, щоб вхлинути трохи денного світла. Час-від-часу стукотіла вулиця кованими колами возів. Рання мряка визволювалась з тісних заулків і крутих вуличок, та щезаючи, відслонювала блакитне небо трохи холодного, маєвого ранку.

На передмісті, під невисокими горбами прикуchnули низенькі хати, побренькуючи надбитими шибками від студеного вітру. Одна з них, більш обдерта за інші, зиркала підсліпкуватими, брудними вікнами, згорблена та погнута глибоко у жовту глину пригірка.

Якщо хтось був би настільки цікавий, щоб заглянути у цю хатину, мусів би насамперед відчинити з трудом спорохнявілі двері, що тяжко ходять на своїх завісах і поскрипують злосливо при кожному русі. Відтак станув би посеред темної кімнати та мусів би при цьому удержатися трохи похило, щоб не завадити головою об вигнену стелю. За темного стола зиркнули б на нього двоє неприродно лискучих очей ще молодій жінки, а на ліжку побачив би трьох хлопців, що ще спали.

Жінка сиділа за столом. Перед нею пляшка горілки та склянка. Просте лице та чорні, лискучі очі, крізь які пробивається тупий вираз людей передмістя. Вона взяла склянку, наляла горілки, випила. І знов її очі потупилися німо в темний кут кімнати. Про щось думала, щось згадувала.

Та враз повітря сполохнулося в м'яких коливаннях і з міста долинув гомін дзвонів, спершу нечутно, потім щораз виразніше:

Бом... Бом... Балам...

Жінка прокинулася з отупіння.

– Нині Великдень – шепнула. Дзвонять дзвони...

Вона встала. В тій хвилині скригнуло ліжко і малий хлопець, Левко, пробудився. Він протер очі та почув звук дзвонів.

– Мамо! Нині Великдень! – скрикнув і збудив своїх двох братів.

– Так, Великдень... промовила тихо жінка.

Хлопці встали, пригладжували скуйовджене волосся і хутко вбралися. Левкові було якось весело. Дзвонили дзвони, здавалося, дзвонило саме небо, якого клаптик усміхався крізь малу шибку вікна блакитним рум'янцем. Левко любив Великдень. Коли жив ще його тато він ішов з татом до церкви, а відтак усі ділилися яйцем. І він любив цю хвилю. А тепер?

Він підвів очі на маму. Та вона стояла німо й дивилася якось дивно на своїх трьох синів. Вона підійшла хитким кроком до хлопців і гладила рукою їхні голови. На Левка дихнула гарячим подихом змішаним зі соухом горілки.

– «Мама п'яні»... подумав Левко.

Вона відійшла від них і сіла за стіл. Наляла горілки та випила. І враз її очі набрякли такою темнію, що Левко вжахнувся. Та мама обняла чоло руками й стала сміятися. Відтак схилилася важко на стіл і сміялася даліше, довго, довго.

Хлопці не знали що робити. Стояли несміло біля порога й непевно оглядалися. Враз мама перестала сміятися. Вона підвелася і люто споглянула на хлопців.

– Трьох вас дармоїдів у мене! Трьох неробів! Нема хліба в хаті, нема соли. Ану всі якстій за місто фіялки збирати! А нехай мені котрий з вас вернеться вечером без грошей!!

Левкові серце стиснулося. Небо перестало усміхатися, дзвони вже не грали. Перед Левком лиш темні стіни. Він закушує губи і кидає коротко:

– Ходім!

За хвилину три хлопці, босі та обдерті йшли вулицею за місто по фіялки.

* * *

А вечером дзвони не грали. Зате гуділа вулиця. Три голодні хлопці чіплялися елегантних панів і елегантних пань та напрошувалися купити пахучі фіялки. Шумна вулиця ковтала захриплі слова Левка:

– Пахучі фіялки!! Останні фіялки!!!

Опісля злинула ніч. Глибоким віддихом зідхало голубе повітря, пахло мятою. Втихло місто, німіли вулиці.

Дорогою за місто вертав з братами Левко. Хлопці були голодні й умучені, але бадьорі. В їх кишенях побрязкували круглі мідяки, що мали втихомирити горе їх матери хоч на хвилину.

Усміхнений місяць заливав ріку повинню срібла й ніжно мерехтіли зорі. Спокійні хвилі розповідали мовчазним берегам казку про жорстоке та разом таке гарне життя.

* * *

Рипнули двері. Хлопці увійшли до хати. Боязко глипнули на матір. А вона ходила неспокійно й ждала на синів. Пляшка стояла на столі й була порожня.

– Гроші є?

Левко підійшов до стола й висипав з кишені всі гроші. Мати згорнула їх похапцем у жменю, вхопила пляшку й подалася до дверей. Тоді промовив тихо найменший з її синів:

– Мамо... так хочеться їсти...

Раптово спинилася й люто кинула на нього очима. Та враз огонь в її очах погас і на лице впала задума.

Перед нею босі ніжки, обдерті штани й такі благальні очі її синів. Перед нею несподіваний образ – як то було колись: Білою скатертою застелений стіл. Пахнуть квіти. Уся родина за столом. Гомонять радісно дзвони. І її груди хватає гострий біль – туга за тими радісними Великоднями, що бували колись. Ох! Яке сильне бажання, щоб вернулася гарна минувшина.

Вона скрикує злегка. І вже летить пляшка в кут і розбивається на дрібні куски а мати припадає до своїх синів, цілує їх бліді лица, обіймає їх і скаржиться тихо, тихо:

– Яка я недобра, недобра для вас. Сини мої! Завтра буде в нас правдивий Великдень!

* * *

Минув тиждень, минув другий... Навколо вбогої хати, що за містом, порозквітали білим цвітом яблуні й курять сніжним мереживом...

А в хаті щаслива мати й усміхнені лица трьох синів.

А в хаті нема вже горілки, зате є стільки хліба, що вистарчає усім на життя.

Іван Смолій

Оповідання, гуморески, фейлетони

ЗМАГ

СПОРТОВИЙ ТИЖНЕВИК
ВИХОДИТЬ КОЖНОГО ПОНЕДІЛКА.

Перемисько, понеділок 8-го березня 1937 р.

РІК І
ВІСНІВ 6.

РЕДАКЦІЯ І АДМІНІСТРАЦІЯ
«ЗМАГ»
Перемисько, Ш. Номінова 5.
Телефон 24-4.
Кореспондентський відділ
«ЗМАГ» - РІВНЯНІ 11. ВІСНІВ 6.

ЦІНА
15
ГРОШІВ.

Русь - Наход 1:1 — Русь - судья 0:2
— Шкільні клуби голосяться —
Тернопільські репрезентанти — Людина-
гума й людина грімів — Коли Запоріж-
ські вриша? — «Любо Бредако» (Шмел-
лінґада, 1937) — Рекордові шкоти —
Кладно бс Спарту! — Русь авансус —
Радія громить 6:0 — Австрія веде далі
— Ситезь рахус до 14 — Перші метчі
України.

духа. шевали і конуцям і совіти і ліберальні
держави, а слово Хрестове не вине.
Не бороніть дітям! Се слово зобова-
комісарів, батькам, голов читалень, побіч
учителів, редакторів безбожних часописів.
Не бороніть дітям приходить до мене... се
слово зобовязус і революціонерів... Не бо-
гою до неба, до свого Бога...
Хто згиринить одного з тих малих,
ліших бузоби, щобі собі привязав жорно-
вину. Се слово є наче нечем огненним для
якої душі і його заколючують через відбо-
лоді її віру, доступ до свого Бога, Цер-
кватсь, бо горе вам! Хто відрінає мольодь
від грудий матери-церкви той ірод прола-
стрине проклин Бога і історії світа! Хто ви-
риває мольодь катехизм, молитвенник з рук
літєв мольодь... Хто загорождє відходи
рогу на нещєльє богослуження своїмє кн-
нами, віданєс і від св. Сповіді, сей є про-
омаувати мольодь. На його совість наде
тяжєка відлічальність, тисєна як жорновий
погроза Спасителя; Горе світові від
шєнє, але ісе діє

дівалє, як виродок без віри". Неважко
страхити більшевизького правління в Ро-
сії і на Україні і їх звірства пінуть границі.
"Маме, Текедє Фарєс",
П. Щастя мольоді не християнски ви-
хованої.

Чоловік потребує страху Божого, по-
требує совісті, засєлє, щобі бажати і ро-
бінти то, що є благородне, добре і вєнесє.

Пристрасть в серцю кидєє много разів
чоловіком то в ту то в іншу сторону.
множенєню в огню, множенєню в воду".
Похоть питає: Чому маю робити то гірше
добро а чому маю залишити те хороше
зле, яке так манить до себе. — Релігія від-
повідає, бо так Бог хоче!

Пристрасть питає: Чому і який пра-
вом привязус батько в я маю слухати? —
Релігія відповідає: Бо тата є четверта за-
повідь! Бог так приказав!

Пристрасть питає: Чому в моєго во-
скрєтє, спєрєника не маю уступити з дороги,
він? А релігія каже: Не убий! Бог забо-
роняє.

Пристрасть роздумує жар нечистєд
бажанє: "Дєснає і мєлєнає... Чому не вошє
дати собі волі? Релігія одває-тєнєть той
нєчєстий огонь, дусити його. Бог заборо-
нєє, огранєчує, дуєтє його. Бог заборо-
нєє VI і IX. заповідь Бога. Господь
хоче роздумєти

Безкровна жертва воротаря

Печериця був спортсменом¹ з крові й кости, хоч у своїй спортивній кар'єрі не стратив ні краплі крові і не зламав собі жадної кости. За те приніс він, так сказати б, безкровну жертву на спортовому жертівнику, коли вже до іншої не мав нагоди.

Найгарячішим бажанням і найрожевішою мрією Печериці було – стати воротарем. Тимто вже зараня заправлявся до своєї важкої майбутньої «професії». Днями і ночами ловив руками усе, що тільки в повітрі літало – будь воно, камінь, залізо, чи що хочете. І найбільшою зневагою своєї спортової честі вважав, коли йому було що небудь подати в руки, а не кидати на віддаль. Йому, – воротареві...

Приятелі і знайомі радо погоджувалися на прохання Печериці. Жбурляли в нього чим попало. І переконувалися, що він усе кинене ретельно ловив. Одна лише мама нашого «воротаря» не виказувала хочби найменшого зрозуміння для спортових ідей свого сина. Бо жбурнути в воротаря мискою фашерованої капусти, це хіба не доказ раціональної культури спорту. Самособою Печериця не чекав такого тренінгу² й пустив «голя», тимбільше, що не міг навіть розізнати, в чому річ, бо очі після фашерованого стрілу були геть заліплені капустою і не бачили. Говорити було нічого, – довелося закинути хатні тренінги, коли мама не спромоглася на підставові засади англійського «fair play». Тому тренував надалі на мураві з товаришами.

Та тренінги одне діло, а метчі – друге. Печериці хотілося саме цього другого. Тому вступив до «правдивого» спортового клубу, щоб урешті виявити «urbi et orbi»³ свій воротарський талан. Але в клубі різнилися спеці лише тим від його мами, що не кидали на Печерицю капустою. Про гру ж «талановитого воротаря» й чути не хотіли. Шепотілись

¹ Спортсмен.

² Тренування.

³ Місту і світу (лат.).

нишком між собою: «Ви знаєте, він і справді думає... Ну й комедія була б коли б на таке піти». «Має горобців під чуприною, – от, що я скажу. Автім вкладки платить ретельно. І хай собі тренує. Може сам колись дійде до істини». І бідному Печериці довелося «грати» на змаганнях за воротами. Та уявіть – навіть не в ролі резервного воротаря, а звичайного доставця мячів з поза території грища⁴. Тоді, як уся його істота бачила для себе лише одне гідне місце: між двома стовпами воріт, – де тепер гордо стояв «той нездара Матіїв». Ох, тай показав би він їм зараз, хто такий Печериця й що таке його тренінги.

Нагода нагрянула на Печерицю нагло, як колись фашерована капуста.

Його «Стрибунці» їхали грати за мистецтво⁵ з «Гонивітром», до Задрипанець. Воротар першої дружини⁶ «Стрибунців» занедужав, а запасний (як звичайно в таких випадках) «думав, що не буде потрібний, бо й так завжди надаремно на стацію приходять». І очевидно, не прийшов. Що було робити? Грати в десятку з першим з черги змагуном⁷ на воротах, чи... Але ж бо другого «чи» й не було. Тоді хтось кинув на жарт: «А от Печериця є, беріть Печерицю». Провідник вилаяв жартуна трьох-поверхово й пригноблено думав над розв'язкою воротарського питання. Але люблений усіма проєктодавець став з запалом доказувати, що Печериця необхідний, що гра в десятку ослабить сильно наступ «Стрибунців» і що Печериця вже не одну камінюку з його рук ловив. Тоді до гурту пристали другі змагуни й вислухавши викладу, прийняли з таким ентузіазмом плян вилаяного жартуна, що провідник тільки руками замахав: «А повісьте ся ви всі враз з вашою “печерицею”. Грайте собі про мене, з ким хочете. Я одне знаю, два пункти пропали». І закривши вуха руками, відійшов до білетної каси. Самособою змагуни «Стрибунців» були пригноблені браком воротаря не менше свого провідника, але чинні спортсменці мають ту добру прикмету, що вміють у найтрагічнішому моменті дошукатись найтонших ниточок оптимізму й іти назустріч небезпеці з одним оружжам – ризиком... Ласкава доля

⁴ Футбольне поле.

⁵ Чемпіонат, першість.

⁶ Спортивна команда.

⁷ Учасник змагань, гравець.

присопіла врешті поїздом і закликала Печерицю їхати по вимережани снами тріюмфи. Отетерілому героєві «збігу обставин» тицьнув провідник білета, валізу з воярядом⁸ і потяг рушив.

Печериці тряслися руки, коли товариші надягали на нього черевики, штанці й друге воротарське оружжа. Було так незручно, так гупо, що мимоволі пригадувався невїжджений лошак. Хотілося навіть чомусь по лошачому заіржати й скинувши з себе увесь цей «одяг Деяніри», дременути додому. Але було вже пізно. Хтось упхав йому в безладні руки мяча й потягнув на грище. Де поділась його певність себе, не знав. Був манекін, був – нуль.

Цілі Задрипанці вилягли на змагання. Печериця стояв на воротах у червоних штанятах і сорокатій сорочинці як паний. Почував, як горять його виски, як гупогить непритомно серце, як вянуть ноги. Бачив ясно, що прийшла хвилина загибелі йому й його воротарському таланові. Тепер волів би прийняти 100 мисок капусти на свою голову, лиш би цього скандалу не переживати. А він неминучий.

Не сподівався сердега, Печериця, що ще є на грищі такі люде, що не лише визнають його за воротаря, але й тремтять перед ним. Були ними не хто інший, як грачі Гонивітру й уся публика.

– Бачите? «Стрибунці» мають нового воротаря.

– Якийсь закордонний либонь.

– Ловить, як мухолопка.

– З далека шкода стріляти! Хіба до воріт заїхати.

У всему «винувата» була сороката сорочинка Печериці. Вона засліпила гонивітрівців, як небесне сяйво Савла й відобрала в них віру в те, що можна здолати «закордонного воротаря». Тому здалека й не пробували стріляти на ворота «Стрибунців». Намагалися підїхати під самі ворота, щоб з безпосередньої відстані «брати» цю закордонну цяцю. Але від того повставала лише гіперкомбінація і всі жертви «Гонивітру», пожирала залога «Стрибунців», що трималася як мур. Печериця був не знав, що з ним. Тямить, що разів кілька вибивав руками на наріжняка⁹, кудись вибігав, хтось на нього скричав, але в якому сполученні з собою буде все це, цього він не міг сказати. На щастя нічо-

⁸ Спорядження.

⁹ Кутовий.

го «поважнішого» не було й тепер лиш би добрий Бог приніс швидше кінець гри. Коли ж чільникові¹⁰ «Стрибунців» пощастило добути з випадку голя, ціла їх дружина отаборилася під своїми воротами, щоб вдержати вислід¹¹. Почалася нервуюча гра на час, коли одній дружині всяка секунда становить неоцінені скарби, а для другої небезпечний, непотрібний баяєст. До кінця осталося уже ледви три хвилини. Змагуни «Гонивітру» гонили тепер справді вітер по грищі. Боролися з розпачем людини, що звисає на стіні муру й якій ворог зіштовхує чоботом, останні пальці руки, що держать її над проваллям.

Дарма!

Ліс двадцяти двох ніг був доволі густий, щоб спинити всі пекельні стріли «Гонивітру».

Час показався ласкавим для Печериці. «Навернений» провідник «Срибунців», що стояв тепер біля Печеричених воріт і переступав з ноги на ногу, заповідав уже останні секунди. Але долі вистануло й того, щоб стягти з Печериці данину за те, що дозволила йому пройти «чорним входом» аж до кінця метчу.

Оце чільник «Гонивітру», доведений до одчаю, ловить раптом мяча на свою грізну праву й адресує його «важким шрифтом» на ворота «Стрибунців».

Завмер Печериця на мент. М'яч блискавкою шугнув просто на нього.

Шум!..

Перед очами фуркнув: привид миски з фашерованою капустою.

Жах!

Біль!

Голь!?

Печериця підсвідомо скрутився і сховав лице в долоні...

Але скажений біль відбитої лівої щоки нагадав йому, що мяч був швидший в своїх намірах. Лежав непритомний на землі, оточений товпою цікавих. Гри вже не було. Глухим, підземельним голосом простогнав: «Був?» – і боязко поглянув широкоодвертими очима на провідника. Та той урадований і вислідом і тим, що з Печерицею нічого

¹⁰ Нападник, форвард.

¹¹ Рахунок.

небезпечного не зайшло, поклепав його по плечу й пожартував: «Покищо не був, буде ще. Але нічого надзвичайного. Будеш два тижні їсти староримським звичаєм, це тобі придасться до латини. А потім зможеш уже знову переходити на український лад. Ну й молодець же з тебе Печериця, а я й не знав». А потім Печерицю тріумфально повезли до глядача міської лічниці. По дорозі товпився нарід, намагаючися побачити геройського воротаря. А він кидав з фастону усім довгі, страдальні погляди й вибачливо принімав німі співчущання дам.

Провідник «Стрибунців» не жартував. Довелося таки сягнути по римський лад споживання дарів Божих.

Печериця цілий тиждень їв напівлежачи.

Тоді затямив назавжди те місце з латинської книжки, де говорилося, що «*Romani antiqui edentes accubabant*»¹² (Старовинні римляне їли так-же як їдять сьогодні контужені в шокі воротарські талани).

¹² Античні римляни їли лежачи (лат.).

Останній рекорд

Ніч спливала тиха, мовчазна, і немов пестливі, материні обійми обтлювала сколихані метушнею цілоденного бою столочені сіножати.

Замовкли на узліссі ворожі скоростріли, що весь день гаркотіли, гей скажені собаки й плювали розпеченим оловом по широкій долині.

Похилились у стрілецьких ровах виснажені постаті стрільців і важкими віддихами ловили холодний, вечірній воздух.

Затихли й гармати, лиш, тут-то-там мигнули по гранатовій плахті неба ясні смуги полевих рефлекторів.

Відітхнуло поле й ліс, відітхнули й люди...

Відітхнули коротким, непевним відпочинком воєнної, липневої ночі...

Поки ізза обсмушених кулями верхів старих вілх не встане червона, вогненна куля, що знову запалить світ.

І знову закипить тоді бій.

Може й останній – бо останки сил ось-ось вичерпаються, як вузькі струмки джерельця напів висушеного літньою спекою.

Ворог захопивши у свої руки лісисті горби та узлісся – панував над цілою долиною і над кількома сотнями стрільців, що зрослися із порізаним у довгі рови чорноземом і останками сил боронили життя ідеї захованої в стрілецьких ровах, перед скаженими наступами ворога.

Положення ставало не так важке, як радше безнадійне.

Розумів це добре поручник Петро Кріль, що ще одинокий із сотених старшин залишився на цьому відтинку між живими і обняв команду куріня.

Рятунку не було видно.

Протинаступ?

Хіба...

Та гніздо ворожих скорострілів закрите перед оком найкращого обсерватора рознесло б кожную розстрільну за кілька хвилин...

Годі відважитись у таких умовах на очайдушний наступ – який був би очевидним масовим самовбивством. – Але ж відвага чудеса творить – міркував далі Петро задивившись у незбагнуту темінь ночі. – Чудеса?!.. – Схопився він цієї думки як останньої дошки рятунку.

– Чудеса? Хіба ж тут можливе чудо? Хіба тих двісті виснажених, стомлених, стрільців, із останками сил і... набоїв зможе прорватись крізь це залізне півколо, що чимраз дужче затискалось і відбірало останню дошку рятунку...

Ех, як би так жбурнути у ту пекольну криївку скорострілів кілька гранат і післати тих всіх рогатих, червоних чортів, до самого найстаршого дідька в гості...

Остання думка зелектризувала поручника. Думки за думками, спомини за споминами стали напливати у розгарячкований мозок.

Нагадував...

Зелена левада спортивного грища. Перший тренінг. Петро ставив свої перші кроки в спортивій кар'єрі.

Зібралось їх на леваді кільканадцятьох друзів-спортівців. Між ними він, Петро, новик. Метали булавкою, кулею¹, диском.

Пригадував перші невдачі, і пізніші успіхи, що їх дала праця над собою. Пригадував, як по році станув до краєвих змагань. Всі рекорди в метях² були його.

Спомини ці дали йому силу рішення.

Поручник кинув короткий приказ вістовому:

– Четаря сюди!

По кількох хвилинах станув перед поручником четар Залипський.

– Пане четар, обіймете команду над курінем. Я виходжу з ровів туди.

І показав рукою в глибокій темряві напрямом, де скривалося гніздо ворожих скорострілів.

¹ Ядро.

² У значенні *в метанні*.

– Йду шукати виходу. Як удасться те що задумую, не лиш наша частина буде врятована, але підемо у протинаступ. Слухайте уважно. Годину по півночі накажіть поготівля³ до наступу.

– До наступу?

– Еге ж, коли сірітимо, поведете курінь до наступу, але тільки тоді коли почуєте вибухи гранат, там...

– Алеж...

– На війні нема ніякого «алеж». Отже: готові!

Попрощались мовчки і поручник шугнув із насипу у темінь ночі.

Плили хвилини за хвилинами – довжились у вічність. Петро припавши до землі повз... Від роси промок однострій, будячка кололо руки, лице...

– Коби доповзнути до куців ліщини... Там відпочину й розглянусь, чи добра віддаль... Ех коби так кинути бодай на 100 м... Дарма, мушу добитись ближче... хоч на 80 м., на 70 м...

Підповз до ліщини. Оглянувся.

Ген, за вільхами сіріло небо. Праворуч майоріла на горизонті стійка. Щасливо вдалось її виминути.

Очима змірив віддаль. – За далеко. Не докину.

Від ліщини аж до гнізда скорострілів було іще добрих 150 м. У половині дороги стояв напів розторощений буковий пень заввишки чоловіка.

– Добитись до цього стовбура, а там... Гей!

І знов припав до землі.

А хвилина втікала за хвилиною. Над тополями сіре небо починало ясніти.

Ще кілька хвилин і буде запізно. Ще тридцять, ще двадцять, ще десять метрів...

Уже!

Станув під буком. Приладив гранату і знову почав міряти віддаль.

³ Готовність.

– Ех, ще добрих 70 м.! Докину. Мушу!
Оте «мушу» товклось приспішеним живчиком у серці, шуміло в мозку, розпирало груди, сталило мязи.
– «Мушу!» – затиснув зуби.
Станув у поставі, гей до мету на змаганнях.
– Ця віддаль, – це рекорд. І цей рекорд мушу побити!
Пошукав ногою опору. Подався кадовбом у зад.
У руках вогнем пекло залізо гранати.
– «Раз, два, пять...».
Кинув.
Близк і вибух потряс досвітньою тишиною.
Граната упала перед самим сховом скорострілів. Видерла трохи землі, порозкидала гілля, що закривало скоростріли. Кількох червоних схопилось і замахавши у повітрі руками повалилися до долу.
Та всього один скоростріл був знищений. Ціле гніздо ненарушене.
Один мигунець секунди і Петро скочивши кілька метрів уперед, кинув у розбігу другу гранату.
Граната вибухла; одночасно залунали стріли в долині в окопах.
Що далі діялось, Петро не чув.

Збентежені ненадійним наступом та вибухом гранат, що зруйнували гніздо скорострілів, червоні пішли у розтіч.
А стрілецька розстрільня ішла вперед. Метушня на одному відтинку, перекинулась на інші.
Перемога була повна і світла.

У лічниці командант бригади підійшов до Петра:
– Пане сотнику, жетонів ні чаш ми не роздаємо, але за останній ваш рекорд прийміть оту скромну медалью.
Такий був останній рекорд поручника Петра.

Перший крок... на каяку

Спершу мушу почати від ствердження, що знову маємо весну. Це такий очевидний і безсумнівний факт, як напр. метеорологічні віщування ПІМ-а¹.

Як не буде дощу, то буде злива.

Цьогорічну, химерну, як душа футболевої прімадонни, весну віщували три ластівки.

Одна – це грипа, що анонсувала життєдайне проміння весни кольками в боці, друга – це фіялки, що їх можна всюди дістати за одних 10 сотиків² і третя, що виконувала функції помпи ссучогнетучої³ і зовсім успішно могла конкурувати з фасерманами⁴ або магістрацькою⁵ поливачкою, витискаючи вузькими струмочками рідке підсметання львівського болота з діравих черевиків.

Всі три згадані ластівки наповнили душу кожного спортсменця радісним почуттям правдивої галицької весни і катаром, а в практиці заставили мене поважно призадуматись над добором весняної теми до спортивного фейлетону.

А що найголовнішою, так сказати б чутливою, прикметою цього-річної весни є вогкість на вулицях, в черевиках і в... носі, значить тема фейлетону мусить бути теж на мокро. Ця вогкість буде не так від вогкості чорнила в каламарі, а радше від головного героя цього фейлетону, якому на прізвище Мокрий.

¹ ПІМ – Державний метеорологічний інститут (поль.).

² Сотик – українська назва польської розмінної монети, те саме, що *грош*.

³ Насосно-компресорна помпа.

⁴ Пожежники (нім.).

⁵ Магістрат – управа міста.

Ціла подія скоїлась не на провесні, навіть не тоді, коли цвітуть фіолетні й білі запашні бози, тільки трошки пізніше, коли одурманюючі пахощі левад і сіножатей кличуть усіх спортсменів із мрячних, заборонених міст на зелені левади, у глибокі ліси і срібно-каламутні наші річки.

Ось такі весняні пахощі, що про них я вище згадав, розпалили глибоке бажання у чутливому серці Мокрого пірнути в обійми всевладного спорту.

Свої мрії здійснив Мокрий незвичайно швидко. Купив білет до одної підміської стації і заїхав до товариша, щоб разом із ним вибратись на каюкову прогульку.

Товариш Мокрого (для орієнтації назвім його Сухий) мав каюк, який може й не побив би рекорду в краєвих змаганнях, та все ж таки міг заспокоїти скромні спортові амбіції Мокрого і в найгіршому разі міг гідно витримати конкуренцію з лодками на львівській Світезі.

Одягнувся Мокрий у синю спортову сорочку, білі мешти, штани «каша», на ланцюжку причіпив годинник, плюнув у жменю і послушавши мудрих рад Сухого, відбив від берега.

Ба, важкі спортові лаври, тимбільше, коли ще їх хтось починає на такому химерному приладі, як каюк.

Бовтнув Мокрий веслом раз – зле, бовтнув другий, а каюк, як норовистий лошак закрутився довкруги і зарився своїм надщербленим дзьобом у прибережне болото.

– Гей, – кричить Сухий із берега – веслуй на оба боки.

Послухав Мокрий цієї ради і хоч норовистий каюк крутився ще кілька разів то сюди, то туди, вкінці вплив на середину річки і Мокрий підсвищуючи тріюмфально поплив в долину.

– Не святі горшки ліплять – міркував собі – і коли на те йде, то я міг би зовсім добре до змагань ставати.

Оглядався на боки. Правим берегом ішли під вечірню пору міські панянки усміхаючись кокетливо до незнайомого спортсменця. А Мокрому душа росла як пампушки на маслі і він вимахував веслом аж білі бризки на беріг долітали.

Та людська доля примхувата як пристаркувата жінка. Пакостить тоді, коли чоловік ситий тріюмфів не сподіється зовсім нокауту під

саме реберце. Якби Наполеон був знав, що пожежа Москви обсмалить крила його цісарських орлів, не то, що не поважився б переходити Березини, але ледви чи поважився б був хоч би нагнітки⁶ в ній вимочити.

Як би!..

Як би Мокрий був знав, що найгіршими ворогами його тріумфів стануть саме ці розсміяні русалки в різноколірових купальних костюмах, був би плив перед себе не оглядаючись на боки.

– Пане спортовець, чи не були би ви ласкаві перевезти нас на другий бік? – задзвонила свавільним голосочком струнка русявка з волошками замість очей.

У Мокрого затріпотало серце, як ковбель⁷, що зловиться на скритий у червячку гачок.

– Прошу дуже! Вже їду – і поїхав каюком на сам беріг.

До каюка стрибнули як метелики дві красуні.

Як метелики... Гм, справді переборщене, хоч і поетичне порівняння бо годі вважати 110 кг. живої ваги (2 x 55 кг.) вагою метеликів.

Очевидно, що старий розгойданий каюк зареагував доволі гостро на розкішний, але трошечки небажаний вантаж і бічними дірами налилось до нього чимало води.

Мокрий, розніжений палким поглядом красунь, не чув, що докладно заправовані нагавиці штанів зробились долиною мокрі. А красуні висунувши ноженята з каюка до води, положили раків (бо риб у цій річці давно вже не було).

Та покищо сизоока доля була ще ласкава для Мокрого і він доставив без більших перешкод своїх красунь на другий беріг.

– Пане спортовче, перевезіть ще й мене! – задзвонив знову сигнатуркою голос нової пасажирки з того берега й раптом померкло сонце й на ріку впала довга й широка тінь.

Мокрий оглянувся й раптом душа вистартувала йому в п'яти. Нова пасажирка-метелик «легкої ваги» у тяжкому виданні усміхалась привабливими рискаликами своїх зубів.

Підїхав Мокрий під болотнистий беріг.

⁶ Мозолі.

⁷ Невелика річкова риба, пічкур, бичок.

Гойдаючись легко в бедрах, гей старий вантажний Форд зіскочила з берега на каюк.

Заскрипіла розпучливо потріскана дикта⁸, заскреготіла бляха. Каюк стрибнув на воді, як важко ранений кит. Повним розгоном шугнув на середину річки й пірнувши горі дном у каламутні хвилі, шукаючи у замулистому дні рятунку.

Як підстрілена качка замажав Мокрий руками і щез під водою.

Тому, що «питома вага» тіла зануреного у воду є все лекша від води через тіло витисненої, – метелик «легкої ваги» не втопився, тільки вода піднеслася своїм рівнем при берегах. Красуня сама викараскалася з води. Зате Мокрий був мокрий від ніг до голови, на тілі й душі. Штани тягнули силоміць до долу й коли б не поміч Сухого, хто знає, як ціла історія була б скінчилася.

– Ти здурів, – сипав на березі Сухий як із рукава – відразу хотів усі рекорди бити? Тобі мало, що плив сяк-так на каюку, то ти забажав ще й побити рекорд у плаванні горілиць⁹, кравлі¹⁰, в нурцюванні¹¹ та двиганні тягарів?¹²

Мокрий викручував завзято мокрі штани й воркував завзято:

– А все ж таки я ще стану цього року до краєвих змагань!

І станув. У краєвому бігу каюків на трасі Миколаїв – Залесці¹³ заняв почесне п'яте місце на п'ять стартуючих змагунів.

⁸ Фанера.

⁹ Плавання на спині.

¹⁰ Тобто кроль.

¹¹ Підводне плавання.

¹² Важка атлетика.

¹³ Місцевості над верхнім Дністром.

Футбольний герой поневолі

У шатні счинилася нечувана метушня. Провідник футбольної секції спортивного товариства «Грім» виривав собі останніх 77 волосків із своєї голови. І справді було чим турбуватися, бо найкращий напасник¹ «Грому» занедужав у поїзді, переївши сливками і дружина² опинилася перед маревом програного метчу. Запасного грача не було – «Грім» був такий певний своєї перемоги, що не взяв іншого грача.

– Слушайте, пане Копунець – промовив шепотом капітан дружини – а може, може... заграв би Завада? – і сам перестрашився своїх слів. Адже Завада був справжньою завадою на гриші, навіть підчас тренінгів, не то на метчах. Приїхав він із дружиною на власний кошт, бо був таким запаленим кібіцом³, що навіть у найдальші тури виїздив зі своїми. Добрі люди вибивали йому ріжними способами футбол із голови.

Та ба! Переконайте слона, що він не надається до сальнової клітки, або переконайте жабу, що вона не риба, хоч сидить у воді!

Так теж було із Завадою. Ні насміхи, ні намови, ні глум не могли його знеохотити до футболу. На всі тренінги приходив якнайточніше, всі прикази тренера виконував якнайсовісніше. Вставав рано ще до сходу сонця, і бігав вулицями, щоб удержати «фізичну кондицію», у мешканні перевертав підчас вправ меблі і через те попадав дуже часто в конфлікт із батьками, які мусіли через те змінити тричі до року своє мешкання. Усі приписи, правильники та теоретичні міркування найкращих знавців футболу знав напам'ять... та найважливішою штуки не міг ніяким чудом опанувати. Коли хотів мяч ударити до переду, він утік до задку, коли намагався прецизно загасити високу свічку, то мяч минав найнахабніше у світі ноги, узброєні у закуплені із власних фондів черевики, а сам Завада «гасив» носом до землі.

¹ Нападник, форвард.

² Команда.

³ Уболівальник (поль.)

Тому зрозуміле збентеження провідника секції, коли почув таку пропозицію.

– Ні – відповів він рішуче – вже краще програти з честю, як виставити себе в чужім місті на посміховище.

– Алеж бійтесь Бога, пане Копунець! Чи не гірше виставимося на посміховище, як вийдемо на грище в десятку? Автім, все-ж ліпше як буде заваджати на грищі Завада. Його грачі «Вихру» не знають, будуть думати що він є нашим новим грачем, будуть його обставляти, заки зорієнтуються... Хібаж це нічого не варте? В найгіршому разі скажемо йому причепитися до їхнього першого-ліпшого грача, хай плентається по грищі. Знаєте, він має чи не найкращу фізичну кондицію, із нас усіх...

А Завада слухав у кутку тих слів і тремтів із зворушення, як осіннім вітром розколисаний лист... Прикусуючи зуби молився в душі нишком, щоб капітан перемиг...

І справді мабуть перемогла капітанова концепція, бо провідник секції махнувши рукою, як колись Пилат, заявив уже голосно:

– Вмиваю руки від тої цілої справи! Хай грає!

Заки капітан дружини вспів звернутися до Завади, він уже роздягався.

*

Свист. Викоп уперед. Біжуть... М'яч літає то тут – то там.

А трибуни тріщать від лоскоту тисячей рук, задихаються несамовитими вигуками...

Заваду поставили на правому крилі... і більше ніхто з дружини навіть у його сторону не дивився. А він грав! Бігав то до переду то до заду, куди м'яч туди й він. Противники спершу обставляли його зі страхом, одначе згодом, коли запримітили, що новий «грач» зовсім нешкідливий і що він не дістає від своїх м'яча, перестали на нього зважати. Це теж використовував поневолі Завада і заваджав як міг і кому міг. Свій не свій, чужий не чужий... Завада ширив пострах на грищі.

Хвилини минали за хвилинами і вислід⁴ був ще нерішений. Дружина «Грому» починала набирати віри у свої сили. Наступ за наступом сунув на ворота противника. На трибунах запанувала мовчанка вижидання... Прихильники «Грому» ждали чуда, симпатики⁵ «Вихру», поторопіли і водили очима за мячем.

Раптом помічник⁶ «Вихру» дістав від оборонця⁷ мяч і хотів подати свому нападові. Під впливом схвилювання мяч скіксував і замість до переду покотився вбік. Відкись буревієм з'явився коло мяча Завада і блискавкою пігнав на ворожі ворота. За ним збентежений помічник – до нього розігнався з іронічною усмішкою заложник⁸. Та Завада гнав уперед. Усі три наближалися до себе зі швидкістю міжпланетарної ракети, або, скажім зі швидкістю бодай львівського трамваю, який заїздить до ремізи. На карнім полі⁹ сталося перше чудо. Завада копнув мяч перед себе і сам виминув оборонця майже підсвідомо. Оборонець зударився від раптового розгону з помічником і оба вони перекинулися беркиць на землю.

До мяча, що котився на ворота, підбіг воротар. На нього лявіною сунув Завада. Ще мент і другий удар розклав знову обох грачів на землі. Завада опинився на споді, воротар наверху. Ворота стояли порожні і мяч тручений припадково підчас зудару Завадовим черевиком котився маєстатично¹⁰ до сітки. Другий заложник, що розігнався на поміч, успів уже виймати мяч по судейським свистку із воріт.

– Є-єє!!! – зазряс трибунами рев тисяч горлянок. Бо вже у найближчих хвилинах найкращий технік «Вихру» Черепаха дістав від середущого напасника¹¹ мяч, «кивнув» Шпильку правого лучника¹² «Грому», стягнув на себе двох помічників і випустив мяч у дірку, між правого заложника і помічника. На трибунах знову всі завмерли. До мяча рвав з усіх сил Черепаха.

⁴ Рахунок.

⁵ Шанувальники, вболівальники.

⁶ Півзахисник.

⁷ Захисник.

⁸ Крайній.

⁹ Штрафна зона.

¹⁰ З повагою, повільно.

¹¹ Центральний нападник.

¹² Півзахисник.

Ще мент, ще секунда! Ось-ось добігне до мяча і тоді... нема рятунку перед його близькою бомбою.

Та знову ненадійно коло Черепахи виринув Завада. Минув його як неповоротного віслюка і прихильники «Грому» з полекшою відітхнули.

А Завада вже був при мячі. Почувши, що Черепаха не зрікся ще ворітних лаврів, крикнув на Кошичка, власного воротаря, щоб вибіг по мяч. В цім менті післав мяч «до дому».

Ба, коби то він післав до дому. А то Завада гримнув «Громові» капітальною бомбою голя попри воротаря, який вибіг, у горішній ріжок сітки, що затріпоталася від несподіваного стрілу і... порвалася на кусники, немов шовкове павутиння жіночих панчіх.

– Є-єє!!! – і рев на трибунах тривав куди довше як перед кількадесяти секундами.

На перерві у шатні не обізався ніхто до Завади навіть згідним словечком. Тільки провідник секції споглядав час-до-часу на нього таким оком, як то кажуть на собаку. А зовсім неслухно. Адже Завада нічим не пошкодив своїй дружині. Без нього і так був би нерішений вислід.

Змагуни «Грому» виходили після перерви знеохочені, опутивши голови, похнюпившись як мокрі кури. Тільки один Завада ішов із чистою совістю і сильною волею допомогти своїй дружині та зрегабілізуватися по випадковій невдачі.

І знову почалася гра. Та тепер уже велася вона майже весь час на половині «Грому». Громівський воротар пописувався раз по разу ефективними парадми, ризковними вибігами, п'ястучками... І не пустив воріт. Грачі «Вихру» двоїлися-троїлися на грищі, так хотіли конче виграти ці змагання. Свисток судді не втихав ні на хвилину. Гра ставала чимраз гостріша, одначе химерна доля не прихильовалася ні в одну, ні в другу сторону. Минали секунди за секундами, хвилини за хвилинами, а вирішення змагань не приходило. До кінця метчу вже лиш кілька хвилин. «Вихор» не тратив надії на свою перемогу, бо далі вдержував свою перевагу. Автім йому вистачило тільки зремісувати¹³, щоб здобути мистецтво¹⁴, коли «Громові» конче треба було виграти.

¹³ Зіграти внічию.

¹⁴ Першість.

Вказівка на великому спортовому годиннику добігала до кінця своєї 45-хвилинної дороги. Напад «Грому» рішив ще востаннє спробувати перехилити терезку перемоги на свою користь. Напад розвинув у бою цілу свою лінію і роздобувши мяч від ворожої помочі, як повинь грянув на ворота противника.

Ясно, що з цілим нападом пустився уперед і Завада. «Вихор» злегковажив очайдушний наступ і не стягнув своїх напасників на підмогу.

А під воротами настала справжня метушня. Мяч почав блукати поміж морем ніг і тільки вряди-годи виходив на середину грища. Та відти вертався знову на карне поле¹⁵ «Вихру». Годинник перескочив уже своєю вказівкою останню мінуту переділку і тільки секунди відділювали її від чорної, товстої риски, що означала кінець змагань.

І тоді, коли вже всі перестали вірити в якенебудь чудо, коли суддя контролював свій годинник із великим годинником майдану, коли з трибун витягнувся довгий вуж видців у напрямі вихідних воріт, сталося на грищі чудо.

Завада заплентався під ворота і в одному менті діставши якимсь дивним чудом мяч випустив його Дранкові, середущому напасникові «Грому». Той не гаючись стрілив на ворота. У тій самій хвилині Завада потручений знечевя, простягнувся як довгий на грищі. За той час під воротами зробилася метушня. Воротар схопив стріл Дранка, але на нього набіг лівий крайник і воротар випустив мяч. На щастя Грубий заложник вхопив на ногу майже з повітря «бальон» і гострим викопом післав його в поле. Радше хотів післати, бо саме в цій секунді підвівся із землі Завада і постогнуючи випрямився на весь ріст... Пекельна бомба, що мала піти далеко в поле, натрапила на голову Завади і знокавтувавши його бистро відбилась під гострим кутом у ліве віконце воріт.

– Є-єє!!! збожеволіли трибуни вітаючи нового мистця, а Завада повалився без памяти на землю.

Не чув він ні несамовитого шуму й гамору глядачів, не чув як його обцілювали товариші і як зносили його з грища.

Прочунав у шатні.

¹⁵ Штрафна зона.

– Вибач, – звернувся до капітана дружини – я не хотів того самобивчого... Через мене мистецтво... – ...в кишені маємо!

Довго не міг зрозуміти Завада, чому коло нього всі панькаються і щойно згодом зрозумів, що він справді стрілив¹⁶ переможні ворота і здобув таким чином гет-трік¹⁷.

¹⁶ Забити гол.

¹⁷ Гет-трик (*хет-трик*, англ. *Hat-trick*) – три голи, забиті гравцем впродовж одного матчу.

Тренер

Хвилювання доходило до вершка.

Простора спортова галя¹ дріжала від вигуків кількатисячної юрби, що приглядалась змаганням. Ішла остання рунда² у розгрівках³ між клубом боксерів «Гаркуша», і «Спартак». «На дошках» танцювали дві постаті у божевільному танку, що вже довший час держав у напрузі кілька тисяч глядачів. Високий, костистий Рачун із «Спартака» натискав останніми зусиллями, силкуючись знокавтувати присадкуватого Мандру. Той подавався взад, уникав ударів. Відпочивав, обсервуючи бистро, коли противник зробить хибний рух, щоб тоді несподівано перейти до наступу. Тренер «Гаркуші» Дукач, викурював папіроску за папіроскою і підсміхався. О, він знав Мандру надто добре. Адже-ж тренував його вже другий рік. Це найкращий із цілої дружини. І тактику чудову має. Спокійний, зрівноважений, але певний. З радістю, з насолодою знавця глядів, як плили гармонійні рухи, чудернацькі, дивовижні, але кожний доцільний, вирахований, просто конечний. Але раптом Дукач забув про папіроску. Рука застигла в половині дороги до уст. «На дошках» зайшла якась зміна. Рачун набирав щораз більшого розгону, нині була мабуть найкраща його хвилина, найкраща рунда. Удари сипались градом так, що Мандра ледви встигав їх відбити. На його обличчі помітно було якесь схвилювання, неспокій. Уже не уступав, силкувався прийти сам до голосу. Вижидав нагоди. І в певному моменті здавалось йому, що саме тепер треба рішучого удару. Нагло стрибнув, вимірюючи страшний удар у щоку противника. Рачун легко похилився взад, що рукавиця тільки легко шарпнула його по обличчі, та в цю хвилину його довга, костиста лапа впала на правицю Мандри вище ліктя, що Мандра тільки зойкнув і зсунувся на долівку.

¹ Заля.

² Раунд.

³ Змагання.

Тисячна юрба заревіла потужно, вдоволено.

Дукач стрибнув на арену. Мандра лежав без поруху, Рачун нахилився над ним, намагаючись піднести його. Та Мандра зойкнув. Права рука звисала безладно. Була зломана.

Простора саля опустіла поволі. Останнім вийшов тренер Дукач. Лютував. З пересердя викурював папіроску за папіроскою і мовчав. Важко було глядіти, як противники усміхались злобно, переможно. О, він до цього не звик.

– Чортяка оцей Мандра! І скільки не вчив його боксерської терпеливості, нині таки не видержав і то в такому рішаючому метчі.

Зломана рука! Так, кар'єра Мандри вже скінчена. Це певне. І то коли? Два тижні перед метчем за золоту чашу, за мистецтво⁴. А без Мандри ради не дасть. Бо ким же заступить його? Ким?

Наздогнав його коло брами його приятель.

– Ну, що-ж тепер буде? – питає зовсім безпотрібно.

Дукач мовчав похмуро.

– Заступника? Всі заангажовані. А нового за два тижні годі підготувати.

Кілька днів ходив Дукач, як стросний. Пробивав перемовити боксерів з інших дружин, намовляв, обіцював добрі нагороди. Все надармо. Кожний був звязаний тісно із своїм клубом.

Тренер Дукач лютував.

І одного дня серед тижня забрив до ждальні кінотеатру. Проходжувався між натовпом, оглядав світлини. У певному моменті став йому хтось болюче на ногу. Відскочив розлючений.

Перед ним стояв молодий чоловік літ двадцять кілька. Більший як середнього росту, широкоплечий. Голова осіла на грубому карчилі, що обертався мов медвідь. Правдивий атлет, силач. Але очі не проявляли почуття своєї сили, певної зухвалости, ні, вони гляділи невинно, погідно. Тепер трішки винувато усміхались.

– Перепрощую, перепрощую, – звернувся чемно до Дукача. – Я баците...

Не докінчив. Дукач зважившись на щось, перервав йому неждано

⁴ Першість.

виміреном ударом в щоку, аж похитнувся і судорожно хопив за поруччя крісла.

– Я теж перепрошую, – процідив Дукач і почав спокійно скручувати папіроску. – Треба дивитися під ноги, добродію! Аякже.

Невинні, лагідні очі незнайомого загоріли неждано. Струснув головою мов струшував сон з очей, заточуючись поступив крок уперед і нагло штовхнув Дукача в груди.

– О? добродій так! – зареготався Дукач. – Попробуємо!

У просторій ждальні зашуміло, юрба ринула хвилею і оточила противників. Гляділи десятки зацікавлених, розсміяних, підморгували значуче і раділи. Мали безплатне видовище. Білстери протискалися крізь юрбу і станули між противниками.

– Панове! Панове! Тут не можна. Прошу вийти!

Противники не уступали. А юрба гула.

– Набик! Хай самі вирішать між собою!

Кілька рук вхопило білстерів за поли і притягнуло до себе, а в крузі станули знов два противники.

Перший удар Дукача відбив незнайомий легко, та потім вони посилалися градом, ціляючи його в живіт, у щоку, в ніс. Інстинктивно заслонювався.

Чув і зрозумів, що перед ним якийсь технік, правдивий боксер, перед котрим не pomoже його сила.

– Фуй-фуй – ревіла публіка.

– Дай йому!

– Не дайся, ти коротковязий, ти медведю!

Та «медвідь» відступав у кут ждальні. В очах мерехтіло, темніло, образи подвоювались, руки мліли під градом ударів. Лють підходила до горла, нагальна, розпучлива, звиринна. Стиснув п'ястуки⁵. Більше вже не заслонювався. Замахав ними, вимірюючи в противника. Але удари зустрічали тільки вільний простір. Дукач грався зі своїм противником. Тамтой безладно глипав довкола. Юрба сміялась, реготалась. Десятки очей горіли цікавістю й насолодою, коли появиліся червоні краплини на щоці молодця.

⁵ Кулаки.

Тоді рванув вперед. Кулаки замиготіли в повітрі. Бив наосліп, але бив здоровенно, розпучливо, не звертаючи уваги на болючі удари.

Дукач відступав. Тепер це вже не була гра, коли мусів перейти до оборонної тактики, тепер була справжня боротьба. Заслонювався перед ударами, але вони були такі сильні, що рука мліла від кожного.

А юрба ревіла, бісилась із радості.

– Добре! Добре!

Крізь юрбу пробивався поспішно Дукачів приятель. Він щойно прибіг засапаний.

– Дукач, Дукач! Що це?

І станув між противниками. «Медвідь» зупинився на хвилину, не видаючи, чи бити й нового противника. Був лютий, що видирають йому добич зперед носа.

Але Дукач усміхався вже привітно.

– Бачиш, треную! Чудовий матеріал! – звернувся до приятеля. А потім підійшов до свого противника і подав йому руку.

– Гратулюю. Дозвольте, що представляю: Дукач, тренер «Гаркуша».

– Михайло Карб – прорік тамтой здивуваний, збентежений. Назвиско⁶ було йому добре знане, нераз у часописах читав. Хотів просто перепросити, ні він властиво не знав, на яку тепер ступити: Та Дукач потягнув його за рукав і представив своєму приятелеві.

– Ходім.

За хвилину сиділи вже всі три у поблизькому ресторані.

– Знаменито, знаменито! – вигукував Дукач. І обходив, обертав Карба кругом. Просто атлет! Ну, оповідajte тепер, хто ви!

– Хто я? – Карб вдоволено усміхався. – Безробітний.

– О, як це?

– Просто! Скінчив гімназію, тепер приїхав на студії ніби. Грошей на оплати нема. Шукав праці, теж нема: От і безробітний.

– І мали коли до діла з боксерською рукавицею?

– Ніколи.

– Чудово! Бачиш – звернувся до приятеля – перший раз пробував

⁶ Прізвище.

цього ремесла і зі мною вже було погано. Щастя, що ти прийшов. Чи ти це розумієш!

Тепер свищу на всі метчі, на Мандру. Золота чаша наша!

– Як же це?

– Як? Пана Карба ангажую до своєї дружини. Потренуємо тиждень, півтора і на рінг! Згода?

– Згода! – зрадів ошоломлений⁷ несподіваним успіхом Карб.

І стискали собі дружно долоні.

– За перемогу!

⁷ Приголомшений.

Втратив посаду (Фейлстон на появу «Змагу»)

Вузьке гімназійне подвіря. Темне й вогке недалеко «пахучих убікацій¹». З одного боку брудна, порепана «потилиця» триповерхової кам'яниці, з другого насип, з третього заплакані, замазані вікна гімназії. Четвертий бік найважливіший. Це високий паркан і в ньому вузенькі дверцята з високим порогом. Від пів до восьмої, коли сторож Корба здійсмає з них велику, заржавілу колодку, відчиняються вони безпереривно й кожночасним скрипотом звіщають прихід нового адепта гімназійних мудрощів. Наперед пропихається кругла шапка, потім вовтузяться плечі, хитається підозріло цілий паркан, врешті рішучий крок і він уже в новому, тісному царстві.

Дверцята саме під міру: ці в мундурках, менші й більші, ще якось пропхаються, та коли прийшлося би оттак «бельферові»² нпр. грубому Гречці – то вже тяжча справа. Взагалі ці дверцята чудовий винахід. Скільки разів просмикнеться чоловік крізь них і опиниться врешті на тісному, темному подвірі, стільки разів западає у свідомості якась «кляпа». Все скінчене. Повороту вже нема. Тут інший світ, інші справи. Зразу вдарить гострий, задушливий фетор³ з «убікацій», оголошить гомін молоді і все те лучиться виразно й чітко з усією науковою атмосферою гімназії. Так, цей фетор – це невідлучний складник фізичної синтези і кристалізації молодечих мізків.

Нині понеділок.

Дверцята відчинені наостіж проковтують цілу масу молодечих тіл, що пропадають, мов десь у мітичнім підземеллі. Гурток семаків більшає. Худошавий Братко позіхає зрезигновано. У нього видовжене, вже постаріле лице. «Гедоніст». На хвилину увагу всіх притягає чепурна

¹ Туалет.

² Вчитель.

³ Бридкий запах.

покоївка, що появилася на балконі сусідньої кам'яниці. Так щоранку, три на восьму виходить вона з жовтою тріпачкою і хідником, розстелює його на залізних поруччях і бе тріпачкою замашисто-лунко: лус-лус-лус. Це своєрідні залицянки до цієї гранатової братії. Братко висловився колись, що то не тріпачка, а її серце лускає-тьохає так го-мінко з кохання. Тепер на її появу Братко усміхається приязно, витягає з кишені руку й киває їй на привіт. Тріпачка зупиняється в повітрі, хвилина перерви і відтак знову лоскіт удвоє сильніший, радісний: лус-лус.

Порозумілись. – Високий як тика Славко жмурить очі.

– «Гедоніст»!

Решта регочеться дзвінко.

– Братку, поможи тріпати.

Братко робить стоїчну міну. Але настрою ще нема. Слідне вижидання. Врешті ще раз скриплять дверцята й ледви пропхавшись крізь них, перескакує поріг нова постать.

– Шпитко! Шпитко! Нарешті!

– Як там?

Присадкуватий Шпитко підходить повагом. У нього ціле лице обидане прищами, що їх видушує він завзято підчас усіх п'ятих лекцій. Очі сірі, без виразу... під носом засіявся легко вус, мов озимина на пораній кертицями ріллі, що важко доглянути їх.

– Давай «Телеграм Спортови»⁴.

Чепурна покоївка обурена, що перестали цікавитися нею, остентаційно⁵ покидає балкон.

– Скорше!

– Як «Україна»?⁶ Виграла?

– Ну, кажи.

– Булку маю.

– Хліб з мармелядою!

Спорт і такі жолудкові справи!.. Шпитко – предивна вдача. На ру-

⁴ «Спортивна телеграма» – польська спортивна газета.

⁵ Демонстративно.

⁶ «Україна» – спортивний клуб у Львові, заснований 1911 р.

ханці⁷ навіть не ворухнеться, остання «оферма»⁸, що навіть через козла перескочити не вміє.

З руханки все: достаточо. А все таки це людина, що найбільше цікавиться спортом. Що понеділка купує спортовий «Телеграм», збирає спортові хроніки з ріжних часописів, ховає обережно до теки і приносить тут. Зараз обступають його юрбою. Тоді флегматично оглядається, висунувши ріжок часопису з теки.

– Давай прочитати.

Німий запит.

– Даю булку.

Шпитко перечить головою.

– Дві! – підступає той.

Шпитко надумується. Врешті відпроваджає інтересанта набік.

– Маєш.

Дає, але під двома умовинами: 1) Заплата згори. 2) Не вільно дати за ніяку ціну прочитати другому і поділитися прочитаним. Готово. Перечитав один, бере другий на тих самих умовинах. Шпиткова течка росте, пучнявіє, поки врешті румяні булочки не доберуться до верху. Тоді приходить черга на кишені. Проста справа. Хочете читати, платіть, а що не хочеш дати один з другим десять сотиків, давай гроші в натурі. Ще краще. На третій, четвертій перерві продасть однаково добре, навіть солено, призбираний крам.

Нині сипляться ці самі пропозиції.

– Дві булки.

– Хліб з мармелядою.

– Я дам з мішаниною.

Але Шпитко мовчить, і таємничо підсміхається, похитуючи головою.

– Ну.

Шпитко згорда махає рукою.

– Панове! Нині по чотири булки. Інакше не дам!

– Ов?!

⁷ Гімнастика.

⁸ Невдаха.

Всі переглянулись. Таємнича міна Шпиткового обличчя інтригує всіх, що обступають його ще щільніше.

– Давай!

– А то чому чотири?

Шпитко жде аж зацікавлення дійде до вершка. Тоді знову бомкає спокійно.

Славко жмурить заспані очі, що глядить трохи зизом.

– Ну?

– Чорт побрав! – вибухає вкінці. – Позичте ще дві булки, хай цій па-жері замкну хавку та й довідаємося!

Шпитко робить ображену міну.

– Ти сховай собі. Обійдуся. Тільки заявляю. Від тепер такса по три булки. Нині не беру нічого.

І з тими словами поволи відчиняє течку і витягає часопис.

Десять рук рванулося разом.

– Гов, не подеріть!

Славко жмурить ще більше очі, Братко отвирає з дива губу, низький, пуцуловатий⁹ Дригайло стає на пальці.

– Шпитку! Ааа це що?

Шпитко споглядає достойно, велично.

– Наш український спортовий часопис «Змаг».

– Наш?

– Український?

– Яким чудом?

– Читайте.

Читали, приглядались, із рук собі видирали. Ціле подвіря зароїлося, загуло і хвилево обступили всі семаків.

– Що це? Що це?

– Наш спортовий часопис.

А Славко скочив на брудну купу снігу в кутку й замахав «Змагом» у повітрі.

– Товариші, товариші! Оце український спортовий часопис «Змаг». Від нині нема для нас ріжних «Спортових Телеграмів» чи іншої біди,

⁹ Товстий.

є лиш український спортовий часопис «Змаг».

Хай живе «Змаг»!

– Хай живе «Змаг»! – загули дружно, наче монархісти на появу нового престолонаслідника.

– Хай живе!

*

Цього понеділка посипалось найбільше двійок. Бо кожний був зацікавлений чим іншим. Читали, з рук собі видирали, дискусії провадили і пляни снували. Раділи, тріюмфували.

А у Шпитковій лавці були цілі гори хліба і булок. Несли з радости та ніхто купувати не хотів. Споживав сам задумано. Очі йому світилися. А звідусіль плили все нові й нові транспорти.

– На маєш! – присудив врешті Славко. – Але знай, що це востанне. Бо від нині тратиш «посаду» й заробіток. Наїджся, чоловіче, на ціле життя. Від нині кожний сам купує собі часопис. Адже це ж наш єдиний український спортовий часопис.

Румяні булочки сміялись до всіх погідно, поки збентежений Шпитко не сховав їх під лавку.

– Ааа... – махнув якомсь дивно рукою і замовк.

А решта реготалася широко.

Тиждень на офсайді

1.

Цього року маємо правдиву мало-польсько-руську осінь в найкращім українськiм виданні, значить капуснячок тільки десь-колись росить із захмареного неба, тільки десь-колись зломить хтось ногу в розкопаних джунглях львівських вулиць, тільки десь-колись застрягне фірманка з дихавочними шкапенятами в розмитих дорогах під Бібркою, чи Козовою.

Сонце світить якби на світі зовсім не було китайсько-японської авантури¹, лавкового гетта², куреркових фаєрверків загонистого ПАТ-а³, якби не летіли шиби від нормалізаційно-консолідаційного каміння⁴, словом – якби на світі панувала справді скрізь і всюди англійська засада «ферплей».

Тієї чарівної осени не може закаламутити навіть облога судді Раніша⁵ на дрогобицькiм спортиві грищі, якого тамошні «кібіці»⁶ хотіли силоміць скупати в нафті, чи в іншій мінеральній ріднині...

Словом осінь вдалася напрочуд! Тільки вибігти на грище і грати. А проте наші спортові товариства всю свою енергію зуживають тільки на те, щоб перевести якнайінтенсивнішу підготову до... зимового сну.

¹ Мова йде про японсько-китайську війну, що почалася у 1937 р.

² Автор має на увазі репресії польських шовіністів проти єврейських студентів, яким заборонялося сидіти у лавках разом зі студентами польської національності.

³ ПАТ – Польське телеграфне агентство.

⁴ У кінці 30-х років остаточно зазнала невдачі спроба т.зв. нормалізації польсько-українських стосунків, започаткована у 1931 р. політиками УНДО та польським урядом.

⁵ Мова йде про футбольного суддю Раніша, який вів матч львівської «України» з польською командою «Юнак» з Дрогобича, львів'яни перемогли 2:1, проте, як признав сам арбітр, внаслідок «терору» публіки рахунок мав би бути вищий для українців, див. *Ілюстрації до системи відносин, в яких змушений жити наш спорт* // «Змаг», 1 листопада 1937. Ч. 38. С. 3.

⁶ Уболівальник (поль.).

Куди ділися футболісти «Поділля»?⁷ Де запропастилися спртовці стрийської «Скалі»? Мабуть одні потонули десь на Руській Долині, другі помочивши ноги під Дулібами пірнули на дно Стрия і слід за ними застиг. Про надвірнянський «Бескид» то таки шкода вже й говорити. Просто тамошні спртовці задивились на верховинських ведмедів і собі поснули у затишних гаврах-домівках.

Осьтак виглядає закінчення нашого спортивного сезону. Просто деякі спортові товариства закінчили його ще перед... закінченням.

Зате гарячішу кров мають наші спртовці із Закарпаття. Ось перед кількома днями привіз нам задиханий самовар (що його на лінії Львів-Сянки називають особовим поїздом) почту і з нею вістку:

«В Ужгороді відбувся на грищі «Руси»⁸ футбольний метч ЖОНАТІ – ПАРУБКИ, який покінчився заслуженою програною парубків у відношенні 2:4. Правда, парубки нарікали по першій половині на стороничість жонатого судді і викинули його, заступивши «холостяком», одначе жонаті таки не далися судді та парубкам і перемогли. Значить, що жонаті таки краще стріляють голі! І то стріляють навіть тоді, як суддя-парубок свистав немов льокомотива, офсайди. Невдоволена публіка протестувала, мовляв жонаті тільки в дома є завжди на офсайді. У найбільшому страсі були жінки жонатих, побоюючися зовсім слушно, щоб зависні парубки не покалічили їхніх мужів».

Друга вістка із держави небіжчика Масарика⁹ заскочила нас ще більше своєю неімовірністю, хоч там вона зовсім імовірна. Радимо нашим спртовцям «чинним і нечинним» записати собі її до альбому і прочитувати кожного ранку перед сніданком і вечором перед сном: В Кошицях відбувся Маратонський біг, в якому стартувало 41 змагунів. У цій міжнародній конкуренції стартував теж змагун, що мав ні менше ні більше тільки 72 роки. Найважлише, що той змагун скінчив біг без скорчення мязів і не мав ніяких претенсій до переможця. Якби так я відважився запропонувати нашого кандидата із наших сеніорів, то це викликало б не тільки обурення самого кандидата, але й згіршен-

⁷ «Поділля» – український футбольний клуб з Тернополя, заснований у 1908 р.

⁸ «Русь» – українська футбольна команда з Ужгороду, виступала у першій лізі Чехословаччини.

⁹ Томаш Масарик (1850-1937), – перший президент незалежної Чехословаччини (1918-1935), історик і філософ.

ня нашої прилюдної опінії¹⁰. Може й у нашім Маратоні стартуватиме на другий рік якийсь наш ольд-бой¹¹, що матиме стільки літ, що наші цьогорічні маратонці всі три разом. А може аж за трицять літ діждемося участі наших ольд-боїв у поважніших імпрезах, бо приблизно спізнались ми на стільки у спорті за іншими націями.

Третя вістка цікавить українських соколів¹², які стоять напередодні сокільського здвигу: У Празі відбулася сокільська спортова імпреза, яка згуртувала коло 120000 соколів, сокілок і сокільського dorocту не враховуючи туди наколесників¹³, автомобілістів, вершників і т.д. Із Праги вирушили гінці, які дійшли до найдальших закутин чехословацької держави.

Чи наша скількість учасників півтора чи навіть двох-трьох тисяч учасників не виглядає трохи за скромно?

Із вище наведеного бачимо, що тільки в нас настала вже спортова зима, хоч нема ще снігу, ні морозу, ні наквашеної капусти.

Що торкається квашення, то вже в найближчу неділю зможемо дещо побачити з тієї ділянки на боксерських змаганнях «України»¹⁴ зі «Стшельцом»¹⁵. Правда там капусти не буде, але таки один другого добре заквасить у ніс. Ясно, що ми хотіли б, щоб наші якнайбільше наквасили противника¹⁶.

Ще тільки наколесники рятували «гонор» літнього спорту і минулої неділі відбули «офіційльне» закінчення із «неофіційльним» (черговим, але не останнім) скандаликом. Офіційльне закінчення відбудеться щойно при зеленім столику, бо деякі наколесницькі судді так полюбили зелений кольор весни і літа, який їм заліз глибоко в голову, що вони повірішували «Україні» змагання на «зелено»¹⁷.

¹⁰ Громадська думка.

¹¹ Спортсмен-ветеран, який продовжує займатися спортом (*old boy* – старий хлопець, англ.).

¹² Соколи – члени гімнастичного Товариства «Сокіл», заснованого у 1894 р. у Львові, найбільш масової спортивної організації в Галичині.

¹³ Велосипедники.

¹⁴ Мова йде про львівський клуб «Україна», який, крім футбольної секції, мав теж боксерську, велосипедну та інші.

¹⁵ «Стшелець» – польський боксерський клуб зі Львова.

¹⁶ Переможцем тих змагань стала «Україна» рахунком 9:7, див. *Перший успіх боксерів України // «Змаг», 8 листопада 1937. Ч. 39. С. 2.*

¹⁷ Мова йде про те, що через зловживання суддів, велосипедна команда «України» не отримала Кубка Східних Торгів і міста Львова, див. *Ілюстрації до системи відносин, в яких змушений жити наш спорт // «Змаг», 1 листопада 1937. Ч. 38. С. 3.*

Ось стільки приніс один тиждень, не враховуючи туди замкнення для «юнацької» публіки грища «Юнака» в Дрогобичі. На щастя, чи жаль те замкнення настільки нешкідливе, що «покривджена» дружина буде грати тільки один матч із стрийською «Погонею» на своїм грищі. Хто зна, чи таке замкнення не більше небезпечне для гостей, як сама публіка. Бо тоді... навіть поліція не буде мати причини до інтервенції...

Зате «Проломові»¹⁸ ніхто не замикав грища, бо він сам собі замкнув його аж до весни, радий, що все нещастя покінчилося для нього на «щасливій тринадцятці». Віримо, що «Пролом» буде мати справді таке велике щастя до тринадцятки і на весну відібере собі на своїх противниках тринадцять страчених пунктів.

А ми покищо чекаємо до чергової неділі, що може справді хляпне із небес розкислий капуснячок і дасть багатьом нашим не розкислим спортсменам добре заслужений солодкий відпочинок.

¹⁸ «Пролом» – українська футбольна команда із Станіславова (нині Івано-Франківськ).

2.

Коли минулого тижня починав фейлстон, забув із привички додати «коби не наврочити» і тричі сплюнути позад себе. Бо на правдивий осінній капуснячок не треба було довго ждати... Прийшов ніким не-прошений, сипнув ледовою мрякою і відразу розкисли вулиці, люди і... спортсці.

Та найбільше розкисли польські спортові діячі після повороту репрезентантів Державної Ліги з Франції. Виявилось, що воно не дуже безпечно висилати дружину до побратимів французів, бо лігові «аматори» аж надто ласі на примани професійного життя футбольних професіоналів. Не багато бракувало і кількох польських найліпших футболістів із найгірших аматорів було б застрягло у паризькім клубі «Рейсінг Клюб». На те вплинула не так «лямпка» доброго шампанського, яким польських гравців почастивали французькі футболісти, але примани світової вистави і добрі грошенята, що їх щедрою рукою, чи пак губою приобіщували париські манеджери.

Що з цілої справи зробився маленький гучок, нікого воно не дивує, тільки дивно, що самі герої виправи по золоте руно називають соромливо цілу халепу словами львівського Щепця і Тонця¹⁹ «буйдою»²⁰.

Та не знати, хто кого буюв і хто кого справді «набуюв». Мабуть ціла халепка скінчиться на тому, що гравців, які спокусилися на шампанське, покарають за надмірне «знищення алькоголю». І слушно, бо «аматорський спорт спортом», але пити таки треба вміти і міру знати...

Справа із французькою авантюрою цікавить нас так сказати б тільки посередньо. Зате куди цікавіша для нас справа «Юнака», що про неї ми писали минулого тижня. Виявляється тепер, що ціла несподіва-

¹⁹ Щепцьо і Тонцьо – популярний у 30-х роках дует львівських сатириків, що виступав на львівському радіо із гумористичними програмами. Актори говорили львівським діалектом т.зв. *балаком*.

²⁰ Брехня, неправда (поль.).

на «спренжистоць»²¹ ВГід²² була щонайменше передчасна, бо в Дрогобичі не було аж так страшно, як те суддя метчу «Україна» – «Юнак» п. Раніш змалював. Отже прімо: дрогобицька публіка не хотіла зовсім п. Раніша побити... Так заявили представники «Юнака» на засіданні Л.О.З.П.Н-у²³ – вони не хотіли його навіть полоскотати. От трохи покричали собі, як воно буває на кожнім метчу, навіть не образили судді. Секундо: п. Раніш не потребував їхати аж на стацію до Борислава, бо представники «Юнака» хотіли відвезти його на дрогобицьку стацію автотом. Отже, коли п. Раніш таки переїхав до Борислава то це його вина, не спокійного клубу, який до спокійної публіки виставив аж кількадесять впорядчиків і кільканацять поліцаїв.

Цікаво тільки, що тепер із тої халепи виїде, бо сарака суддя дістав був спершу сатисфакцію, цофнув²⁴ свою резигнацію... і тепер не має ні сатисфакції, ні... звороту коштів примусової гостини в Бориславі.

Нема то як Соломонові рішення!..

Лицювало б і про наше спортове життя кілька офсайдів вилапати, та щож те наше спортове життя таке багате в темпо, рухливість, енергійність, ініціативу, що й на офсайді важко когонебудь приловити...

Щось нам таке марилось чи снилося, що станиславівський «Пролом» не поклався ще в зимовий відпочинок і щоб переконатися чи його напасники не забули вже стріляти голів, вибрав собі противника Б-клясову «Станиславовію»...²⁵Мабуть проба не повелася, бо про той метч, який імовірно відбувся минулої неділі, ні слуху, ні диху, ні листу... від нашого станиславівського дописувача. Га, мабуть і він піддався розкішному осінньому безділлю.

Коби то лиш він! А то багато наших кореспондентів (не кажу вже про самі товариства) заспівало собі: «Ой люлі, люлі! До сну колишуть голі...», чи пак спомини про голі, що їх стрілили наші клуби ще два три місяці тому.

І прошу увявити собі чи воно неприємно дрімається, такому скажім,

²¹ Зібратись у собі, бути рішучим (поль.).

²² Wydział Gier i Dyscypliny – Відділ ігор і дисципліни, інституція покликана наглядати за правильним проведенням спортивних змагань.

²³ Liga Okręgowa Związku Piłki Nożnej – Окружна ліга футбольного союзу (поль.).

²⁴ Повернув (поль.).

²⁵ «Станіславовія» – польський клуб зі Станіславова (нині Івано-Франківськ).

самбірському «Дністрові». Грозила йому небезпека, що ось-ось пере-скочить дрогобицько-бориславсько-варшавські махльойки²⁶ і мусітиме клопотатися про А-клясу. На щастя суддя вилив собі трохи за обшивку, воротар взяв 25 зол.²⁷ «а конто» до дірявої кишені і справа була врятована. Правда зробилася маленька халепа, пішов до Дрогобича якийсь протест, але позатим товариство має святий спокій і може найспокійніше відпочивати «блаженим сном», доки не пригріє весняне сонічко... при кінці червня.

Правда, люди цікаві, ласі на сенсацію хотіли б щось довідатися про дальший хід цілої незвичайно повчальної спортової афери, дехто хотів би, щоб українське громадянство²⁸ могло більше про все довідатися, обстати за своїм товариством, але пощо стільки галасу знечевя? Пощо турбувати людям «доброї волі» відпочинок? Адже про неприємні справи залюбки так мало говоримо... воліємо, коли чужинці почнуть про нас говорити!

Львівський «Век Нови»²⁹ реклямуючи Другому «Соколові»³⁰ метч з «Україною» написав таке: «Чи «Сокул» буде тим жертвеним козлом із приповідки – побачимо. Маймо одначе надію, що стріча «Соколув» на цитаделі з «Україною» буде для них переломова. Хочемо їх бачити від цього метчу тільки переможцями... Гей браця Соколі!...»³¹.

Правду кажучи до тієї реклями не треба було б мені нічого додавати, бо шановний автор цієї замітки має справді визначний талант гумориста. Проте свербить язик докинути кілька слів. Під цю пору, коли пишу ці рядки, метчу «України» зі «Соколом» ще не було³², отже не можу написати чи захохта до браці соколів помогла. Та чи не буде воно так, як минулої неділі з «Програмом Спортовим», який зі щирої душі віщував перемогу «Погоні» і вийшло навпаки. Вкожнім випадку цікаве, що від якогось часу польська спортова преса чимраз частіше виявляє свої

²⁶ Нечисті комбінації (поль.).

²⁷ Зол. – злотий, грошова одиниця у Польщі.

²⁸ Тут у значенні *громадськість*.

²⁹ Польська газета, що виходила у Львові.

³⁰ «Сокул» – польський футбольний клуб у Львові.

³¹ Гей, брати Соколи! (поль.).

³² Згаданий матч закінчився перемогою «України» над другою командою «Сокола» результатом 2:0, див. *Знаменний дебют Богурата. Україна – II. Сокул 2:0 (2:0) // «Змаг», 8 листопада 1937. Ч. 39. С. 1.*

скриті побажання, що рада б бачити «Україну» та наші спортові клуби
десь за спортовим припічком...

Гей браця «спортовці» з лапками і без лапок, чи бува не хочете ви
і до вашого «аполітичного» спорту прищипити «консолідаційні» гасла.

Мовляв: єднаймося, бо гряде українська небезпека! «Україна»,
«Сян»³³ чи інші луплять шкіру, аж дрантя з футболівок³⁴ і дресів³⁵ ле-
тять, а ми «ніц»?³⁶

Гей браця соколi! Єднаймося – не даймося!

³³ «Сян» – український футбольний клуб у Перемишлі, заснований у 1929 р.

³⁴ М'яч (поль.).

³⁵ Спортивний одяг (поль.).

³⁶ Ніщо (поль.).

3.

Не штука зловити крука, та штука навчити його... стріляти до воріт³⁷. Оттак могли б собі проломівці нашіптувати заєдно до вуха, по кожнім програнім метчу. Правда метч не завжди мусить бути програний... Іноді можна його навіть і ремісувати³⁸, хочби й з Б-клясовим противником.

Може декому неясно буде, що ці слова мають означати?

Позволю собі без помочі ПАТ-а³⁹ пояснити.

Отже, що про «Пролом» не мали ми досі змоги поділитися з нашими читачами ніякими вістками, не наша вина й тимпаче не нашого дописувача. В мовчанці, яка зацарила над Станиславоном, мачали свої пальці: свати, чи пак бог подружжя, виділ «Пролому» і вищі сили, значить противники нашої (станиславівської не львівської) дружини⁴⁰, які навіть і в товариських метчах не хотіли дати змоги виграти, та слава на цілу Галичину стрілова нездарність напасників «Пролому».

Щоб розшифрувати ці три позиції, мусимо зясувати собі ось що:

Зі Станиславоном дістали ми посередньою дорогою таку ляконічно-телеграфічну вістку: Перекажіть до «Змагу», що «Пес сказився і вже нився!».

Отже наш станиславівський дописувач «Пес» – це його псевдонім – вступив у подружній брак і тому мовчав, бож відомо, що в подружжі панує справедливий поділ роль: вона говорить – він мовчить. Не пересуджуючи того, що в тім випадку справа малася трохи інакше, мусимо оправдати нашого коханого співробітника і висловити йому з тієї нагоди на правду наше глибоке співчуття, чи пак радість з приводу нового кроку у спортовій кар'єрі. Віримо, що за прикладом ужгородських

³⁷ Забивати гол у ворота.

³⁸ Зіграти внічию.

³⁹ Польське телеграфне агентство.

⁴⁰ Команда.

спортовців стане він завжди в обороні чести жонатих і докаже, що і на грищі і всебе в дома на офсайді не думає (бодай покищо) стояти. Та віримо теж, що його подружжя не буде мати більшого впливу на його спортивно-журналістичну форму.

Отже тому бажаємо йому рекорду голів... у першій дружині, постійної форми в подружжі і многая, многая літа в діяльності на користь «Пролому» й українського спорту.

Якщо проломівським змагунам не виходить стріл⁴¹, то радимо їм застосувати таку рецепту: понавішувати довкола воріт глиняних глечиків. Кожний змагун мусітиме так довго тренувати стріл, аж навчиться стріляти не збивши ні одного глечика. Рахуючи такий один глянаний глечик тільки по 25 грошів, то один тренінг може дати бодай десять розбитих горшків, що знову дасть у грошах 2.50 зол. Напевно по кількох тренінгах буде чимраз менше розбитих горшків, а зате більше голів.

Зовсім з іншої бочки походять причини, коли торкається справа виділу «Пролому». Мабуть там таки щось не кляпсе, коли невдачі йдуть за невдачами, а виділ мовчить та й не турбується ні програмами, ні дальшою долею товариства.

Злобні кажуть, що надвірнянський «Бескид» тільки на те й чекає, щоби влізти в тепле місце в А-клясі. Та чи не ліпше було б, якби «Бескид» увійшов до А-кляси і «Пролом» нікому місця не відступав. Раджу нашим спортсменам із долини Бистриці над тим призадуматися й ануж удасться...

«Бялі»⁴² з Борислава захопилися за не дуже «бялі»⁴³ способи авансу до А-кляси і загналися в своїй «спортовій» діяльності так далеко, що дрогобицька підокруга мусіла відсвистати офсайд. Таким чином опинилися на офсайді деякі діячі «Бялих», та «зразкові спортсменці» і деякі – на жаль – наші (чи не добре було б при слові наші поставити лапки?) грачі.

Словом з афери «Бялих» зробилася «чарна»⁴⁴ афера з чорним закінченням.

⁴¹ Забивати гол.

⁴² «Бялі» – польський футбольний клуб.

⁴³ Білі (поль.).

⁴⁴ Чорна (поль.).

Тепер слово за «Дністром». Його змагуни повинні доказати, що навіть ще крутіші стежки противників були б їх не звели на манівці у спортовій кар'єрі і що А-кляса належить їм зовсім справедливо. Отже:

«Гей Дністре наш Дністре..!» – закусити зуби і до бою! На другий рік хочемо бачити дністровиків у боротьбі за вхід до Окружної Ліги!

Окрема згадка належить ще й нашим боксерам, які минулої неділі набили свого противника в мистецьким метчу⁴⁵.

Прошу не думати, що набити когось у мистецьким метчу ще й за першим виступом, така легка річ. Адже противник не хоче спокійно стояти і вічікувати, аж ви йому розквасите шкіряною рукавицею ніс. Він і собі теж вимахує руками та при тому нераз рукавиця довбенькою спаде на щоку, чи під око. А рукавиця не гласкає, ні... Хто не вірив би, хай спробував би напр. стати собі оттак для розваги на три хвилини «спарінгу» (в боксерській мові це значить: ану, спробуймо, хто кого ліпше свисне!) з таким невинним ягнятком (87 кг. живої ваги) як дебютант у дебюті Помірко!⁴⁶

З доброго серця подам адресу, куди треба перед таким спарінгом піти: аптика Терлецького, Львів, Ринок, ріг Гродзичьких і Домініканської та купити пачку вати і йодину.

Це так, на кожний випадок. Після такого спарінгу поручаю вже тільки міське поготівля⁴⁷.

Отже зваживши всі ці причини, мусимо прийти до висновку, що успіх наших боксерів таки справді великий, і що ми вже вирости потрохи з того, що нас товкли поза вуха. Тепер, коли треба то й ми вміє-

⁴⁵ Мова йде про боксерів львівської «України», які перемогли польську команду зі Львова «Стшелец», див. прим. до першого фейлетону.

⁴⁶ Михайло Помірко, – боксер львівської команди «Україна», один із найпопулярніших українських спортсменів 1938 р. в Галичині. Про його першу боротьбу «Змаг» так писав: *Треба ще згадати про Помірка (важка вага), який став героєм змагань, добуваючи при стані 7:7 такі конче потрібні 2 пункти. Його боротьба була одночасно його першим боксерським виступом, по двох тренінгах, без відповідної заправи і хоч спосіб його боротьби викликав сальви сміху, проте він виграв певно [із Яшовським – В. П.], що дає теж йому найкращі надії на майбутнє*, див. *Перший успіх боксерів «України» // «Змаг», 8 листопада 1937. Ч. 39. С. 2.* Бути може, що Михайло Карб з оповідання І. Смолія *Тренер* – це Михайло Помірко.

⁴⁷ Швидку допомогу.

мо підсунути противникові п'ястук⁴⁸ під сам ніс. Не тільки підсунути, але й «засунути», коли треба.

Сподіємося, що наші боксери й на далі триматимуть свій боксерський прапор високо, чи пак рукавицю і вже в найближчій мистецькій метчу з «Чарними»⁴⁹ дадуть пізнати знову силу українського п'ястука⁵⁰.

Тільки, щоб не відступали, коли трохи заболить! Таж старий Тарас Бульба добре наквасив синам носи і вони йому теж наквасили, а проте ніюдин із них не відступив.

⁴⁸ Кулак.

⁴⁹ «Чарні» – польська боксерська команда зі Львова.

⁵⁰ Змагання боксерів «України» з «Чарними» закінчилися поразкою українців 6:10, зокрема Помірко програв із Адамком, див.: Т. Чорній, *Другий метч – перша поразка* // «Змаг», 29 листопада 1937. Ч. 42. С. 5.

4.

Пробую собі з усіх сил уявити вражіння людини, що напр. паде зі сходів надолину. Адже така людина покинула вже найвищий ступінь на горі, але не доторкнулася ще долини. Так сказати б увесь той час, коли відбуває примусову дорогу з гори на долину, висить «між небом і землею».

Уявляю собі, що в такої людини мусить бити страшенно дурне вражіння...

Оттаке то вражіння, шановні читачі, і в мене тепер, коли силуюся зібрати цікаві офсайди з цілого тижня. Адже я в такій самій ситуації, як та людина, що вже злетіла згори і ще не впала надолину... Не знаю просто про що писати. Бож літній і осінній сезон уже закінчився, а зимовий ще не почався. Страшенно дурне вражіння для фейлетоніста, коли треба про щось писати і нема про що.

Нема про що і вже!.. Хіба, що згадаю кількома словами про юніорків⁵¹ «України», які заграли підчас минулонедільного турніру⁵² як... найкращі ольд-бої⁵³. Від своїх старших товаришів засвоїли вони собі все те, що в тамтих виявилось «рутиною і досвідом», значить повільність і нерішучість. Нема що, добрий приклад все дає добрі успіхи: тому, що старшим не дуже по душі були тренерові «рунди», то й молоді гравці подумали, що... мяч не заяць – не втече!

Сяку-таку розвагу в теперішнім спортовім безробітті приносять ще наші боксери. Програла, бо програла, але п'ястуками таки махали аж дим ішов... від папіросок, що їх «спортова публіка» викурила

⁵¹ Юнацька команда.

⁵² Мова йде про футбольний турнір чотирьох найкращих команд Львова, що відбувся 21 листопада 1937 р. Участь взяли такі команди: «Україна», єврейська «Гасмоней», польські «Чарні» і «Погонь». «Україна» - «Гасмоней» 0:0, «Україна» - «Чарні» 0:2. Див. Т. Ч.[орній], *Дефіляда доросту «України» перед замкненням сезону 1937 // «Змаг», 22 листопада 1937. Ч. 41. С. 1-2.*

⁵³ Спортсмени-ветерани.

на цьому метчу⁵⁴. Бувало, що хвилинами дим прослонював рінг і тому теж мабуть панове судді не бачили густо-часто фавлів⁵⁵, що їх робили «Чарні». Затуманили їх теж сиві дими й підчас боротьби Рудницького з Тишкевичом. Якби не той дим, то хто зна, чи наш Рудницький не був би зремісував⁵⁶ своєї стрічі.

Із цього метчу залишився таки жмут вражінь у моїй небоксерській голові. Отже перше: Кіт бився не як кіт, але як їжак. Скручувався в клубок і пхався противникові під пазуху. Помірко, зложився до оборони як світової слави технік і ждав коли його противник піддасться. Під противником тряслися зі страху ноги, як жидівським демонстрантам під політехнікою, але коли побачив, що не такий чорт страшний, як його малюють, «зачіпив» кілька разів Помірка і виграв боротьбу. Міркування після стрічі такі: програв не Помірко, тільки його дорадники, що вірадили йому наступати. А то треба було таки так, по парубоцьки молотити! Найприкріше в програній Помірка те, що він набрав, так сказати б на самі свої імянини в «буфет» і в «циферблят». Хай буде, що удари противника були нашому Шмелінгові⁵⁷ стільки, що «псові муха», проте воно таки неприємно на самі імянини... Та віримо, що вже при найближчій нагоді кожемяка «України» помстить свої неfortunні імянини.

Ось і стільки всіх офсайдів вдалося мені зібрати на нашім ріднім загумінку. Дасть Бог, упаде сніг, то напевне призбирається тих офсайдів більше.

А покищо огляньмося по чужім смітнику.

Старому, 72-літньому марафонцеві позавидував слави один дотепний книговод⁵⁸ з Англії і замість далі вести над мрячною Темзою торговельні книги, рішив поводити трохи людей за ніс. Найважніше, що йому те рішення вдалося. Отже містер Кеннет Бейлі вистартував на париську світову виставу зі свого матірнього міста Борнемавт. Хотів він

⁵⁴ Мова йде про змагання боксерів «України» з «Чарними», що закінчилися поразкою українців 6:10, див. прим. до фейлетону ч. 3.

⁵⁵ Порушення правил.

⁵⁶ Зіграти внічию.

⁵⁷ Мова йде про славного у 30-х рр. німецького боксера, чемпіона світу Макса Шмелінга (Max Schmeling, 1905-2002).

⁵⁸ Бухгалтер.

не тільки відбути приємну подорож, але й поставити рекорд у новім «маратонським» бігу. Він прибіг до пристані Сутгемптон саме у хвилині, коли відїздив до французької пристані Шербург пароплав «Королева Мері». Пасажири аж роти пороззявляли з дива, коли побачили, що містер Бейлі чимчикує в коротеньких штанцятах довкола чердаку, не зупиняючись на на хвилину підчас їзди. Зі Шербургу побіг він без зупинки до Парижа. По 28 годинах прибіг він з парадом на світову виставу, де його ще з більшою парадом привитали.

Та деяким професіоналам-бігунам, що черпали зі свого спорту добрі грошки невсмак був той рекорд і вони почали шукати діри в плоті.

І знайшли. Із Шербургу до Парижа є 340 км. Недовірки обчислили, що містер Бейлі мусів би перебігти 12 км. на годину, коли найкращі догодистансовці⁵⁹ можуть зробити ледви 7 км.

Щось не теє з рекордом містера Бейлі... А він хитрун всіх собі спокійно в Шербургу на поїзд – як згодом виявилось – і гарненько переїхав собі до передмістя Парижа.

Ось таку штуку втяв преславний син Альбіону. Не він опинився на офсайді, але поставив всіх парижан на цю спалену позицію...⁶⁰

І то не для користи, а просто собі оттак для спорту!

А в нас уже навіть добре пожартувати ніхто не хоче для спорту...

⁵⁹ Бігун на довгі дистанції.

⁶⁰ У значенні «поза грою».

Зинаїда Савич

Репортажі

№ 8-9. NADSIANSKA ZEMLJA Przemysl. 23 maja 1939 R. 1

НАДСЯНСЬКА ЗЕМЛЯ

ДВОТИЖНЕВИК

уша, шевали і конунки і совіти і ліберальні держави, а слово Христове не живе.

Не боронити дітям! Се слово зобов'язує і совіти міністрів освіти, президентів, комісарів, батьків, газет, читальні, побіч учителів, редакторів безбодних часописів. Не боронити дітям приходних часописів, слово зобов'язує і революціонери... Не боронити ти, бо молоді вже право йти дорогою до неба, до свого Бога...

Хто згрішить одного з тих малих, які кажиш до шні і якиувси в морську глибину. Се слово є наче мечем огненним для кожної душі і його заколючують через відривання віри. Іншіжні словами: „Лишіть жовка, вічного шаста... не смійте сего торкати, бо горе вам! Хто відриває молоді від грудей ватери-перви тої Ірод провиза-стріне прокли Бога і історії світа! Хто відриває молоді катехизи, молитвенник з рук твоїх - Іродом... Хто загорожує жовка на шляху на ведальне богослуження своїми книжками, відтагає її від св. Слова, сей є Іродом, діяволом, злиж духом, що сизується тяжка відвічальність, тисна як жорновий погроза Спасителя...

діяволом, як народом без віри". Неважко стракити більшовицького прапорища в Росії і на Україні і та загірета пишуть грізне: „Маме, Тенель Фарес“.

П. Шаста молоді по християнській ан-хованої.

Чоловік потребує страху Божого, по-требує совісти, ласки, щоб бажати і ро-бити те, що є благородне, добре і влезше.

Пристрасть в серию кидас много разів, човником то в ту то в іншу сторону, „множенню в огню, множенню в воду“. Похоть питає: Чому маю робити те гірше зля, яке так манило до себе. — Релігія від-повідає, бо так Бог хоче!

Пристрасть питає: Чому і яки прав-но приказує батько а я маю слухати? — Релігія відповідає: Бо така є четверта за-повідь! Бог так приказав!

Пристрасть питає: Чому я могого во-скерито, нікто не побачить і буду нати спо-ронне. — А релігія каже: Не убий! Бог забо-роне.

Пристрасть роздумує жар печистих бажань: „Діаболом і шаста... Іродом... Хто загорожує жовка на шляху на ведальне богослуження своїми книжками, відтагає її від св. Слова, сей є Іродом, діяволом, злиж духом, що сизується тяжка відвічальність, тисна як жорновий погроза Спасителя...“

По забутих селах (Репортаж з Надсянщини)

Нічого тут замітного

Легідно заокруглені лисі горби з копами вівса й зо щіткою виполовілої стерні, вузькі загони бараболь, де-не-де латки конюшини в рожевому квітінню, часом неужитки з колючим ялівцем. Нерівні, вигризені плугом межі, тверді дороги з вибоями й обнаженим зливними дощами камінням.

Такі тут поля.

Властиво майже ніяких емоцій для туриста. Ні підхмарних чорногірських верхів, ні недоступних скель Горганів, ні бурхливих рвучких рік.

Хіба ліси, що ними можна йти нераз й по кілька годин. Ніжні, соромливі берези, кучеряві явори, ясені, стрункі граби, кремезні суворі дуби, граціозні іви. Багато всілякої деревини. Можна ще якийсь час поїздами вивозити її за границю.

... В лісі терпкий запах листя, вогкі затінки й тиша. Ніщо не перериває задуми мандрівника. Тільки час-від-часу між деревами якби удари молоточком. Що кілька хвилин рівномірні, рішучі удари. Хто мігби це бути? Може лісові робітники? Нікого не видно. – Що? Знов? Це хіба якась смішна, дитяча забава! Молоточок з цілою рішучістю вистукує кілька ударів і на стежку під ноги паде кілька відломків кори. Від несподіванки підносимо голову.

Ех, ти шибенику, то ти смієш так лякати?! Напроти на подіравленому старістю дубі пестроперий дятель. Тісно приляг грудьми до пня, остро впявся ногами в кору, голова з міцним клювом у нашу сторону. Кілька секунд дивимося собі в очі й між нами родиться мовчазливе порозуміння: не будемо собі перешкаджати. Обережно, майже навшпиньках відходимо своєю стежкою, а крилатий працівник з завзяттям забірається знов до перерваного діла.

Інших мешканців ліса не зустрічаємо. Може зашилися в якісь недоступні місця, може витеребили їх зовсім мисливські кулі?..

Вухом поволі звикає до непорочної тиші, стає чуйне на найменший порух. Серед відгомону кроків виразно запримічує, як паде гілка, потручена ногою вивірки, як шелестить трава під доторком вюнкотілої ящірки.

Такий насторожений спокій у природі пригадує, що осінь за плечима, хоч на деревах ще соковита зелень. При дорозі шпалерами густі кущі з грознами спілих черниць – справді осінь уже близько... Десь у віддалі погейкують пастухи, бреше собака – знак, що вкоротці кінчається ліс.

В лісах краще

За лісом знов поле, доріжки й межі, що біжать у діл до вузького яру.

Між двома стінами на дні яру село: довгим рядом здовж потоку під чорними стріхами хати. Малі, нечисті шибки, низькі двері на засув, високий, обтовчений ногами поріг. Під цим самим дахом через сіни, стайня й клуня. Ні господарських забудовань, ні просторого обійстя, ні тінистого саду. Все місце забрала гора й потік. За хатою тиснеться ледве дві-три дикі груші й кілька слив, перед самими вікнами на клаптику вільного місця яма з обірником.

В обірнику мають безпереривну працю запопадливі кури, коло порога діти в брудних сорочках, на призбі молодиця з дитиною на руках.

І якимсь притасним сумом віє від цієї картини, на око спокійної й навіть безжурної. Вправді все тут живе, але якби приникло, стануло на місці.

Підходимо ближче.

Нашу появу перший запримічує закукурічений півень і остережливим сигналом дає про те знати цілому подвір'ю. Кури занепокоєно покидають свіжо розгорнені ями, застигають від несподіванки діти, підносить здивовано вибляклі очі молодиця. Присідаємо з боку.

«Десь далеко йдете. Певно до знайомих, або до яких своїх?».

«Ні... так, до знайомих, живуть у третьому селі відти», спішимо заспокоїти цікавість молодиці, вдоволені готовою відповіддю, бо-ж тут

конче треба подати якусь «мудру» ціль дороги. Хтож видав таке, щоб тинятись так по селах, не маючи до цього «поважної» причини?

Зачинаємо гуторити, але вже від перших слів завважуємо, що щось гнітить нас у цьому закутку, щось неприємним холодком стискає груди.

Вмить усвідомлюємо собі; це дитинча в молодиці на руках. Якби не широко відкриті оченята, що вперто дивляться перед себе, можна подумати, що це маленький трупик. Ні краплинки крові в вихудлому личку, тоненька шийка ледве видержує тягар голови, на висках сітка синіх жилок.

«Чи не хора ваша дитинка? Щось дуже марненька».

«Ой, хора, хора, та де хора. Заголодоване та й висохло так». Якось байдуже – апатично відповідає молодиця.

«Заголодоване? – аж скрикуємо – не маєте дати що їсти?».

«Та як було давати їсти, людоньки добрі, не було коли, жнива, в одно праця тай праця, не можна відробитися. Мусіло стерпіти».

(Щож ви на таку жорстокість, щасливі мамусі розкішних, рожевих немовляток?).

... Жінка відрухово, з привички погойдує дитиною, хоч це зайве, бо маленьке зовсім спокійне й ніодним рухом не виявляє свого невдоволення. Не реагує навіть на те, що мухи цілою хмарою настирливо налязять до кутиків очей, обліплюють цілий ротик.

«Як можна було так занедбати дитину? Глядіть, воно може вам померти».

«О, не помре, виросте з того, виховається. А хіба ці були інакші?» – показує на громадку дітей і дивиться кудись далеко, поза нас. А ми думаємо: «А хочби й померло, чи це буде для когось тут трагедією?». І розглядаючи громадку брудних дітваків, додаємо другу думку: «Менше буде одного рота до їдження».

Чарівниці винні

В сінях увесь час глухо гуркоче жорновий камінь, потім стихає й на порозі стає черства, румянощока бабуся. Без хустки, з розхристаною пазухою, зпід очіпка клаптями сиве волосся. Знать завзято крути-

ла жорнівкою й тепер ще наче вся в русі, а найбільше очі, що іскрою вмить облітають ціле подвір'я. Не минають і нас, але видно тут є важніші ще справи.

«Ти ще не в полі? А колиж ти принесеш корові? Голодна стоятиме коло порожнього жолоба?».

Молодиця втомлено підводиться з місця, дає з рук дитину і з серпом та плахтою мовчки відходить у поле.

Дитинча стріпує ручками, з непорозумінням кривить губки, але бабуся енергійним піклуванням скоро втихомирює неспокій. На клаптику моріжку розстелює запаску й умістивши там дитину, ніби щойно тоді закріплює нашу присутність.

«Ви певно на відпуст».

«Так, на відпуст. О, як догадалися скоро?» – радіємо, що бабуся так з місця підсуває нам помисл.

Рівночасно це дає нам зброю, якою легко завоювати довіря бабусі. За несповна пів години знаємо вже про всі її важніші життєві події, про родинні сварки, непорозуміння, сусідські, господарські клопоти й про інші справи, що турбують простодушне серце говірливої бабусі.

Але найважнішою, найбільш актуальною журбою бабусі це те, що з коровою щось не гаразд. Деж таки: корова, як пшеничний книш, а молока й для кітки не вдоїть. А тут згряя крикливих котів, що заєдно дре живі очі, аж світ остогидне. Що не робили, що не радили, нічо не помагає.

Зрештою, що тут довго міркувати: всім відомо, чия це справа!

Бабуся присовується до нас зовсім близько, аж чути її теплий відрух на обличчі й конспіративно, довіреним голосом починає розказувати дивні історії про сільські чарівниці, що коровам молоко забірають. Люди бояться їх, але як трапиться нагода, мстяться люто, без милосердя. Найчастіше бють, але не тільки руками, бо в руках забракне сили. Тоді поправляють, чим дасться, що попаде під руки. Як є вили, то й вилами: по голові, по крижах, в груди, аж поки не стратить притомности й не заллється кровю. Потім можна відштовхнути геть, нехай лізе на рачках до дому. Напевно на другий раз відхочеться такої всякої пакости.

Чимсь несамовитим віє від бабусиноного оповідання, що пригадує кошмарні привиди середньовіччя.

А бабуся?

Здається в цілім світі нема такої сили, що захиталаб її повірям.

«Думаєте, це правда? Го-го, досить їх тут ще, досить! Бурих, великих жаб требаб берегтися. Не знаєте, чому? А он у нашому селі зловив чоловік таку жабу та й уже домірковується, що вона за птиця. Через середину прибив цвяхом коло порога, ще й пальці сокирою пообрубав. І що ви думаєте: цілісенький день текло з жаби молоко! А на другий день дивиться, а з його жаби ні сліду. Аж за якийсь час донесли люди, що на кільканадцять миль звідси в однім селі живе баба з відрубаними пальцями. І подумавби хто, що то потрапить приплентатися аж тут з такої далечі?!».

... І як не вірити бабусі, коли вона має такі переконливі «докази»?!

Таємні сили

Десь у світі далекі міста, залиті каскадами сліпучого світла, фабричні комини, бистролетні авта на асфальтах, швидкі експреси, сітки телеграфних дротів, в піднебних висотах рокіт пропелерів, а над усім тим міцна, дужа людина – володар природи й її сил.

Тут круті, каменисті дороги, темні, безоки ночі, ліси, а між лісами під чорними стріхами люди.

Ніби тверді, як їх глинувата земля, коли висохне в літню спеку, загартовані, нечулі на біль, труд і невігоди. Не тяжко їм тягнути серпом від досвітку до ночі, не розгинаючи спини, о сухім крайчику хліба, або на осінній слоті ритися сапою в мокрій землі. Кашель, болять плечі, пече в грудях, терпнуть руки? Хтож тут думає про таке? Тіло є на те, щоб терпіти, а людина вродилась для праці.

А проте ці робочі «воли» з зашкарубленими, мозолистими долонями ніколи безрадні й розгублені, як малі, безпомічні діти.

Це буває тоді, як до людини починають підкрадатися якісь примари з поза світів, щоб своїми вчинками закаламутити звичайний біг людського життя.

Страшні, таємні, грізні своєю незбагненністю, незрозумілі в своїх помислах. Бодай ніколи не мати з ними до діла, бо щож значить людська сила при зустрічі з ними? Стільки, що комаря, або мушки малень-

кої. Ліпше не бачити біди, не зачіпатися з нею. Але тут у тих сторонах не тяжко зіткнутися з ними.

Паранька Коваль знає про них стільки всяких історій, що могла б розказувати цілий день. Короткими цупкими пальцями енергійно висмикує вибілілу плоскінь, збиваючи швидкими рухами біло-зелений пил над загоном. Нарвавши повні пригорщі, складає горстками на примежку й голосно, з розмахом висякується в пальці. Потім не хапаючись, вертається на загін і між стрімчастим, пахучим листям знов світяться лукаво маленькі очка й зачервонілий кінчик кирпатого носа.

Немало їх тут ще всюди: по пропастях, по дебрах, на лотоках, у млаковинах. Навіть у тих малих потоках, що в посуху ледве слезять по камінні, не трудно о біду. В тім місці, де крутить водою, можна часом побачити маленьке, червоне яблуко, але – сохрани Боже – його торкати! Це топильник, що неодну вже душу потягнув на дно.

А в лозах за Глибоким Потоком сидять богині. Великі, здоровенні баби з довгим до кісток волоссям. Така нічого не робить людині, навіть часом буде помагати, як он у Чирової Каськи сиділа цілий рік за печею й робила всю домашню роботу: прибирала, варила, пекла.

Але треба вважати, чи є мала дитина в хаті, бо вона прийде, як нікого нема дома, вийме з колиски дитину й свою туди покладе. І виросте потім з того щось такого ні для людей, ні для Бога, ні то праці з нього ніякої, ні потіхи, ні мови, ні розуму. «Тітчина Маринка, кажуть, така – підміняна. Дівка велика, а треба обходжувати, як малу дитину».

Паранька хоче мати свідка на потвердження своїх слів і тому рада втягнути в розмову старого діда, що осторонь мовчки прислухується всьому.

«Татусю Митре, правда це про тітчину Маринку?».

«Татуньо» Митро зневажливо махає рукою (мовляв: «ще й питаєш!»), довго, з відданням колупається в погаслій люльці й щось стиша шамкає в коротко стриженій сивий вус. Врешті доходить до ладу: в люльці шкварчить і булькоче, як у горшку з гарячою кашею, а зпід окутого металем вічка впливає кілька клубків пекучо гострого диму. Дідусеве обличчя тепліє зморщинами усміху, а очі біжать кудись за думкою, розбудженою оповіданням.

«Богинь не бачив, але опирів то таки доводилось оглядати. Добре це тямлю й не забуду до смерти. Ще парубком був, із батьком ходив сіяти на Мельників Діл. Батько засіяли й пішли до хати, а я волочив до вечора. Смерком їду в село й дивлюся, з границі весілля йде. Я ще не оглянувся, а ціле весілля вже в мене на возі. Кажуть везтися до крижової дороги. Досвіта приїхав до дому, геть коні зморив, а батько небіщик тільки головою покивали: «Я тобі казав, щоб ти довго не бавився в полі!».

Дідусеві вихудлі коліна в полотняних штанях дрижать від старечої немочі й дідусь з вдовіллям присідається на деревляній колоді. Зашкарублі пальці шамотять по твердій щетині неголених шок.

«Тепер менше чути о тих опирах, ліпше замолюють ксьондзи, але давніше, хохо! скільки їх було... Тепер притихли, якось не показуються, позачезали трохи. Ми вже менше бачили. Як наші батьки, а наші діти то й того ні».

І дідусь мовкне, закриваючи свої думки густим димом люльки. В душі далекою піснею брентить давно-прогомоніле життя, що чомусь уже не хоче вкладатися в русло сьгоднішніх днів. Не чути тепер уже ні про опирів, що блідими зморами мучили людей по довгих ночах, ні про несамовитих вовкунів, що були ніби зовсім як люди, а дивись, перекинеться вовком, їжить гостру шерсть, світить очима, скалить гострі зуби. Замовкли на цвинтарях тих зойки маленьких «некщентя», що бігали за людьми й просили хресту.

Тихо западаються в землю могилки, заростають травою й тихо, безборонно відпливає в нетри минулого колишній світ.

Новий дух

Інакший світ настає, інакші люди, а молодь здебільша й чути того не хоче, що діди розказують. Ніби часом поринає в чарівну, моторошну казку, інколи котресь навіть скрикне в захватному зацікавленні, але де вже їм, не те в голові!

Ідуть щораз то свіжі люди, заслухані в нові, нечувані тут перед тим голоси, що з широких просторів буйною хвилею вдаряють у глухі закутки забутих сіл... Під малими церковцями в тіні давніх лип ста-

ють гуртками дівчата в густо зашитих химерними взорами сорочках, з жовто-блакитними стрічками, а на устах їх, розгарячених молодістю й сонцем, розцвітає незнане тут досі, чарівне, променисте слово: «Україна».

А хлопці? Побравшись під руки, під такт дужих міцних кроків виспівують по молодецьки: «Гей малиновий, наше славне товариство»... аж луна ярами йде!

Потім розходяться по чужих подальших селах, де не так тісно, як між тими горами, й де стоять білі доми, що на них таблиці з золотими написами на синьому полі. Відтам приносять повну голову нових думок і звитки паперу в кишнях.

Тоді сідають при тускнім світлі маленької лампки, розгортають папір і жадібно впиваються очима в чорні рядки букв. Який світ широкий, який безмежний! Захопити хоч трохи цього багатства!

«Слухай, Іване, а можеб і в нас так? Не оставати ж нам позаду!».

«Та може попробуймо!».

І йдуть наради. Спершу в двох-трьох, а потім більше пристане до гурту.

На дорозі тимчасом стають перешкоди: несподівані, але тверді й безоглядні.

Обережність

З новими струями, що нуртують у душах мешканців цих далеких, убогих сіл, стрічалися ми при всяких нагодах і то найчастіше тоді, коли найменше цього сподівалися.

... Ішли дощі й ми проти волі зглядалися на непривабливі, чорні стріхи селянських хат, щоб там пошукати затишку й підсушити промокну одягу.

Заходимо до першої з краю.

В хатині напів сумерк від низько-навислої стелі. Чи може від диму махорки, що густим туманом залягає повітря, й тяжко догледіти людські обличчя. По середині на земляній долівці, присівши на підобганих ногах, вже літня жінка зчиняє пшеницю. Сорочка її порвана, брудним ганчір'ям ледве вкриває худі плечі. Решето швидко кружляє у вправле-

них долонях, збиваючи тумани легкої куряви. Напроти дверей на лаві при вікні газда над плетенням кошика з лика, з боку кількох хлопців з цигарками. Один із скрипкою.

«Дай Боже здоровля!».

«Здорові!».

Решето застигає в піврусі й поволі опадає на коліна, скрипка одним тоном нагло обриває мелодію й кілька пар очей прикипає до дверей. Після привитання наші перші речення падають, як у порожнечу, а замість відповіді якісь незрозумілі, виминаючі півслова. Врешті жінка, якби щось пригадавши, не хапаючись, підсуває киваючого стільця.

«Заходьте та хоч припочиньте трохи, стомлені дорого».

З хатньої пів-темряви допитливо сверлюють кожний рух насторожені зіниці.

Що за якесь дивне село й дивні люди? Не бачили ніколи чужого? Якось треба вийти з цієї ситуації. Про погоду щоправда хоч з трудом, але всетаки з газдою добилися обміни поглядів. З хлопячого гурту теж хтось починає заговорювати. Маємо вже деякі інформації про околицю, дороги, найближче містечко.

Поволі починає витворюватися такий настрій, що заповідав одну із звичайних собі принагідних гутірок, що їх стільки доводиться навізувати в мандрівці. Але в хвилині, коли газда, перетягаючи личану стяжку поміж прутиками кошика, добродушно давав якісь свої ради, жінка, неспокійним рухом стріпнула з запаски пшеничні зерна й сердитим голосом перебила:

«Кинувби вже раз те дрантя! Бавиться від ранку! Коневі їсти треба дати, забув?».

Це звучало не як наказ, а радше, як пересторога (мовляв: «Чого язиком мелеш без потреби?»).

Газда зіщулився й винувато посміхнувся під носом.

Між нами знов станула якась невидима стіна, напоєна прикрим, майже ворожим холодом. Треба ще раз поспробувати її перебити.

«А церква в вас є?».

«Хіба не бачили?».

«Не бачили. Велика?».

«Як для кого».

Ов, це напrawdę щось дивне, але рішаємо не здаватися й назовні спокійним голосом питаємо:

«Читальню маєте?».

«Не знаю».

«Як? Хіба ви не з цього села?».

«З цього, але нічого не говорю, не хочу».

І з якоюсь якби розпучливою відвагою прохоплюється:

«Мені не можна говорити».

Жінка зісипає все зерно до мішка, підмітає хату й скося споглядає то в нашу, то в чоловікову сторону.

Зачало бути напrawdę неприємно й ми були готові вже відійти з прикрим почуттям, бо не знаходили ніякого способу, щоб якось уласкавити цих затурканих, недовірливих людей. За кого властиво вони нас мають? Трохи догадуємося, навчені досвідом з інших мандрівок: наш одяг, годинник, наплечники – це все речі, що вражають наших селян і наповнюють їх підозрилістю.

Але ненадійно прийшла нам поміч. Коло дверей, опершись об одвірок головусий парубок широкою посмішкою здорових, білих зубів старається лагодити драстичні моменти розмови. Коли хату залягла напружена мовчанка, тоді, мабуть, постановляє, що його виступ конечний.

«Вони не говорять, бо бояться, не знають з ким діло. Тепер усяке буває. Бережуться, щоб знов щось не трапилось. Торік приїздила тут якась пані, збирала жінок і навчала, як господарити, варити їсти, нічого більше, таке звичайне тільки, а потім на другий день приходили, розпитували, списували... а за кілька день хтось вибив вікна. Тепер старі бояться, не хочуть уже нічого».

«От ліпше молотивби, а то підпираєш одвірки, не вистоїш так хліба», – воркоче невгнута жінка, але в голосі якось уже менше сердитості.

Від слів парубка якби повіяло інакшим вітром, крижані хмари розступаються, стає відрадніше.

Навіть податливий газда підносить голову знад кошика:

«Приходили, приходили. От і цього року перед жнивими була тут якась панянка, списувала дівчурі, обіцяла їм сніданки, обіди та ще

й убрання якесь, але ми дітей не посилали, нам це не... виплачувалося. А говорила чисто по нашому, хоч потім показалося, що не була наша».

Хтось хитріший хоче затерти недипломатичний виступ газди:

«Ой, наша – не наша! Хіба не все одно? Всі однакові люди».

Але було зайве, бо ми вже мали в руках загадку недовірчivosti цих людей і тепер не тяжко було нам найти стежку до їх замкнених, але таки простих душ.

Коли воно прийде?

Коли нема виглядів на поліпшення погоди, тоді наперекір долі краще не задержуватися ніде в дорозі й всілякими способами – пішком, чи підводою пробиватися все вперед. Бо задержка – це капітуляція, з чим не може погодитися ніякий турист. Ми саме були визнавцями такої засади, тому щиро зраділи, коли привітливий парубійко згодився підвезти нас до недалекого села, де мав бути наш нічліг, а піхотою ледве, чи вдалосьби нам проскочити цей шмат дороги.

Проте на часі ми мало зискали, бо однокінкою тільки з трудом посувалися вперед. Вже по кількадесяти метрах дороги бідний коняка ледве давав собі раду з глибокою, густою глиною й що кілька кроків приставав, споглядаючи скоса в сторону свого візника...

Треба було багато принуки й заохоти, заки він знову надумався рушити з місця. При спільних зусиллях ми якось видряпалися на найвищий горб. Вправді дорога не була ще зовсім рівна, але всеж не така утяжлива, й ми їхали вже менш-більш доволі гладкою.

«А ці хати, то вже кольоністів», тицьнув парубок пужально¹ у сторону кількох придорожніх хат.

Щоб піддержати розпочату розмову й зазначити своє зацікавлення порушеною темою, питаємо:

«А в вас у селі багато поляків?».

«Ей, де багато, от кілька хат».

Коник рівномірно пошльопував копитами по розмяклій дорозі й не-

¹ Пужално – головка конопель (бойківське).

мовби йому під такт парубок механічно стьобав мокрі головки придорожніх будяків.

«Їм навіть “Стшельца”² заложили. І наших хлопців туди втягали. Обіцяли за те їм на свята купити нові вбрання й мешти. Кілька наших закломилося на обітницю. Тим часом, ані на свята, ані по святах не дістали нічого й зараз виписалися. Що сміху були з тих “стшельців”, ще до сьогодні їм за те дошкуляють».

Потягло холодним вітром і парубок, подивившись неспокійним зором по хмарах, цмокнув захопливо на повільного коня, а тому, що кінь не виявляв охоти поспішати, парубок дальше якимсь способом хотів уприємнити нам дорогу.

«А в нас читальні нема. Розвязали ще торік, бо щось нашому вїткови не подобалося».

Але саме в такім цікавім місці розмова раптом обірвалася, бо нараз з усеї сили закрутило повітрям і з брудно сірої хмари бризнуло рясами струями дощу. Хоч як соромно туристам признаватися до цього, але в такій несприятливій ситуації ми не могли відмовитися від парасолі, що її так вічливо запропонував нам наш милий візник. Вправді по самій середині бракувало добрий кусень матерії й тудою без перепон ринув дощ, проте хоч обличчя можна було охоронити перед несподіваною зимною купіллю. Добру хвилину смагало й скаженіло, з люттю вдаряло в груди й шарпало одежею, але за часок вітер стихився й знов можна було дихнути вільніше та розглянутися по околиці. Парубок добре продрог у поганенькому вбранні й бігом розгрівав заляклі члени.

«Ух, то погода! Студено, як коло Різдва!». І кинувши віжки, довго розтирав зачервонілі руки.

Але молода кров розгривається скоро й наш парубок уже знову був готов до розмови.

«Чи то правда, що на Волині большевики знищили 100 церков?».

«Правда, але не на Волині й не большевики».

Хлопець немовби хотів оправдатися, що він не відповідає за недовкладність інформації, додав:

«Так чув, люди розповідали на відпусті».

² «Стшелец» – польська організація мілітарного характеру в міжвоєнній Польщі.

Потім, може щоб доказати, що він всежтаки орієнтується в політичних подіях, поспитав:

«Чому Японія не хотіла дальше битися з большевиками? Шкода велика! Ми вже так чекали й тішилися».

«На що чекали?».

Хлопець хвильку надумувався.

«Бо якби так прийшло... якби так... якби... щось до чогось... то ми всі пішлиби, ніхто не сидівби в хаті».

Останні слова були сказані скоро, за одним віддихом, начеб хлопець хотів скинути з грудей якийсь тягар. У тім моменті ми не дивилися на нього, щоб не полошити його думок і не можемо описати, який вираз мало тоді його обличчя. Можливо, що лиця його горіли, а в очах спалахнули іскри запалу – не можемо про це нічого сказати. Але на полудрабку воза неспокійно совалася його здеформована грубою працею долоня, а пальці, то механічно стискали вогке дерево літерки³, то стулювалися й затискалися в п'ястук.

Хлопчина, мабуть, хвилювався.

Тоді хотілося встати, узяти кріпку за його ще не зовсім розрослі барки та поспитати просто в обличчя:

«Юначе зпід чорної, сільської стріхи! Чи справді в грудях стільки вогню, щоб вистало снаги піти й витривати голіруч? З двома дужими долонями й з молодим, гарячим серцем проти заліза й машин та всіх рафінованих, смертоносних винаходів ХХ століття?».

... Ми виїхали на рівне. Парубок звинним рухом вискочив на сидження, махнув бичем, а кінь не надумуючись, побіг риссю.

За нами в глибокому ярі прилягло до землі дрібними хатами село.

З-за ліса викочувалися покошлані хмари й хижо летіли на схід. Одна з них, зачепивши обважнілим черевом о гостроверхі ялиці, посипала густим дощем. На світ спадала сіра, димна заслони й за нею поволі зникало село.

Коло нас було ще хвилину ясно, але навала хутко зближалася й сюди.

³ Полудрабки (бойківське).

«Чому не шануємо свого?»

Дощі не вгавали вже кілька день. Дороги від цього геть розмокли й марш ставав мукою. Але не було на це ради, бо до залізниці яких кількадесять кілометрів, а про підводу також треба було закинути всяку думку – ніхтож не хотів заморювати звірини. – І так потрохи до серця підкрадався понурий настрій і зневіра, але на щастя по дорозі що крок товариство. Це прочани вертаються з відпусту: одинцем, гуртками, більшими громадами. З клунками за плечима, з вузликами в руках, заляпані болотом, промоклі до нитки, але майже всі в піднеслому настрої, бадьорі, говіркі. – Здається ця рухлива юрба несла ще з собою неспокійний ритм кількадесятитисячної маси, що через кілька день заливала відпустове місце⁴.

Повно вражінь, безліч матеріялу до розмови. Головно для побожного жіноцтва чимало емоцій, що вимолилося щиро з душі.

Одна з жінок, що йдуть поруч з нами, обурена, що наші люди ходять молитись до костела, не вгавас:

«І чого то людям пхатися до костела? Мають свою церкву й пощо там іти! Але наші люди все як не люди! А хіба вони приходять до нас? Ніхто їх ніколи не бачив у церкві, моляться все тільки в себе».

Жінка досадно ляпає великими, сильними ногами по болотяній ріднині й увесь час іде на переді. Це, мабуть, провідниця «компанії». Її костиста, дебела постать і низький, охриплий голос мають у собі щось чоловічого.

За нею підбігає швидка, як миш, низенька ростом.

«Не нарікайте, не маєте чого нарікати, бо того року було вже трохи інакше. Хіба не бачили, скільки люда було під церквою? Вдвоє стільки, що коло костела. Вже якось помалу й наші приходять до розуму».

«А певно, що так повинно бути, рубає шорстко «провідниця», а то костел «фспанялий»⁵ аж очі бере, а церква мала й убога. Немало там пішло нашого гроша».

⁴ Мова йде, мабуть, про Кальварію Пацлавську біля Перемишля, де поруч латинників, молилися також греко-католики у церкві, яку поляки розібрали у п'ятдесятих роках.

⁵ Прекрасний, пишний (поль.).

«Та так, то правда, притакують інші, але що порадиш, коли наш народ якийсь роздріблений, не тримається купи».

«Ой, треба то ще треба», зітхає низенька ростом.

«Щож ще цікавого чувати на відпусті?» питаємо, щоб скоротити час.

«От, як на відпусті, готова все до розмови «провідниця», людей безкінця й міри, глота⁶, що нема де голки кинути».

«Намучився народ не трохи, підхоплює наша найближча сусідка з худим, вибляклим обличчям, дощ та й дощ, а тут і даху доброго над головою нема. Ще добре, як у кого є гроші, то можна й прохарчуватись і нічліг добрий найти».

«Та якісь гроші кожен зі собою мав, але не всі пильнувалися. А днесь за біду нетрудно. Як стільки народу всякого, то вже й без злодія не обійдеться. Забере, оголить людину й шукай вітра в полі».

«А чули – одному газді разом з полою відтяло щось зо 100 злотих. Зложив на вексель і боявся лишати в хаті, щоб не забрав хто, але біда й тут не минула».

«Ой, Господи, чував хто таке!», жахається хтось з гурту.

Були б ми почули ще багато інших відпустових новин, але наші дороги розходилися; жінки пішли в ліворуч на кладку, ми просто в гору гостинцем.

На горі ми зраділи й зітхнули з полекшою. Було вже зовсім близько села, в яким сподівались ми розташуватися на ніч.

Але й цей кусень дороги ми не йшли самі. За нами загомоніли голоси й незабаром знов робимо знайомість з новою пачкою прочан. Це переважно парубки й кілька дівчат, між ними один старший.

«Дзінь добри!»⁷ притулює пальці до шапки найближчий від нас з викладаним ковнірем «канаркової» сорочки.

«Добрий день! Далеко йдете?».

Хлопці чмихають притишеним сміхом і зніяковіло переглядаються з собою. Тільки найстарший з палицею не тратить резону:

«Ні, недалеко, ще кілька кілометрів. А панство куди? До тутешнього єгомостя? Тут певно й ночувати будете, бо то страх файний чоловік».

⁶ Тиск (бойківське).

⁷ Добрий день (поль.).

За хвилину знов маємо свіжий наклад прерізних новин. Хлопці щораз більше осмілюються й якби для направлення своєї похибки, яку зробили на вступі нашого знайомства, виймають устні гармонійки (пам'ятки з відпусту) та починають скочно пригравати до маршу: «Гей там на горі січ іде». При таких акомпаніяменті скоро минає дорога.

Вкоротці віддыхаємо з правдивою насолодою під гостинним дахом приходства, якого нам не відмовили його привітні господарі. З затишного рундука з білими колюмнами приглядаємося безконечним валкам прочан. Захляпані по вуха, з попідкочуваними штанами, з виверненими спідницями в руках. Деякі, що ще не втомилися вишукуванням сухіших місць, обережно виминають більші калужі, інші зрезигновано бредуть серединою дороги, западаючись місцями й до колін у болоті.

Як чудово, як незрівнано в порівнанні з тим стояти на охайному рундуку й почувати сухий ґрунт під ногами! Нехай злітаються хмари з цілого світа, нехай ллють дощі потоками, тут затишно й безпечно, як на кораблі Ноя.

«Ктура годзіна, проше паньства»⁸, перериває нашу задуму якась захекана жінка, не перериваючи ходу.

«Пів до шестої!».

«Пів до шестої?». Жінка спинюється. «Дякую».

І вже хотіла знов відійти, та знечевя друга, що йшла з заду, накинулася мокрим рядном:

«А ви чого крутите язиком? Вже свою мову забули? Ей, шанувалиб хоч свій сивий волос!».

«А хіба що? Невільно? Хіба на чолі написано, що вони за одні? Відки маю знати?», не дає за виграну перша.

«Нехай і так, але свого не масте чого стидатися!».

Зацікавлюємося войовничою прочанкою.

«Ви звідки, газдине?».

«Ой, здалека, аж зза Сянока, з Буківська».

Браво, Лемківщино! Недивно, що таким твердим муром здержуєш наплив чужого моря.

⁸ Котра година, шановні панство (поль.).

«Мішане товариство»

Ми мали справжнього пеха⁹, бо саме того дня, коли кінчилася наша відпустка, зробилася чудова погода.

Горбики всміхалися своїми царинками й смарагдами заяснів ліс. Сонця було стільки, що коло полудня ми мали його аж забагато й з тугою (о людська невдячність!) почали розглядатися за якоюсь хмариною на небі.

Але небо було прозоро-чисте й приходилося серед спеки дотягнути останніх кільканадцять кілометрів дороги до залізничної станції.

Тут були вже кращі, заможніші села, у деяких із них гордовиті панські двори з парками й мурованими будинками.

В передостанньому селі саме з такого двора виїхала пара коней з легеньким повозом. В повозі два молоді панки. Байдуже переходимо на другу сторону, щоб оминати куряву, але на наше здивування повозка задержується. Один з панків вічливо торкає капелюха:

«Чи панство може до стації? О, то в такім разе просіми до нас»¹⁰.

Дякуємо й якусь часинку випрошуємося від ненадійної пропозиції, але вкінці здаємося перед послідовністю панка.

«З якого обозу панство врацає?»¹¹. Обкидують цікавим зором наше вбрання.

Вияснюємо, що ми не були в ніякому таборі й що це тільки така собі звичайна прогулька.

О, тут прогулькувати?, дивуються панки. Таж тут мало цікава околиця, а люди темні й якісь дуже відсталі.

Вони випадково заїхали тут аж з Варшави до знайомих на ферії, але жаліють, бо навіть пляжі доброї не було. Щоправда, ліси доволі гарні й це було їх одинокою розвагою, а поза тим назагал скучно. А вже найгірше ці оплакані дороги, це просто сором!

⁹ Невдача (поль).

¹⁰ Чи ви може до стації? У такому разі запрошуємо до нас. (поль.).

¹¹ З якого табору вертаєте? (поль.).

І панки в легкій, несилуваній формі діляться своїми спостереженнями, як це звичайно буває в людей, убутих в товаристві: Ніби від нехотя, трохи недбайливо, але кожна думка влучна й оригінальна. Це смакує по довгим перебуванні майже виключно в товаристві селян, як міський комфорт після нічлігів під голим небом. Перекидаючись словами, навіть не чуваємося, як заїжджаємо на двірць.

Тут уже рух, роздратований голос білетера при касі й атмосфера нервового очікування на поїзд. На пероні спора громадка пасажирів, а між ними найголосніші кілька українських селян. Один із наших нових знайомих, панок з білявими вусиками й воднистими очима якимось особливо насторожено прислухується до розмови. Опісля звертається в нашу сторону й з усмішкою питає:

«Но, яке, паньство, чуєце в мешаним товажистве?»¹².

Якось відразу не можемо додуматися, що хоче сказати.

«Но, тутай на тих землях з мешанон людносцьон, мєндзи Русінами?»¹³.

Ах, он куди зміряєш! Пожди, почувеш!

«Тут на цих землях з мішаною людністю? Про те моглиб ми вам багато сказати», – відповідаємо.

¹² Ну, і як себе почувате у мішаному товаристві? (поль.).

¹³ Ось туг, на тих землях зі змішаною людністю, поміж русинами? (поль.).

Додатки

Евген Гринишин: Кривавий Збруч.

Перемишль. 1936. Видавництво «Самотужки» – стор. 45. 16°.

Нове В-во в Перемишлі видало першу збірку молодого автора-дебютанта, що написав 10 нарисів, що з них дещо друкував уже в часописах і журналах. Найперше цікавить нас тематика. Вона досить різноманітна. Переважають сцени з сільського життя (*Злодій, Бій, Красуля, Сонце*), а далі образки з війни (*Цвинтарщице, В Карпатах*), трагічні менти з большевицького життя (*Червоний сміх, Кривавий Збруч*), вкінці поетично-настроеві описи природи (*Гори, Весна*). Як узяти на увагу, що збірка «Кривавий Збруч» це перший письменницький виступ автора, то ця проба виходить доволі вдатно. В автора видно деякий письменницький хист, він уміє підшукувати теми, уміє теж подекуди обсервувати життя й вибирати з нього цікаві менти, хоч у самому обробленні видно ще більші й менші недостачі. Це треба сказати насамперед про авторову баталістику, що в ній дещо пересадно й неймовірно представлено, н. пр. у сценах, коли юнак із ампутованою ногою стає добровольцем і з револьвером у руці йде до атаки (*В Карпатах* стор. 28), або як стоїть як мур цілий відділ мертвих вояків, що оперті на рушницях і похилені споглядають тупо на сотника (*Цвинтарщице* стор. 37). Це виглядає ефективно, жахливо й цікаво, але неприродно й неймовірно. Видно, що це тема непережита й непередумана, тільки навіяна лектурою воєнних споминів. Взагалі автор любить ефектовність і сензацію, дає речі короткі, обминає скучне й довге оповідання. Це бачимо теж і в інших його нарисах, хочби з ділянки большевицької тематики. Може за часто зустрічаємо кров і вбивство. – Стиль у збірці Гринишина легкий і приємний, зате лексика вбога, мова досить одноманітна, трапляються часто галицькі вислови й форми, видно теж легковаження милозвучности. Найбільшою недостачею вважаю недбальство в коректі книжки: друкарських похибок рішуче за багато (н. пр. стор. 35, 36, 37). Зовнішня форма книжки гарна, ціна дешева (60 гр.).

Др. Е. Грицак

Евген Гринишин: Кривавий Збруч.

Перемишль, 1936. В-во «Самотужки», обгортка рисунку автора. Стр. 45. 16°.

Тяжко сказати що-небудь про молодого, мабуть, автора, що дебютує маленькою сорокп'ятьсторінковою книжечкою, виданою в-вом «Самотужки», навіть із власноручною вінетою на обгортці. В книжці десять коротесеньких нарисів та оповідань. Не хотілося б надто гострим осудом зразити автора до дальшої праці, бо деякі місця його оповідань, а навіть декотрі цілі оповідання дають надію, що з нього може виробитися колись добрий оповідач. Але й хвалити... нема защо... хіба за цю «самотужню» відвагу, що допомогла появі першої книжечки.

Найкращі оповідання ті, що змальовують сільське життя. Видко, автор знає його добре та вміє підхопити й передати ряд цікавих моментів. До цих оповідань належать: «Злодій», «Бій», «Красуля». Теми не нові. Краще за Гринишина використали їх Франко, Стефаник, Бордуляк., але й Гринишин дав живі, дуже вірно схоплені, зв'язкі витинки з сільського побуту. Особливо цікаве оповідання «Злодій». У ньому автор підкреслив те глибоке омерзіння та погорду, що його має український селянин до злодія. Рідна мати проклинає вміраючого сина-злодія, бо «для доброго, то й серце своє вирвалабим, але для такого злодія, як той... то ліпше нехай умирає! Нехай умирає, крикнула, аж гори довкруги широким гомоном розкотили: умирає... умирає...». Аж поява священика з Найсвятішими Тайнами вириває з душі матері слова прощення: Нехай тобі Бог простить...

На письменницький талант автора вказують і розвинені тут і там вдатні порівняння та гарні образи, як ось:

«Місяць заблукався десь на небі,.. а ясне своє сяйво заплутав у кучерях розбовтаних, темних хмар». (*Злодій*).

«Між ланами скрилось село; зелене, кучеряве, немов дитина біля маминої запаски. З села в'юнким, сірим пасмом вибігла доріжка й цікаво поскакала поміж полями, провожаючи двоє малих дітей». (*Червоний сміх*).

Інші оповідання та нариси, крім трьох згаданих, видаються нам слабші, головню ті, де автор силкується на ефективні, емоціональні сцени. Діяльог дітей в оповіданні «Червоний сміх» не по-дитячому наївний.

Хотілося б, щоб автор зрозумів нашу оцінку як бажання звернути його увагу на потребу великої, свідомої праці над розвитком свого врожденного таланту, – якщо очевидно не хоче покінчити на дебюті.

Ця праця мусить піти як у напрямку досконалення мистецької форми, так у напрямку психологічного поглиблення та в напрямку вироблення мови.

В усіх тих ділянках навіть «самотужки» можна дійти до чималих досягнень.

ю. р.

*

Юліян Редько (нар. 21 травня 1905 р., пом. 27 травня 1993 у Львові). У 1932 р. закінчив Львівський університет, до вересня 1939 р. вчив в українській приватній гімназії у Львові. Літературний критик, рецензент журналу католицької орієнтації «Дзвони», в якому з 1936 до 1939 року опублікував 31 рецензій¹. З 1938 р. член журі Літературної нагороди Українського Католицького Союзу. З 1944 викладач Львівського Університету, 1972-1973 професор. Автор досліджень з мовознавства, опублікував працю *Сучасні українські прізвища* (Київ 1966). Складений Ю. Редьком *Словник сучасних українських прізвищ у двох томах* видало Наукове товариство ім. Шевченка у Львові 2008 р.

¹ Див.: Мар'яна Комариця, *Журнал «Дзвони» (1931-1939). Систематичний покажчик змісту*. Львів 1997. С. 133-135.

Євген Грицак

Посмертна згадка

Степан Федачинський – селянський син із підміського села Кругеля Великого біля Перемишля, де вродився в 1913 р. Уже змалку проявляв велику охоту до науки, залюбки читав книжки й цікавився шкільною наукою. Та бідні родичі не мали засобів, щоб дати його до гімназії, бо дітей було багато. Все таки пильний хлопчина не кидає улюбленої книжки, увесь час читає й учиться та самотужки здобуває собі освіту. Серед несприятливих обставин, серед злиднів та сірої буденщини селянського життя світить йому провідна зірка – придбати собі знання. *Contra spem spero*² – обібрав собі покійний Степан гасло так дуже улюбленої й шанованої молоддю поетки Лесі Українки та далі працює над собою. У висліді цієї завзятої та впертої праці в 1933 р. здав іспит за 6 класу гімназії, а після цього 2 роки студіює в перемиському торговельному ліцею і з успіхом закінчує цю школу в 1935 р. Гарячим бажанням Покійного та його золотою мрією було вчитись у високій школі. Та як це здійснити? З дому, від батьків, не сподівався ніякої допомоги, числив тільки на свою залізну силу волі і працю. Числив і сподівався, та жорстока, невмолима дійсність замкнула йому дорогу до вищої освіти.

Покійний залишився дома, та не заложив рук, не віддався життю «з дня на день». Він читає, щоб поширити своє знання, цікавиться освітньо-громадянським життям у своєму бідному, занедбаному селі, дає в читальні реферати, а крім цього проглітує газети й журнали, читає все з нашої преси, що тільки дістане до рук. А далі й сам несміло бере перо в руки та пише дописи, замітки, оцінки до наших дитячих та популярних часописів. А вмів писати, пише легко, цікаво й чуттєво, а зокрема з великою приємністю займається справами нашої молоді і народньої освіти. Пробує теж своїх сил у белетристиці, друкуючи цілу низку нарисів, оповідань та новельок і тут теж проявляє доволі добрий хист та гарні риси своєї вдачі: щирий патріотизм, характерність і глибоку релігійність.

² Без надії сподіваюсь (з лат.).

В останньому році від жовтня 1936 р. починає видавати двотижневик «Прорив», що йому віддає всі свої сили, увесь молодечий запал, увесь свій хист. При редагуванні та видаванні має велетенські труднощі та перешкоди, люди вороже й з глумом зустрічають його почин, а поміч, слова заохоти й бадьорости одержує тільки від кількох одиниць, що розуміли ідейні спонуки його праці³, а головню від пароха свого села о. Онишка⁴. Увесь день він у постійному русі, скрізь ходить по місті, шукає дописувачів, збирає анонси, пише прихапцем і в ночі, укладає плян розбудови часопису і вперто веде далі свою видавничу працю. Свого улюбленого «Прориву» не покидає, поліпшує його, робить цікавішим і живішим, а в кінці знаходить навіть деяке признание.

Та «Дух бодр, плоть же немощна»⁵. Слабий організм Покійного не видержав, важка недуга звалила його з ніг, наступили ускладнення й жорстока смерть перервала нитку його життя. Не стало в живих людини чесної, ідейної, працюючої, людини здібної й гуманної. І жаль збирає всіх, що так багато гине передчасно наших юнаків, жертв сучасних злиднів.

Висловом цього жалю по великій утраті були похоронні промови всіх трьох бесідників, а саме оо. Онишка, Гури⁶ (пароха з Торок) і редактора М-ра Костюка⁷, що гарно й зворушливо начеркнули постать Покійного і викликали своїми словами зворушення і щирий жаль за Покійним. Про щире прихильність до Покійного свідчить теж велика скількість учасників похорону, Його односільчан, багатьох інтелігентів із Перемишля, а також великий гурт молоді, що співала в хорі під управою студ[ента] Ощудляка.

Хай надовго залишиться пам'ять про покійного Степана Федачинського і хай легка буде йому рідна земля, що її він так дуже любив!

³ В «Прориві» Євген Грицак надрукував цикл статей *Перемиський ринок, кілька стрічок з історії Перемишля*, що у 1937 р. вийшов як окрема публікація.

⁴ Дмитро Онишко (1896-?) – священник перемиської єпархії, від 1930 р. парох Пралківців. Кругель Великий входив у склад парафії у Пралківцях.

⁵ *Дух сильний, тіло слабе* (з церковнослов'янської).

⁶ Теодор Гура (1892-?) – священник перемиської єпархії. У роках 1929-1930 парох у Пралківцях, згодом у Торках.

⁷ Юліан Костюк (?-1975) – магістр фармації. У роках 1933-1939 редактор газети «Український Бескид». По війні на еміграції в Австрії. Дітяч гетьманського руху.

Некролог Степана Федачинського

† Степан Федачинський, редактор двотижневика «Прорив», упокоївся в Бозі, заосмотрений Найсв. Тайнами, по довшій а важкій недузї у второк, 11-го травня, о год. 4 рано в 24 році життя.

Похорон відбудеться в четвер, дня 13 травня в год. 3 пополудні з жалібної хати в Кругелі Великому на місцеве кладовище.

Бібліографія творів і статей надрукованих у збірнику

Василь Гірний

1. *Що тише Федь Гонибіда?* // «Бескид» 1931, 13 вересня. Ч. 22; 20 вересня. Ч. 23; 27 вересня. Ч. 24; 4 жовтня. Ч. 25; 11 жовтня. Ч. 26; 15 жовтня. Ч. 28; 8 листопада. Ч. 30; 15 листопада. Ч. 31; 22 листопада. Ч. 32; 29 листопада. Ч. 33; 6 грудня. Ч. 34; 27 грудня. Ч. 37; 1932, 7 січня. Ч. 1; 6 березня. Ч. 9; 13 березня. Ч. 10; 20 березня. Ч. 11; 19 червня. Ч. 23; 3 липня. Ч. 25; 30 жовтня. Ч. 42; 1933, 14 травня. Ч. 18; 17 вересня. Ч. 36.
2. *Що мовит Панько Грушка зпід Перемишля* // «Народня Справа» 1933, 23 липня. Ч. 29 (251). С. 8.
3. Федь Триндик, *Ще про «Сян»* // «Новий Час» 1938, 4 серпня. Ч. 169. С. 4.
4. Федь Триндик, *Перемишль... (Жменя сентиментальних споминів)* // «Комар» 1935, 17 лютого. Ч. 7. С. 5.

Степан Федачинський

1. Степан Федачинський, *Завзятий комуніст* // «Бескид» 1931, 22 листопада. Ч. 32 (102). С. 2.
2. Степан Федачинський, *Не губи душі* // «Бескид» 1931, 27 грудня. Ч. 37 (114). С. 2-3.
3. Степан Федачинський, *О два голоси розходилося* // «Бескид» 1932, 24 січня. Ч. 3 (117). С. 2-3.

4. Стефед, *Ця хвиля* // «Бескид» 1932, 14 червня. Ч. 22 (136). С. 2-3.
5. Степан Федачинський, *Поміч Ганусі* // «Бескид» 1933, 19 лютого. Ч. 7 (171). С. 2-3.
6. Степан Федачинський, *Перестали горівку пити* // «Народня Справа» 1933, 29 травня. Ч. 21. С. 7.
7. Степан Федачинський, *Сини. Ч. 1* // «Прорив» 1936, 1 жовтня. Ч. 1. С. 2; Ч. 2. 15 жовтня. Ч. 2. С. 2.
8. «Рука» [передова стаття без підпису] // «Прорив» 1936, 1 жовтня. Ч. 1. С. 1.
9. Ст. Сяновий, *Нова Легенда* [передова стаття] // «Прорив» 1936, 15 жовтня. Ч. 2. С. 1.
10. *1-ший Листопад* [передова стаття без підпису] // «Прорив» 1936, 1 листопада. Ч. 3. С. 1.
11. *981-го года (В 955-ту річницю походу Володимира)* [передова стаття без підпису] // «Прорив» 1936, 15 листопада. Ч. 4. С. 1.
12. Ст. Сяновий, *Вавилонська вежа* [передова стаття] // «Прорив» 1937, 15 березня. Ч. 6 (12). С. 1.

Любов Марія Гуменюк-Луців

1. Люба Гуменюк-Луцева, *Кінець журі* // «Український Бескид» 1934, 22 липня. Ч. 27 (242). С. 2.
2. Люба Гуменюк-Луцева, *Усе в порядку* // «Український Бескид» 1934, 5 серпня. Ч. 29 (243). С. 2.
3. Люба Гуменюк-Луцева, *Звичайне діло* // «Український Бескид» 1934, 14 жовтня. Ч. 39 (253). С. 2.
4. Люба Гуменюк-Луцева, *Олюнчина втіха* // «Український Бескид» 1934, 21 жовтня. Ч. 40 (254). С. 2.

Євген Гринишин

Оповідання із збірки: Євген Гринишин, *Кривавий Збруч*. Перемишль 1936.

1. Злодій. С. 5-9.
2. Червоний сміх. С. 10-14.
3. Бій. С. 15-18.
4. Красуля. С. 19-22.
5. Гори. С. 23-24.
6. В Карпатах. С. 25-29.
7. Сонце. С. 30-33.
8. Цвинтарщице. С. 34-38.
9. Весна. С. 39-40.
10. Кривавий Збруч. С. 41-45.
11. Е. Гринишин, *Аквареля* // «Обрії» 1936, 29 жовтня. Ч. 27-28. С. 3.
12. Е. Гринишин, *Фіялки* // «Український Бескид» 1937, 16 травня. Ч. 18 (383).

Іван Смолій

1. Гіякинт Брунька, *Безкровна жертва воротаря* // «Змаг» 1937, 21 лютого. Ч. 4. С. 2-3.
2. Гіякинт Брунька, *Останній рекорд* // «Змаг» 1937, 12 квітня. Ч. 11. С. 3.
3. Гіякинт Брунька, *Перший крок... на каяку* // «Змаг» 1937, 19 квітня. Ч. 12. С. 2-3.
4. Гіякинт Брунька, *Футбольний герой поневолі* // «Змаг» 1937, 11 жовтня. Ч. 35. С. 3; 18 жовтня. Ч. 36. С. 3.
5. Гіякинт Брунька, *Тиждень на офсайді* // «Змаг» 1937, 1 листопада. Ч. 38. С. 3-4; 8 листопада. Ч. 39. С. 3-4; 15 листопада. Ч. 40. С. 3; 29 листопада. Ч. 42. С. 3.
6. Іван Смолій, *Тренер* // «Змаг» 1937, 13 грудня. Ч. 44. С. 4-5.
7. Іван Смолій, *Втратив посаду (Фейлстон на появу «Змагу»)* // «Змаг» 1938, 7 лютого. Ч. 5 (51). С. 2-3.

Зинаїда Савич

1. Зинаїда Савич, *По забутих селах (Репортаж з Надсянщини)* // «Надсянська Земля» 1939, 23 січня. Ч. 2. С. 8-9.; 6 лютого. Ч. 3 (5). С. 8.; 23 лютого. Ч. 4 (6). С. 8.; 6 березня. Ч. 5 (7). С. 8.; 1 квітня. Ч. 6 (8). С. 8.

Євген Грицак

1. Др. Е. Грицак, рец. на збірку: *Кривавий Збруч*. Перемишль 1936 // «Український Бескид» 1936, 17 травня. Ч. 18.
2. Е. Грицак, *Посмертна згадка* [про Степана Федачинського] // «Український Бескид» 1937, 23 травня. Ч. 19. С. 3-4.

Юліян Редько

Ю.Р. [Юліян Редько], рец. на збірку: *Кривавий Збруч*. Перемишль 1936 // «Дзвони» 1936. Ч. 5. С. 214.

*

Некролог Степана Федачинського // «Український Бескид» 1937, 16 травня. Ч. 18 (383).

Список кольорових ілюстрацій

Перша вклейка:

1. Ярослава Музика. «*Русалка в полоні*», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (46,2 × 39,5).
2. Ярослава Музика. «*Русалка співає*», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (59 × 44,4).

Друга вклейка:

3. Ярослава Музика. «*Світоч у поході*», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (60 × 44,4).
4. Ярослава Музика. «*Чарівна скринька*», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (53,5 × 39,7).

Третя вклейка:

5. Ярослава Музика. «*Спочину, коли ляже сонце*», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (46,7 × 33,5).
6. Євген Гринишин. Обкладинка збірки оповідань *Кривавий Збруч*. Перемишль 1936.

Зміст

Володимир Пилипович, <i>Передмова</i>	5
Тадей Карабович, <i>Присутність, або категорії перемиського літературного розвитку 20 - 30-х років ХХ ст.</i>	21

Василь Гірний

Фейлетони, гуморески

<i>Що пише Федь Гонибіда?</i>	39
<i>Що мовит Панько Грушка згід Перемисьля</i>	75
<i>Ще про «Сян»</i>	77
<i>Перемисьль... (Жменя сентиментальних споминів)</i>	79

Степан Федачинський

Оповідання і нариси, публіцистика

<i>Завзятий комуніст</i>	83
<i>Не губи душі</i>	87
<i>О два голоси розходилося</i>	91
<i>Ця хвиля</i>	96
<i>Поміч Ганусі</i>	100
<i>Перестали горівку пити</i>	104
<i>Сини</i>	107
<i>«Рука»</i>	111
<i>Нова Легенда</i>	115
<i>1-ий Листопад</i>	118
<i>981-го года (В 955-ту річницю походу Володимира)</i>	120
<i>Вавилонська вежа</i>	122

Любов Марія Гуменюк-Луців

Оповідання

<i>Кінець журі</i>	129
<i>Усе в порядку</i>	133

<i>Звичайне діло</i>	138
<i>Олюнчина втіха</i>	143

Євген Гринишин

Оповідання

<i>Злодій</i>	151
<i>Червоний сміх</i>	155
<i>Бій</i>	158
<i>Красуля</i>	161
<i>Гори</i>	164
<i>В Карпатах</i>	166
<i>Сонце</i>	169
<i>Цвинтарщице</i>	172
<i>Весна</i>	176
<i>Кривавий Збруч</i>	178
<i>Аквареля</i>	181
<i>Фіялки</i>	182

Іван Смолій

Оповідання, гуморески, фейлетони

<i>Безкровна жертва воротаря</i>	189
<i>Останній рекорд</i>	194
<i>Перший крок... на каяку</i>	198
<i>Футбольний герой поневолі</i>	202
<i>Тренер</i>	208
<i>Втратив посаду (Фейлетон на появу «Змагу»)</i>	213
<i>Тиждень на офсайді</i>	218

Зинаїда Савич

Репортажі

<i>По забутих селах (Репортаж з Надсяниціни)</i>	235
--	-----

Додатки

Євген Грицак, рецензія на збірку Є. Гринишина <i>Кривавий Збруч</i>	255
Юліян Редько, рецензія на збірку Є. Гринишина <i>Кривавий Збруч</i> ...	256
Євген Грицак, <i>Посмертна згадка</i>	258
Некролог Степана Федачинського.....	260
Бібліографія творів і статей надрукованих у збірнику	261
Список кольорових ілюстрацій	265

Ярослава Музика. «Русалка в полоні», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (46,2 × 39,5). Львівська галерея мистецтв.

Ярослава Музика. «Русалка співає», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (59 x 44,4). Львівська галерея мистецтв.

Ярослава Музика. «Світоч у поході», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (60 × 44,4). Львівська галерея мистецтв.

Ярослава Музика. «Чарівна скринька», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (53,5 x 39,7). Львівська галерея мистецтв.

Ярослава Музика. «Спочину, коли ляже сонце», кольоровий лінорит із циклу «Перемиська легенда». 1963 р. (46,7 × 33,5). Львівська галерея мистецтв.

Євген Гринишин. Обкладинка збірки оповідань *Кривавий Збруч*. Перемишль 1936.